

De acta der Nationale Synode te Dordrecht, 3—18 Juni 1578.

Met betrekking tot de Dordtsche Synode van 1578 is er in het Oud-Archief der Nederlandsche Hervormde Kerk een aktestuk (ingebonden in den reeds meer genoemden foliant, die gecatalogiseerd is als Nr. I, 17, M), dat tot opschrift heeft: „Acta ofte handelinghe des nationalen Synodi der Nederlandischen Duytschen ende Walschen Kercken, soo wel inlandischen als wtlandischen, begonnen te Dordrecht den 3^{en} Junii ende gheeyndicht den 18 des selfden maents in den Iare 1578”, en dat voorzien is van de eigenhandige onderteekeningen van 28 leden dierzelfde Synode.

Ook van deze Synode zijn dus de authentieke acta nog voorhanden. Maar het stuk, dat zoo moet genoemd worden, is toch van geheel anderen aard dan de authentieke acta der provinciale Synode van 1574. Het zijn niet de notulen der vergadering, maar het geeft slechts een betrekkelijk klein gedeelte van al het verhandelde. Het bevat namelijk alleen de besluiten die op de algemeene kerkenordering betrekking hebben, in 102 artikelen samengevoegd en overeenkomstig hunnen inhoud onder hoofdstukken gerangschikt.

Van de verdere besluiten is echter het grootste gedeelte toch ook nog bewaard gebleven; en ook dit is nog over in den authentiek vorm, die er oorspronkelijk aan gegeven is. Bij de zoo even genoemde Acta is in hetzelfde deel van het Oud-Archief nog een ander aktestuk ingebonden, waarin Johannes Cubus (de tweede Scriba der Synode) 55 besluiten tot beantwoording van particuliere vragen heeft opgeteekend, en waaronder de eigen

handteekening staat, niet alleen van hemzelve, maar ook van Petrus Dathenus (den Praeses) en van Arnoldus Cornelius (den eersten Scriba). Met betrekking tot dit stuk bericht een brief van Cubus aan Cornelius, d.d. 29 Juni 1578 (te vinden bij H. Q. Janssen, Bescheiden aangaande de Kerkhervorming in Vlaanderen, in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie III, Deel III, blz. 7): „Wy seynden v. l. de artykelen des Synodi met de particuliere vraghen de welcke v. l. oock onderschrijven sal, waertoe plaetse ghelaten is”. En dus is het bedoelde stuk (waarin vrij groote ruimte is tusschen de namen van Cornelius en Cubus, en de laatstgenoemde onder zijn naam zooveel krullen gezet heeft dat er tot aan den rand van het blad geen naam meer onder kon, 't geen alles geheel in overeenstemming is met de omstandigheid dat laatstgenoemde het eerst geteekend heeft, maar dan zóó, dat een ander nog boven hem teekenen moest) door den tweeden Scriba in orde gebracht, nadat hij van de Synode in Antwerpen was teruggekeerd; daarop mede geteekend door den Praeses (die blijkens het slot van den aangehaalden brief toen ook te Antwerpen vertoefde); en ten slotte, met de reeds te Dordrecht door vele leden geteekende artikelen der Kerkenordering, naar Cornelius gezonden. Blijkbaar heeft de laatstgenoemde er vervolgens voor gezorgd, dat die beide stukken gevoegd zijn bij de Synodale papieren en alzoo voor het nageslacht zijn bewaard gebleven.

Op hetzelfde papier staat nog, aan het einde, het ontwerp der Synode omtrent eene provisioneele afdeling der particuliere Synoden. Dit stuk is niet onderteekend; maar het schijnt toch geschreven te zijn op denzelfden tijd.

Door den vorm van al die stukken wordt het zeer waarschijnlijk, dat er van de Dordtsche Synode van 1578 geene andere authentieke acta ooit bestaan hebben. Ook op die Synode zal natuurlijk al het verhandelde, dag voor dag, wel zijn aangeteekend. Maar die korte aantekeningen zijn blijkbaar niet uitgewerkt en toen onderteekend door al de aanwezigen. Immers, indien dat geschied ware, zou men die algemeene onderteekening wel niet voor een deel der besluiten herhaald hebben; en dan zou het uittreksel van den tweeden Scriba ook nog wel in Dordrecht zelve ge-

maakt zijn, of althans spoediger zijn gereed gekomen dan nu het geval was. En voorts wordt er door de tijdgenooten wel gedurig melding gemaakt van de Acta dezer Synode; maar dan wordt er altijd zóó van gesproken, dat wel geene volledige acta of notulen kunnen bedoeld zijn: blijkbaar wordt er bij die uitdrukking dan alleenlijk aan de reeds genoemde besluiten gedacht.

Over andere handelingen der Synode is zeer zeker ook nog wel iets bekend. Er kan een en ander van blijken uit hetgeen nog over is van de ter vergadering ingekomen brieven, die soms terugslaan op Synodale besluiten, waarvan brieven of gedeputeerden hadden kennis gegeven. En voorts zijn er te dien aanzien nog wel meerdere berichten van leden der Synode zelve; b.v. over het besluit om Petrus Dathenus aan de gemeente van Gent toe te staan, een bericht van dezen zelve (bij A. 's Gravezande, Twee honderdjarige gedachtenis enz., Ed. 1769, blz. 155); over het besluit om een request tot religievrede bij den Aarts Hertog Matthias en de Generale Staten in te dienen, een bericht van Johannes Cubus (bij H. Q. Janssen, a. w. in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie III, Deel III, blz. 8), van Pierre l'Oyseleur de Villiers (bij M. F. van Lennep, Gaspar van der Heyden, Ed. 1884, blz. 130) en van Sybrandus Geritsen Vomelius (bij E. J. Diest Lorgion, Geschied. v. d. Kerkhervorming in Friesland, Ed. 1842, blzz. 114 vg.; vgl. blzz. 158—164; en J. Reitsma, Honderd jaren uit de Geschied. der Hervorming in Friesland, Ed. 1876, blz. 179). Maar van al zulke besluiten is nu eenmaal geenerlei aktestuk aan het licht gekomen, en, voor zooveel bekend is, ook niet bewaard gebleven. Wat de acta betreft, kan er dus niet meer worden uitgegeven, dan de bovengenoemde besluiten

Deze acta zijn voor het eerst ter perse gelegd in den aanvang der 17^e eeuw, door den reeds meer genoemden Roomschen schrijver C. Schultingius Steinwichius, die ze daartoe eerst in het Latijn vertaald heeft. Zij staan in zijne Hierarchica Anacrisis, 3^e stuk, blzz. 18^a—28^a (de Kerkenordering en de particuliere vragen), en 4^e stuk, blz. 35^a (de provisioneele afdeling der particuliere Synoden); terwijl de hoofdinhoud nog herhaald

wordt in de kritiek, die van al die Synodale besluiten artikelsgewijze gegeven wordt, 4^e stuk, blzz. 1^a—35^b. Deze uitgave is zoo volledig mogelijk, behoudens de bekorting en de samenvoeging van enkele artikelen, en zij is ook in het algemeen vrij getrouw en nauwkeurig; in menig opzicht zelfs meer betrouwbaar dan alle de gebruikelijke Hollandsche uitgaven, daar zij op een aantal plaatsen, die in deze uitgaven meer of minder bedorven zijn, zelve overeenstemt met de authentieke acta.

In het Hollandsch, en dus in de oorspronkelijke taal, is de eerste uitgave die van 1612, in de Kercken-ordeninghen der Ghereformeerder Nederlandscher Kercken (blzz. 31—51). En daarna is die uitgave vaak herhaald; met name in de volgende drukken van hetzelfde boekje (waarvan de 5^e druk, in 1730 door G. Nauta bezorgd, in 1771 ook is overgenomen achter den 2^{en} druk van het Compendium der Kerkelijke Wetten van Vriesland); in de onderscheiden drukken van het Kerkelijk Handboekje (1732 enz.); en door P. Bor Cz. in zijne Historie der Nederlandsche Oorlogen (in de uitgave van 1621, Boek XII, fol. 47—51; in die van 1679, 1^e dl., blzz. 981^b—986^b).

De genoemde uitgaven echter bevatten alleen de artikelen van de Kerkenordening; terwijl de besluiten, die op particuliere vragen en kerkelijke indeeling betrekking hadden, destijds alleenlijk uit de straks beschreven Latijnsche vertaling algemeene bekendheid konden hebben. In het Hollandsch zijn die besluiten eerst in 1792 aan de Kerkenordening toegevoegd, toen zij samen werden afgedrukt in het Kerkelijk Placaatboek (3^e dl., blzz. 445—479). En daaruit is in 1865 alles overgenomen in de Oude Kerkordeningen van C. Hooijer (blzz. 145—170).

In die lange reeks van uitgaven is men, wat de spelling betreft, telkens met zijn tijd eenigszins medegegaan; maar voor het overige is de voorganger door zijn opvolger eenvoudiglijk nagedrukt; ook zelfs op plaatsen, waar toch het gebrekkige van den tekst wel moest in het oog vallen. Aan de juistheid en nauwkeurigheid van de eerste uitgave heeft men blijkbaar nooit getwijfeld. En toch liet die uitgave inderdaad veel te wenschen over. Zonder twijfel zal het afschrift, dat daarbij tot grondslag diende, reeds een aantal fouten gehad hebben; maar in ieder

geval heeft men bij het afdrukken ook niet zorgvuldig toegezien. In het algemeen heeft die uitgave bijna geen artikel, waarvan de bewoordingen genoegzaam met het origineel overeenstemmen; en op menige plaats is de afwijking inderdaad zinstorend.

Zoo b. v., wat de Kerkenordering aangaat, luidt de aanvang van art. 4: „De benoeminghe der Dienaren sal gheschieden van den Kerckenraet, met byvoeghinghe der Diaconen” enz. Maar de eerste uitgave (van 1612) gaf in plaats van „Diaconen” bij vergissing het woord „Dienaren”; en die onzin is in alle uitgaven zonder onderscheid blijven staan.

Zoo is in art. 22 de uitdrukking: „De Dienaers des woortds ende Ouderlinghen sullen met ghemeyn consent na de gauen van een yegelijk Dienaer moghen ordineren wie, wat, ende in wat plaetse predicken sal”, van de eerste uitgave af abusievelijk aldus gewijzigd: „De Dienaers des Woortds ende Ouderlinghen sullen met ghemeyn consent ordineren nae de gave van een yeghelijk Dienaer, wie, waer, ende in wat plaetse hy Predicken sal”.

Zoo is in artt. 24 en 26 in alle uitgaven de zin in de war gebracht, doordat het meervoud „de openbare Kercken” en „de ghemeynten” verkeerdelijk tot een enkelvoud is gemaakt.

Zoo zijn in art. 29 de vragen: „of sy oock in haren ghemeynten de ghewonelicke versamelinghen des Kercken-raets hebben? Of de Christelicke straffe onderhouden wordt? Ofse van eenighen ketteren aenghevochten worden? Ofse niet en twyfelen in eenich stuck der christelicker leere?” door het overslaan van een regel en door verdere onoplettendheid, in de eerste uitgave aldus afgedrukt: „ofse oock in haere Ghemeen[t]e de ghewoonlijcke straffe onderhouden wort? ofse van eenighe Ketterien aenghevochten worden? ofse twijffelen aen eenigh stuck der Leere?” En een latere uitgever heeft toen, blijkbaar in de meening dat hij nu den tekst weêr geheel herstelde, voor het eerste „ofse” eenvoudig „of” in de plaats gesteld en voorts niets veranderd.

Ja zelfs is er na art. 93, door eene schrijf- of drukfout, een geheel artikel verdwenen. Na de eerste woorden van art. 94 is de eerste uitgave in eens overgesprongen naar hetgeen er in art. 95 op eenige gelijkkluidende woorden volgt; en zoo is art. 94^a en 95^b als het ware samengesmolten tot één enkel artikel,

dat vervolgens, ondanks zijn gebrek aan samenhang, in alle uitgaven is herdrukt. Door dengene, die de fout gemaakt maar niet opgemerkt heeft, zijn ter zelfder tijd de cijfers van de 7 nog volgende artikelen telkens met één verminderd.

Met betrekking tot de besluiten van meer bijzonderen aard (eerste Hollandsche uitgave in 1792) geeft reeds aanstonds het begin een duidelijk voorbeeld. In het authentieke afschrift luidt de eerste vraag: „Ofmen de artykelen des Synodi niet en behoort met ghetuyghenissen der Schrifturen te bevestighen”. Maar in de uitgaven is dit aldus afgedrukt: „Of men gehouden is de Artikelen des Synodi te bevestigen met Getuigenis zonder Schrifture”; terwijl dan natuurlijk het antwoord niet teruglaat op zoo ongerijmde vraag.

In het tweede antwoord staat als besluit der Synode: „Datmen de Ouerheyt sal bidden datse die artykelen met hare autoriteyt bevestighen wille, in den welcken de seluighe autoriteyt van nooden is om int werck gheleyt te moghen worden”. Maar in plaats daarvan is gedrukt, 't geen volstrekt niet hetzelfde is: „Dat men aan de Magistraat verzoeken zal, dat zij haare autoriteit gebruike tot uitvoering der Artikelen wanneer dat zulks noodig zal zyn”.

In de „Afdeylinge der Particuliere Synoden” is bij de provincie Holland, door eene schrijf- of drukfout, een geheele regel overgeslagen en daarna een cijfer veranderd; waardoor het ontwerp, dat voor die provincie drie particuliere Synoden bestemde, in de uitgaven er slechts twee noemt; en waardoor de vier Classen van Noord-Holland daar eenvoudiglijk als ééne enkele Classe worden voorgesteld. Deze fout van de eerste uitgave is ook overgenomen in de uitgave van C. Hooijer, waar wel het Boek van Cabeljau als bron genoemd wordt, maar waar toch metterdaad niet die goede tekst, maar de verminkte redactie van het Kerkelijk Placaatboek is afgedrukt.

En (om nog iets te noemen) in alle uitgaven wordt de dagteekening der Synode verkeerdelijk opgegeven. Zij is, blijkens vele geloofsbriefven, uitgeschreven tegen Zondag 1 Juni. Maar aan zulke bepalingen kon men zich destijds (meest ten gevolge van weërgesteldheid en andere reisbezwaren, gelijk in de acten van

andere Synoden wel staat aangeteekend) lang niet altijd houden. En zoo is deze Synode inderdaad eerst begonnen op Dinsdag 3 Juni. Deze dagteekening staat niet alleen in de authentieke acta (waar de 2, die er eerst gezet was, daarna in eene 3 is veranderd), maar ook in de berichten der tijdgenooten (b. v. in de bovengenoemde uitgave van C. Schultingius Steinwichius; en in het bericht van de gedeputeerden der Kerken in Engeland, te vinden in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie II, Deel I, blz. 48). Toch kwam in de eerste uitgave (1612) bij vergissing te staan: „begonnen den 2 Junii”; en bij alle lateren is dat zoo gebleven.

Behalve deze en dergelijke fouten zijn ook de minder belangrijke afwijkingen in andere artikelen uit de eerste uitgave in alle volgende overgegaan. En doordat bij den herdruk ook niet altijd de noodige nauwkeurigheid is in acht genomen, is het aantal fouten in den loop des tijds steeds vermeerderd.

Bij de Synodale acta van 1578, evenals bij een gedeelte der acta van de Synode van 1574 (zie boven blz. 125), zijn de onderscheidene uitgevers blijkbaar niet gelukkig geweest met den tekst, dien zij voor het afdrukken als model namen. Althans, van de nog bekende oude afschriften zou het een of het ander, om het even welk, hun een beteren tekst hebben aan de hand gedaan. Zoo b. v. de twee afschriften, die nog in het Oud-Archief bewaard zijn. Het eene (gecatalogiseerd als Nr. I, 3, 4) bevat alleen de artikelen der Kerkenordering (in dien foliant blzz. 197—223). Het andere (gecatalogiseerd als Nr. I, 2, 4, c) bevat niet alleen die artikelen (in dien quartijn, het zoogenaamde Boek van Cabeljau, blzz. 181—224), maar ook de antwoorden op de particuliere vragen (blzz. 225—247), en de afdeeling der particuliere Synoden (blzz. 249 vg.). In het laatstgenoemde afschrift is art. 94 van de Kerkenordering ook uitgevallen. Maar dit is dan ook bijna de eenige afwijking van teekenis: in het algemeen komen beide die afschriften met de authentieke acta zeer goed overeen.

Voor het overige maakt hier de aanwezigheid der oorspronkelijke stukken, dat de tekst van afschriften en vertalingen geen

belang meer heeft; tenzij dan dat er te dien aanzien iets bijzonders valt op te merken. En dit is inderdaad het geval bij eene Latijnsche vertaling van de hier bedoelde Synodale acta, voorkomende in het reeds vroeger vermelde eerste deel van de acta der prov. Geldersche Synoden (zie boven blzz. 43 vg.):

Deze vertaling, die alle de besluiten over de Kerkenordening en over de particuliere vragen zeer getrouw teruggeeft (slechts met eenige wijziging in de indeeling van hoofdstukken en artikelen), bevat buitendien nog twee stukken, die noch in het origineel, noch in eenig ander bekend afschrift gevonden worden. Vooreerst is er, na het Capittel over het Huwelijk, een geheel hoofdstuk ingelascht, dat in 25 artikelen handelt „de Matrimonialibus Iudiciis, de Divortio, de Desertione, de Repudio et de Seccessione”. En voorts staat er aan het einde, onder den titel: „Nomina tam Ministrorum verbi quam Seniorum, qui huic Synodo Dordracae interfuerunt, haec sunt”, eene naamlijst, die, in twee kolommen, eerst 41 Ministri (waaronder bij vergissing één ouderling) en dan 12 Seniores (waaronder bij vergissing één predikant) opnoemt.

Hoe het eerstgenoemde stuk, dat meer op eene schoolsche uiteenzetting dan op eene reeks van Synodale besluiten gelijk, hier midden in de Kerkenordening eene plaats heeft gekregen, is zeker moeielijk uit te maken. De vertaler of de afschrijver heeft het blijkbaar voor een deel van die Kerkenordening gehouden; en ofschoon dit nu zonder twijfel niet het geval is, het kan toch wel zijn, dat dit stuk ter Synode geweest is, als advies of als voorstel van een der leden. In ieder geval is er reden genoeg, om in deze uitgave den inhoud, bij wijze van aanteekening, op te nemen.

En nog veel belangrijker is natuurlijk het andere stuk, dat zich aanbiedt als eene naamlijst van de predikanten en de ouderlingen die, hetzij dan geheel of wel ten deele, de Synode hebben bijgewoond.

Eene naamlijst van de leden dezer Synode is voor het eerst openbaar gemaakt in 1779 door A. 's Gravezande in de Geschiedkundige Bijvoegselen bij zijne Kerkrede De Unie van Utrecht herdacht (blzz. 229 vg.). Hij had twee zulke lijsten gevonden

achter afschriften van de Synoda'e acta (het eene een Hollandsch afschrift in particulier bezit, het andere in het Waalsche Livre Synodal), en toen „uit vergelykinge der genoemde twee Handschriften” zijne eigene naamlijst opgemaakt. Intusschen, wat hijzelf verklaren moest van die afschriften in het algemeen, dat geldt wel inzonderheid van die lijsten, nl. dat „beide, zoo in 't Nederduitsch als Fransch, zeer gebrekkig zijn”; en dat „zeer gebrekkige” is door de vergelijking en samenvoeging volstrekt niet verholpen: integendeel, waar tusschen de beide lijsten moest gekozen worden, is gedurig juist de foutieve lezing overgenomen. Althans, de lijst in het Livre Synodal, hoe gebrekkig ook, is toch vrij van een aantal fouten die bij 's Gravezande gevonden worden; waaronder er zelfs zijn, die herhaaldelijk tot heel wat onderzoek en geschrijf hebben aanleiding gegeven (b. v. de verbastering van Vomelius in Cornelius, van Sandwich in Houtemo, van Gorcum in Workum, enz.; welke namen in de Fransche lijst alle goed zijn opgegeven).

Toch heeft die lijst van 's Gravezande een zeker credit gekregen. Zij is in 1792 geheel overgenomen, slechts met verbetering van enkele in het oog vallende fouten, in het Kerkelijk Placaatboek (3^e dl., blzz. 463 vg.). En wederom in 1865, maar zonder die verbeteringen, door C. Hooijer in zijne Oude Kerkordeningen (blz. 139).

Dat ook laatstgenoemde aan de juistheid van die lijst niet getwijfeld heeft, en zelfs dacht dat zij „met groote naauwkeurigheid” was opgemaakt, is wel eenigszins vreemd. Immers, op dezelfde bladzijde herinnert hij aan twee getuigenissen, die veeleer tot het tegendeel moesten leiden. Nl. de verklaring van wege de leden der in 1582 te Haarlem gehouden prov. Synode, volgens welke men in 1578 er op bedacht was, „eene Synode te houden, daar niet alleen verschijnen souden de Predicanten ende Ouderlinghen ghedeputeert wt alle Classen in Hollant ende Zeelandt, maer oock wt allen den voorgenoemden Pronincien [Brabant, Vlaenderen, Gelderlandt, Vrieslandt, Wtrecht, Ouerrijssel etc.], ende van ghelijcken wt den Kercken, die inde Nederlantsche, ende Walsche sprake in vreemden lande (duerende de strenghe vernolghinghe) vergadert waren” (Cort eenuoudich ende waer-

achtich verhael enz. 1), blz. 5; vgl. ook den brief van Gaspar van der Heyden aan Christianus Sinapius c. s., d.d. 20 Sept. 1577,

1) Dat het boven bedoelde, in 1582 uitgekomen, boekje een min of meer officieel karakter draagt, blijkt uit den opdrachtsbrief aan Prins Willem I, welke onderteekend is: „De Predicanten ende Ouderlinghen der ghemeyne Kercken in Hollandt”; en ook uit den titel, die o. a. inhoudt: „Cort eenuoudich ende waerachtich verhael, waeromme Caspar Coolhaes den xxv^{en} Martii [niet: 15 Maart; gelijk bij vergissing staat in den Catal. Petit, Nr. 332], Anno M.D.LXXXII. byden Synode Prouinciael van Hollandt, vander Kercke Christi is gheexcommuniceert. Ghestelt van weghen der Predicanten ende Ouderlinghen, inden voorsc. Synode vergadert”, enz.

Bij de acta der Synode van 1574 is uit dit zeldzame boekje afgedrukt, wat goed op de hoogte zijnde tijdgenooten daarin over die Synode mededeelen (zie boven blz. 220). Met betrekking tot de Synode van 1578 zal misschien ook niet ondienstig zijn, de geheele pericoop, waarin door dezelfde tijdgenooten over die Synode iets bericht wordt, hier letterlijk over te nemen. Zij luidt als volgt (a. w. blzz. 5 vg.):

„Daerna door de Pacificatie van Gent, ende door afsteruen des grooten Commandeurs, doen Gouverneur der anderen Nederlanden, is het geschiet, dat niet alleen in Hollant ende Zeelant het Pausdom meer afghestelt worde, de Predicatie des Euangelii toenemende: maer dat oock de goede Undersaten in Brabandt, Vlaenderen, Gelderlandt, Vrieslandt, int Sticht van Wtrecht, int landt van Ouerrijsel, etc. na der waarheyth hebben beginnen te haecken: waer ouer tot eenige plaetsen gantsch openbaerlick, inden anderen, hoe wel noch heymelick inden huysen, nochtans met groote vergaderinghe van volck, ende genoegh by weten, ende consent vanden Ouerheden, Godts woort gepredickt is worden. Is daeromme raetsaem ende noodich geacht, om velderley vooruallende oorsaken, ende voornemelick, op dat de nieuwe Christelicke Ghemeynten inde voorgaende Prouincien opgericht ende op te richten, inde reyne leere, ende ghelijckformighe bedieninghe, als in Hollandt ende Zeelandt gestichtet, ende so veel moghelic met trouwen Predicanten besorget souden worden, wederomme eene Synode te houden: daer niet alleen verschijnen souden de Predicanten ende Ouderlinghen ghedeputeert wt allen Classen in Hollandt ende Zeelandt, maer oock wt allen den voorgenoemden Prouincien, ende van gelijken wt den Kercken, die inde Nederlantsche, ende Walsche sprake in vreemden lande (duerende de strenghe veruolginghe) vergadert waren. Tselue is dan voor eerst zijne P. Ex. aenghegheuen, de welcke dit voornemen

te vinden in M. F. van Lennep, G. v. d. H., blzz. 236—240). En desgelijks de verklaring van Caspar Coolhaes: „In den Synode tot Dordrecht int Jaer 1574 gehouden, zijn weynich mannen int ghetal vergadert geweest, om der oorsaken wille die boven verhaelt zijn: maer int jaer 1578 int [*lees: ist*] getal der Synodalishe mannen grooter geweest: ende int jaer 1581 tot Middellburch in Walcheren, is tgetal der synodalishe mannen seer groot geweest” (Een cort warachtich verhael Van tsorgelicke vyer, der hatelicker, ende van God vervloeter oneenicheyt enz., Ed. 1610, blzz. 89 vg.). De lijst nu, die 's Gravezande voor 1578 geeft, bevat slechts 26 namen en dus geenszins een grooter aantal dan er in 1574 vergadert waren (zelfs wanneer men degenen, die toen zonder keurstemmen tegenwoordig waren,

goet gheuonden, ende faorable brieuen aende Heeren Staten van Hollandt ende Zeelandt geschreuen heeft, ende hare Edelheden sulcx oock goet vindende, hebben goedwillichlick daer inne gheconsenteert, ende de Stadt Dordrecht benoemt, om den Synode aldaer te houden, last gheuende eenen Predicant, noch in leuen zijnde, den Synode ofte vergaderinge teghen het beghin Iunii, Anno LXXVIII. doen naestcommende wt te schrijuen.

„Als nu dese vergaderinge te samen gecomen was, onder anderen mede de ghedeputeerde vande Kercke ende Classe van Leyden, Carolus Rijckewaert, ende Ioannes Arceus Predicanten tot Leyden, ende Reynsborch, ende Dyrick Beerthen Onderlinck tot Leyden, met credentie-brief by Caspar Coolhaes selue, ende andere met hem onderteeckent, so werde ouersien tgene Anno LXXI. te Embden vande Nederlandsche Kercken gehandelt was, ende oock het ontwerp Anno LXXVIII. te Dordrecht (als bouen geseyt is) gemaect: waer wt als doen met gemeynen consente een Kercken-ordeninge beschreuen werde, genoegelijck de Kercken int heymelick onder de veruolginghen, ende eenighe Iaren daerna in Hollandt ende Zeelant openbaerlick gebruyct hadden: werde oock twee Predicanten last ghegheuen, de selue Kercken-ordeninghe den Heeren Staten van Hollandt ende Zeelant (by welcker consent de Synode vergadert was als voor) te presenteren, dwelck alst gheschiede, so zijn de Heeren Staten mette presentatie te vreden gheeweest, seggende in effect, als hare E.E. die begeerden te sien, souden sy die dan wel vereyschen.”

niet medetelt), en zij geeft voor de meeste der bovengenoemde Classen en provincien in het geheel geen gedeputeerden.

Volkomen in overeenstemming met die berichten der tijdgenooten is daarentegen de lijst uit het Actenboek van de prov. Geldersche Synoden. En, wat nog veel meer zegt, voor zoover zij kan gecontroleerd worden door de oorspronkelijke geloofsbriefven enz. (die nog over zijn voor 44 gedeputeerden uit 17 Classen) en door de eigenhandige onderteekeningen der acta (waaronder nog 6 namen voorkomen van personen wier geloofsbriefven denklijk verloren zijn), wordt zij ook door die duidelijke en onwraakbare getuigenissen volkomen bevestigd (altijd behoudens een paar verschrijvingen in sommige namen). Daar zij de gedeputeerden classisgewijze bijeenvoegt; daar zij hierbij in de kolom der predikanten en in die der ouderlingen geheel dezelfde volgorde in acht neemt; daar die volgorde echter geenszins geregeld is naar de plaatselijke ligging der Classen, maar te dien aanzien zelfs zeer verward schijnt; en daar voorts enkele gedeputeerden, die blijkens nog aanwezige oorspronkelijke stukken eerst eenige dagen na de opening ter Synode verschenen zijn, op die lijst geheel onderaan staan; zoo is niet onwaarschijnlijk, dat zij een afschrift is van de naamlijst die gemaakt werd op de vergadering zelve. Deze lijst, ook al is zij geen oorspronkelijk stuk, heeft dus toch genoeg waarde, om als bijlage aan de acta te worden toegevoegd.

Buitendien kunnen nog een aantal oorspronkelijke bescheiden in de Bijlagen worden opgenomen. En wel:

Drie aktestukken in zake de samenroeping der Synode (besturende in het Archief van den Kerkeraad der Ned. Herv. gemeente van Delft ¹⁾, en aldaar gecatalogiseerd, het eerste

1) Aan de authentieke stukken van het Delftsche Kerkeraadarchief, hier en vervolgens vermeld, zijn afschriften toegevoegd in modern letterschrift. Deze afschriften echter zijn blijkbaar afkomstig van iemand die met het schrift van de 16e eeuw weinig vertrouwd was: zij zijn, met name bij de stukken die min of meer onduidelijk geschreven zijn, gedurig foutief of wel onnauwkeurig.

onder Afd. II, A, N°. 2, en de beide andere onder Afd. II, A, N°. 3);

Zestien brieven in zake de afvaardiging van gedeputeerden (in hetzelfde Kerkeradsarchief samen gecatalogiseerd onder het reeds genoemde Nr. 3 van Afd. II, A); aangevuld door uittreksels uit Synodale acta en berichten (uit het Waalsche Livre Synodal en uit een verbaal van de leden der prov. Holl. Synode van 1582);

Twee instructiën voor de ter Synode gedeputeerden (de eene uit het Waalsche Livre Synodal; de andere reeds gedrukt in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie II, Deel I, blzz. 40—45);

Vijftien brieven over noodige hulp voor den dienst des Woords (twaalf uit het Delftsche Kerkeradsarchief, samen gecatalogiseerd onder het reeds genoemde N°. 3 van Afd. II, A, en de andere drie reeds gedrukt in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie III, Deel III, blzz. 2—4, 16 vg. en 46—48);

En twee stukken over allerlei andere zaken (uit het Delftsche Kerkeradsarchief, ook nog behoorende tot N°. 3 van Afd. II, A).

Met betrekking tot de acta zelve valt nog op te merken dat de Kerkenordering, die hier natuurlijk geheel naar het origineel wordt afgedrukt, toch ook in deze uitgave voorzien is van één enkel toevoegsel uit later tijd. Bijvoegsels zijn, ook al worden zij niet telkens door vierkante haakjes als zoodanig aangewezen, de cijfers bij de opschriften der hoofdstukken, en de doorlopende nummers, die bij de artikelen op den rand der bladzijde gesteld zijn. In de meeste uitgaven staan die cijfers; en ten behoeve van aanhalingen zijn zij zeker ook noodig. Na art. 93 zijn zij hier één cijfer hooger dan in alle andere uitgaven; daar natuurlijk het artikel, dat aldaar bij vergissing was uitgevallen (zie boven blzz. 225 vg.), in deze uitgave weêr is opgenomen.

Acta ofte handelinghe des Nationalen Synodi der Nederlandischen Duytschen ende Walschen Kercken, soo wel inlandischen als wtlandischen, begonnen te Dordrecht den 3^{en} Junii, ende gheeyndicht den 18 des selfden maents in den Iare 1578.

[CAP. I.] *Van den Dienaren des Woordts Ouderlinghen ende Diaconen.*

1. 1. Men sal oueral toesien dat bequame personen tot den dienste des godlicken Woordts beroepen worden. Ende daerom en sal men niemant tot den seluen dienste beroepen, dan de ghene diemen ghenoeghsaem beproeft heeft, datse reyn in der leere ende oprecht van leuen syn, met gauen om andere te onderwysen verciert, ende een goet ghetuyghenisse binnen ende buyten der Ghemeynte hebbende.
2. 2. De nieuwelinghen die het pausdom, ofte eenighe secten eerst verlaten hebben, en sullen totten dienst des godlicken Woordts niet toeghelaten worden, voor dat de ghemeynte van harer suyuerheyte ende bestendicheyte in der leere ende oprechticheyte des leuens ghenoeghsaem sal versekert syn.
3. 3. Alsmen eenen Dienaer beroepen wil, de welcke te vooren in den dienst noyt gheweest is, soo sal 't selfde met ghemeyne gheboden ende openbaer ofte heymelick vasten gheschieden na gheleghentheyte der Kercken, maer

dit en sal niet noodich syn als yemant beroepen wordt die den dienst voormaels bedient heeft. Alsoo nochtans dat de aernstighe ghebeden tot desen handel dienstelick nemmermeer naghelaten sullen worden, Het welcke oock in de verkiesinghe der Ouderlinghen ende Diakenen ghe-noegh syn sal.

4. De benoeminghe der Dienaren sal gheschieden van 4. den Kerckenraet, met byvoeghinghe der Diaconen ende het oordeel der Classe, soo de selue te samen koemen kan, ende soo niet, van twee ofte dry naestgheseten Dienaren der seluer. De ondersoekinghe sal van den seluen gheschieden, by den welcken de beroepinghe staet. De welcke ondersoekinghe voornemelick ouer die sal gheschieden die te vooren in den dienst niet gheweest, oft niet ghe-noeghsaem ondersocht en syn. Maer soo vele den ghenen aengaet welcke de vniuersiteyt van Leyden ofte eenighe andere vniuersiteyt onser Religie bequame gheoordeelt sal hebben, en sullen van nieuws niet gheexamineert worden, wel verstaende soo vele de leere aengaet. De Dienaers aldus beproeft ende vercoren synde, sullen der ghereformeerde Ouerheyt aenghegheuen, ende voorts der Ghemeynte der tyt van veerthien daghen voorghestelt worden: Op dat soo yemant yet hadde, het selfde onverhindert mochte voortbrenghe, Het welcke hy in tyts by den Kerckenraedt doen sal, op dat de seluighe met somighen wt der Classe daer van rypelick oordeelen magh. Ende soo niemant yet voortbrengt sal het swyghen voor bewilighen gheacht worden.

5. Daer na sullen sy van eenen Dienaer in haren dienst 5. met bewillighinghe ende beantwoordinghe der navolghende stucken bevesticht worden, Ten I^{en} Of sy ghevoelen dat sy van Gode ende syner Ghemeynte wettelick tot desen dienste beroepen syn? Ten II^{en} Oft sy de H. bybelsche Schrift voor het eenich woordt Gods ende de volcomen

leere der salicheyt houden, ende alle ketteryen daerteghen strydende verwerpen? Ten letsten, Of sy haren dienst na den Reghel deser leere ghetrouwelick te bedienen, ende den seluen met een vroom leuen te verchieren bereyt syn? Item soo sy yets doen dat straffbaer is, of sy haer seluen der Christelicker vermaninghe onderwerpen? Dit ghedaen synde sullen sy met oplegghinghe der handen daer het met stichtinghe gheschieden kan ofte anders met het gheuen der rechter hant der ghemeynschap tot den dienst der Kercken aenghenomen werden, ende met den ghebede Gode bevolen. Waer na oock de Ghemeynte kortelick hares ampts tot den Dienaer vermaent sal worden.

6. 6. Ghelyckerwys niemant tot desen dienst en behoort beroepen te worden dan de ghene diemen een seker plaetse toestelt, alsoo moet een Dienaer die noch aen gheen Kercke verbonden is hem seluen gheheelick der ghemeynte die hem beroept toeeyghenen, Ende soo de ghemeynte ofte de Dienaer eenighe conditien wt bespreeckt in de welke de eene der partijen weyghert te verwillighen, soo salt der classe toestaen daer van te oordeelen. Het sal oock den Dienaer niet gheoorloft syn met verlattinghe synder ghemeynte eene andere beroepinghe elders aen te nemen sonder het consent synes Kerckenraets ende Classis, ghelyck oock gheen ander Kercke hem sal moghen ontfanghen, eer hy wettelicke ghetuyghenisse syns afscheyts ghetoonde hebbe. Maer soo het gheschiedde dat yemant wt sulcken plaetsen quame in den welcken noch Kerckenraet noch Classe en is, de selue sal van eenighe naestgheseten Dienaren ofte anderen gheloofwerdighen mannen ghetuyghenisse brenghen. Ende op dander syde sal de Ghemeynte oock ghehouden syn hare Dienaers van behoorlick onderhoudt te versorghen.
7. 7. Dewyle de Dienaers haer leuen lanck aen haren dienste verbonden syn, soo en isset niet gheoorloft datse

hen tot eenen anderen staet des leuens begheuen, ofte oock haren dienst onderlaten, ten ware dat sy gheen ghemeynte en hadde om te bedienen, Ende soo het gheschiedde dat sy door ouderdom ofte sieckte onbequaem wierden tot oeffeninghe hares diensts, soo sullen sy nochtans dies niet te min de eere ende den naem eenes Dienaers behouden. Ende op dat sy den ouerighen tyt hares leuens eerlick toebrengheu moghen, soo sullen sy van den Kercken versorghet werden. Soo sy oock om dese ofte eenighe andere oorsaken haren dienst voor eenen tyt nalaten moeten, soo sullen sy nochtans hen tot allen tyden der beroepinghe der ghemeynte onderwerpen. Ende het en betaemt niemant van deen plaetse tot dander te reysen om te predicken dewyle het ampt der Apostelen ende Euangelisten voor langhen tyt in der ghemeynten Godes opgehouden is.

8. Die in eenigher Vorsten ofte anderer Heeren Houen den dienst des Woordts bedienen sullen oock ordentlick ende wettelick ghelyck andere beroepen werden, der belydenisse des gheloofs ende Kerckelicke ordeninghe onderschryuen ende wt den alderbequaemsten des Hofghesins Ouderlinghen ende Diakenen stellen. Sy sullen oock in Classen ende Synoden verschynen, ende hen het oordeel der seluer als andere Dienaers onderwerpen.

9. Die sonder beroepinghe ende buyten de wettelicke ordeninghe der Kercken haer seluen in den dienst indringhen, het sy dat het selfde gheschiede in ghemeynten daer alreede ordeninghe ghestelt is, oft datse van somighe priuate persoonen onder den welcken gheen ordeninghe en is beroepen werden, sullen van den naestgheseten Kercken-dienaeren de ordeninghe der Kercken te volghen vermaent werden, ende soo sy tweemaal vermaent synde niet ghehoorsaem en syn, sal de classe te samen koemen, ende de soodanighe verclaren verschuerders der Kercken

ende loopers te wesen. De ghene oock die de sulcke hooren sullen broederlick vermaent, ende met ghevoeghelicke redenen totter ordeninghe ghebracht werden.

10. 10. Ghelyck men sonder wettelicke ghetuyghenisse niet lichtverdelick eenighe beschuldiginghe teghen eenen Dienaer toelaten magh, alsoo wanneer het selfde wettelick gheschiet soo sal hy anderen tot een exempel ghestraft worden. De groue feyten ende misdaden diemen acht dat met opschortinghe ofte afsettinghe des dienstes moeten ghestraft werden syn onder andere dese de voornaemste Valsche Leere ende Ketterye, verschueringhe der ghemeynte, openbare godtslasteringhe, Simonie, trouweloose verlatinghe synes dienstes ende indringhinghe in eens anders dienst, ouerspel, hoerdom, dieuerye, ghewonelicke dronckenschap, ghewelt, vechterye, schandelick ghewin, ende kortelick, alle sonden ende groue feyten die andere voor de werelt eerloos maken ende der afsnydinghe werdich ghehouden worden.
11. 11. In die plaetsen daer noch eerst een ghemeynte vergadert ende ordeninghe ghestelt moet werden, sal de Dienaer die daer ghesonden wordt, somighe van den godsalichsten neffens hem soo tot raet ende regieringhe der Kercke, als oock tot de bedieninghe der aelmoessen ghebruycken, Daerna syne toehoorders vermanen, datse haer door belydenisse des gheloofs tot het ghebruyck des Auontmaels bereyden, Ende als de Ghemeynte een weynich sal toeghenomen hebben soo sal hy wt het ghetal der ghener die ten Auontmael gheweest syn somighe ordentlick tot Ouderlinghen ende Diaconen stellen.
12. 12. Het recht der benoeminghe der Ouderlinghen sal by den Kercken-raet staen, Alsoo dat het na gheleghentheit van een yder Kercke den Kercken-raet vry staen sal, ofte een enckel ghetal van soo vele ouderlinghen alser noodich syn der ghemeynte voor te stellen om aenghe-

nomen te werden ten ware datse yet daerteghen hadden, Ofte een dobbel ghetal, wt het welcke na beproeuvinghe van acht dagen de helft verkoren worden sal, de welcke vercoren synde sullen daerna noch andere acht daghen der ghemeynte voorghestelt werden eer datse in haren dienst werden bevestight, Welcke wyse oock in de verkiepinghe der Diakenen ghehouden sal worden.

13. De verkoren Ouderlinghen ende Diakenen sullen 13. twee iaren dienen welcker halfue ghetal alle iare sal verandert worden, ende andere op de voorschreuen wyse beroepen sullen met ghelycker conditie in hare plaetse werden ghesettet. Maer soo vele de heymelicke ghemeynten aengaet, of die dese ordeninghe niet en kunnen onderhouden dien wordt vryheyt ghelaten den tyt na haren noot ende gheleghentheyte te vercoren ofte te verlenghen, Waerouer soo eenighe swaricheyt ontstaet die sal van de classe gheoordeelt worden.

14. Der Diaconen ampt is, de hantreykinghen ende 14. andere goederen der aermen neerstelick te vergaderen ende daerna ghetrouwelick ende discretelick na noot der behoefthighen wt te deelen, den benauwden te besoecken ende te troosten, ende neerstelick toe te sien dat niemant de aelmoessen en misbruycke.

15. De Diaconen sullen alle weken ofte soo dicwils het 15. noodich is by malcanderen koemen, om van het ghene dat haer ampt aengaet te beraetslaghen ende sullen alle maenden ofte andersins na de gheleghentheyte in het bywesen des Kerckenraets hare rekeninghe doen.

[CAP. II.] *Van den Kercken-raet ende andere Kerckelicke Versamelinghen.*

1. Om goede ende wettelicke ordeninghe in de ghe- 16. reformeerde ghemeynte deser nederlanden te stellen is

nut ghevonden dat vierderley Kerckelicke versamelinghen ghehouden worden, Ten I^{en} den Kerckenraet in een yeghelicker ghemeynthe, Ten II^{en} de Classicale vergaderinghe, Ten III^{en} de particuliere Synoden, Ten IIII^{en} de generale ofte nationale Synoden.

17. 2. In dese versamelinghen en sal niet gehandelt worden, dan van Kerckelicken dinghen ende dat na wyse der Kerckenregieringhe. Ende soo vele die dinghen aengaet de welcke eensdeels Kerckelick eensdeels politisch syn, ghelyck somwylen in houwelicksche ende ghelycke saken voorvallen, het verschil dat daerouer ontstaet sal by de Ouericheyt ende Kercken-raet te samen gheeyndicht worden.
18. 3. Men sal gheene saken tot grooter versamelinghen brenghen dan die in den minderen niet en hebben kunnen afghehandelt werden, ofte die de Kercken in het ghemeyne aengaen
19. 4. Soo yemant hem beclaecht dat hy door het oordeel der minder versamelinghe beswaert is, die sal syn sake voor een meerder moghen betrecken
20. 5. Die tot de versamelinghen affghesonden worden, sullen hare brieuen van credentie ende instructie van den ghenen diese wtseynden schriftelick ouerbrenghen, De welcke niet eer en sullen gheschreuen worden voor datmen de artykelen der voorgaende Synodaler versamelinghe ghelesen hebbe, op dat die dinghen die eens affghehandelt syn niet van nieuws voorghestelt en werden.
21. 6. In den Kerckenraet sullen de Dienaers des woordts by ghebuerten presideren, ende de handelinghe met aenroepinghe des godlicken naems aenvanghen, ende met een dancksegghinghe ende ghebet, bequame totter sake, besluyten.
22. 7. De Dienaers des woordts ende Ouderlinghen sullen met ghemeyn consent na de gauen van een yeghelick

Dienaer moghen ordineren wie, wat, ende in wat plaetse predicken sal, ende soo hier ouer eenighe swaricheyt valt, het sy byden Dienaren ofte ghemeynte soo salmen na de ordinaire wyse voort varen, totter tyt toe dat de sake byder classe gheeyndicht worde, de welcke voor-sichtelick toesien sal, dat niemant bouen reden verheuen ofte verachtet werde.

8. In allen saken (die altyts wtghenomen van den 23. welcken wy een wtghedruckt woordt Gods hebben) als de stemmen neerstichlick sullen gheweghen syn salmen blyuen by het aduys der meesten stemmen om daerna te besluyten, het welcke besluyt een yeghelick schuldich sal syn na te koemen.

9. In allen Kercken sal een boeck syn in het welcke 24. neerstichlick ende ghetrouwelick de handelinghen die in den Kercken-raett besloten ende met ghemeyner bewillinghe der opteekeninghe werdich gheachtet syn, opgheschreuen sullen worden, de welcke men ter naester versamelinghe telker reyse oplesen sal, op datmen niets en verghete in het werck te stellen. Daerbeneuen sal in den openbaren Kercken noch een ander boeck syn daerin de namen der gheuer die in der ghemeynte ontfanghen worden sullen gheschreuen syn. Alsoo salmen oock den ghenen die ghetrouwt syn, item de affghestoruen lidmaten der ghemeynte midtgaders de kinderen die ghedoopt syn, de ouderen der seluer ende de ghetuyghen hier ouer ghenomen oock mede den tyt op welcken den doop gheschiet is, opschryuen.

10. De ghetuyghenisse briefuen der lidmaten der ghe- 25. meynthe die vertrecken, sullen met ghemeynen aduys in den Kerckenraet alsoo gheschreuen worden, dat de vrome ende godsalighe met desen woorden worden gherecommandeert „*Datse in der Kercke Godes Christelick sonder opsprake ende erghernisse ghewandelt hebben*”; maer soda-

nighe forme van ghetuyghenisse salmen die niet gheuen de welcke alsoo noch niet beproeft en syn. Ende soo het ghebuerde dat door de haestighe reyse der gheuer die vertrecken willen, de tsamenkoemste des Kerckenraets niet en konde verwacht worden, sullen de Dienaers des woordts met aduys somigher Ouderlinghen het ghetuyghenisse schryuen, in het welcke soo sy aerm syn sal (dogh met discretie) aengheteekent worden, hoe vele hen van den Diaconen ghegheuen is, item wanneer ende waer sy vertrecken.

26. 11. De classicale vergaderinghen sullen bestaen wt Dienaren des woordts ende Ouderlinghen der ghenabuerten Kercken, de welcke alle maenden ofte ses weken, korter of langher dogh alsoo datse den tyt van dry maenden niet voorby gaen, na gheleghentheyte der ghemeenten sullen te samen koemen, in die plaetsen welcke met ghemeyn accordt daertoe bestemt worden.
27. 12. Wt een yghelicke ghemeente sal een Dienaer des woordts met een Ouderlinck op de classicale versamelinghe verschynen. Ende hoewel alle Dienaers dier classe, als oock alle Ouderlinghen der plaetse daer de versamelinghe ghehouden wordt in den Classen moghen koemen, soo en sullen nochtans niet meer dan twee van den Kerckenraet daertoe vercoren wt een yghelicke ghemeente kuerstemmen hebben.
28. 13. In allen dusdanighen versamelinghen sal te elcke reyse eenen nieuwe preses vercoren worden met ghemeenten kuerstemmen, dogh alsoo dat de selfde gheen tweemaal achter malcanderen sal moghen ghenomen werden, tot den welcken men eenen Scribam met ghemeenten stemmen byvoeghen sal.
29. 14. De preses het ghelet ghedaen hebbende sal eenen yghelick int bysonder affvraghen, of sy oock in haren ghemeenten de ghewonelicke versamelinghen des Kercken-

raets hebben? Of de Christelicke straffe onderhouden wordt? Of se van eenighen ketteren aenghevochten worden? Of se niet en twyfelen in eenich stuck der christelicker leere? Ofte op den armen ende Scholen goede achtinghe ghenomen wordt? Ofse tot regieringhe haerder Kercken den raet ofte hulpe der broederen van doene hebben? ende andere dierghelycke dinghen meer.

15. Een yghelick der Dienaren sal by ghebuerte een 30. korte predicke doen, van welcke de andere oordeelen ende van het ghene dat verbeteringhe behoeft hem vermanen sullen.

16. Als alle dinghen affghehandelt syn salmen Censure 31. houden ouer den ghenen de welcke ofte in die versamelinghe yet der straffe werdich aenghericht ofte de vermaninghe hares Kercken-raets veracht hebben.

17. In de classicale vergaderinghen de welcke laetst 32. voor den particulieren Synodum ghehouden werden, sullen die worden vercoren welcke totten particularen Synodum gaen sullen.

18. Ten letsten sal de plaetse ende tyt der naerste [*sic*] 33. classicale versamelinghe benoemt werden.

19. Alle Iaren (ten ware dat de noot korter tyt ver- 34. eysschede) sullen te samen koemen vier vyf of meer ghenabuerte classen, tot welcke versamelinghe twee Dienaers ende twee Ouderlinghen wt een yghelicke Classe koemen sullen, ende hoewel ander Dienaers ende Ouderlinghen der seluer bywesen moghen, soo en sullen nochtans gheene dan de affghesondene kuerstemmen hebben.

20. Als sy te samen ghekoemen syn sal de ghene die 35. de naestvoorgaende reyse ghepresideert heeft, ofte soo de selue niet teghenwoordich is de Dienaer dier plaetse daer de vergaderinghe ghehouden wordt, een ghebet doen, na den eysch der verkiesinghe des Presidis, syns Bysitters ende Scribae begrepen.

particuliere Synoden willen te samen roepen, dat sullen sy moghen doen. Wel verstaende dat in sulcke versamelinghen van de eene sprake alleene, niet van het ghene dat in den handel der ceremonien Kerckelicker regeringhe ende ander swaren saken in desen Synodo besloten is, verandert en worde, maer soo men acht datter eenighe veranderinghe van nooden is, de selue sal in den nationali Synodo beyder spraken gheschieden. Ende soo het gheviele dat de nationalis Synodus van weggen der noot voor den ghewoonlicken tyt moeste beroepen syn, soo sullen twee classen, van elcker spraken eene aen twee particuliere Synoden schryuen, op datse verordineren moghen wanneer ende waer de generale Synodus ghehouden sal worden.

[CAP. III.] *Van de Scholen.*

47. 1. Men sal aerbeyden dat oueral scholen opgericht worden in den welcken de kinderen niet alleen in spraken ende konsten, maer oock voornemelick in den christelicken catechismo onderwesen ende totten predicatien gheleydet worden.
48. 2. De ghemeynten sullen allen moghelicken vlyt aenwenden dat somighe studenten van goeder hope door de Ouerheyte ofte andere particuliere personen in de grooter scholen onderhouden worden, de welcke namaels tot den dienst des woordts sullen moghen ghebruyckt worden.
49. 3. In den ghemeynten daer studenten syn in der Theologie sullen de selue alle weken in een bysonder versamelinghe daertoe bestemt, in de teghenwoordicheyte der Dienaren des woordts int proponeren gheoeffent worden op dat sy door het oordeel ende vermaninghe der seluer totten dienst alsoo moghen bequame ghemaect worden.

4. De Professoren der Theologie sullen de belydenisse 50.
des gheloofs der nederlantscher Kercken onderschryuen.

5. Gheen Professores der Theologie sullen moghen pre- 51.
dicken noch de Sacramenten bedienen dan die totten
dienst des woordts beroepen syn.

6. Soo de Classe ofte Synode in de plaetse daer de 52.
vniuersiteyt is te samen koemt, sullen de Professores der
Theologie mede by koemen der welcker een wt den name
der anderer stemme hebben sal.

[CAP. IV.] *Van de Leere Sacramenten ende Ceremonien.*

1. Om eendrachticheyt in der Leere te betuyghen 53.
achten wy datmen in allen Kercken der Nederlanden de
belydenisse des gheloofs in seuen en dertich artykelen
begrepen in dit Iaer 1578 herdruyckt, ende den Coninck
Philippo ouer vele iaren ouerghegheuen onderschryuen sal.
Ende ghelyck dit van den Dienaren des woordts ende
Professoren der Theologie ghedaen sal worden, soo ware
oock goet dat het selfde van den Ouderlinghen gheschiedde.

2. In den Duytschen Ghemeynten salmen den cate- 54.
chismum ghebruycken die metten Psalmen door Petrum
Dathenum ouerghesett, ende in den Walschen, die metten
Franchoyschen Psalmen tot noch toe ghedruyckt is. Het
sal oock den Duytschen ghemeynten vry staen het corte
ondersoek des gheloofs wt den catechismo te samen
ghetrocken ende met den voorseyden Psalmen Datheni
ghedruyckt te ghebruycken om die te onderwysen die hen
totter ghemeynte begheuen.

3. Niemant en sal eenich boeck van hem seluen ofte 55.
van yemant anders ghemaect in het welcke van de religie
ghehandelt wordt laten drucken ofte int licht brenghen
door hem seluen ofte door anderen eer het selfde van
den Dienaren der Classe ofte Professoren der Theologie

onser belydenisse ouersien ende voor goet bekend sal wesen.

56. 4. De Dienaers sullen een gheheel boeck der H. Schrift ordentlick totten eynde toe der Ghemeynte verclaren. Dogh sullen sy meest de boecken des nieuwen Testaments voornemen, hoewel het nochtans hen vry staen sal de materie harer predicatie wt den boecken des ouden Testaments te nemen, met aduyse des Kerckenraets de welcke op de stichtinghe ende gauen der Dienaren acht nemen sal. Ende in den plaetsen daer de Sondaeghsche Euan-gelien noch ghebruyckt worden, salmen sulckes dulden ter tyt toe datmen het selfde bequamelick sal kunnen affsetten.
57. 5. In den ghemeynten daer het ghebruyck der Auontghebeden inghevoert is ende Predicanten ghenoech syn om die te doen sal het selfde ghedraghen worden, dogh alsoo dat daer door het nootsakelick ghebruyck der huysghebeden niet naghelaten en worde. Ende sullen oock de Dienaers op het ghebet meer acht nemen dan om een langhe predicatie ende wytloopighe verclaringhe te doen op het gheheel ofte halue capittel datse in den Auontghebeden ghewonelicken nemen sullen. Maer daerse noch niet inghevoert en syn, en salmense niet lichtelick toelaten ten ware in tyden van ghemeyne nooden, op dat de ordinaire predicatien ende huysghebeden niet in verachtinghe en koemen. Ende het sal allen Kercken vry blyuen te ordineren of men vele of weynich auontghebeden doen sal. Ende daermen acht datse beter affghedaen waren salmen het aduys vander classe ende vander Ouericheyt der ghereformeerder Religie hier ouer ghebruycken.
58. 6. Ouermidts het ghebruyck der Lyckpredicken seer sorgherlick is, soo ghevoelen wy, datse in de plaetsen daer sy niet en syn, niet en behooren inghevoert te

werden. Maer daerse ghewoonlick syn ghehouden te worden ende het ghetal der Dienaren ghenoeghsaem is, de welke metgaders den Ouderlinghen de seluighe oordeelen niet onnut te syn, sullense gheduldet worden, ter tyt toe datse ter bequamer gheleghentheyte sonder erghernisse sullen moghen affghesett worden. Nochtans met deser waerschouwinghe datse meer een forme hebben van een onghepremediteerde vermaninghe dan van eene predicatie de welke van den ghebeden beghonnen ende met dancksegghinghe ghesloten wordt. Datmen oock in den seluigen der affghestoruener loff niet en vercondighe. Het sal oock der Dienaren Ampt syn sorghe te draghen dat het ghebruyck der clocken de welke in den Pausdom soo int verscheyden als int begrauen der mensschen gheluyt worden wegh ghenomen werde.

7. Het verbont Gods sal in den kinderen der Christenen met den Heylighen Doop soo haest als men den seluighen bekoemen kan beseghelt werden, ten ware dat yemant eenighe ghewichtighe oorsake hadde om den seluigt te stellen, van de welke de Dienaers metten ouderlinghen oordeelen sullen.

8. Men sal den Doop niet bedienen dan in der predicatie. Dogh in den dorpen daer weynich predicatien ghedaen worden salmen eenen sekeren dagh in de weke verordenen, om den Doop te bedienen. Alsoo nochtans dat het selfde sonder korte predicatie niet en geschiede.

9. De vader des kints dat te doopen is sal in sonderheyte by den doop wesen, ten ware dat hy een wichtighe oorsake syns affwesens hadde. Op dat hy voor syn kint bidde, ende het seluighe den Heere opdraghe, ende belouete doen tghene dat hem van den Kerckendienaer voorghehouden wordt, volghende het formulaer in de bedieninghe des doops ghestelt. Dogh de ghetuyghen en salmen soo nauwe niet verbinden maer men salse hares

ampts teghen het kint vermanen. Ende de ouders eer sy hare kinderen te doope brenghen sullen by den Kercken-dienaar ofte eenen ouderlinck gaen op dat de ghemeynte kennisse hebben magh van den ghenen die ghedoopt worden.

62. 10. Het is raetsamer ende sekerder dat alle Dienaers het formulaer der instellinghe ende des ghebruycks des H. Doops welck daertoe beschreuen is volghen, dan eenen yghelicken syn eyghen verclaringhe vry te laten.
63. 11. Het is vry sulcke namen den kinderen te gheuen als men wil, nochtans sal een yghelick vermaent syn dat hy die namen die of Gode ofte Christo eyghen syn als daer syn Emanuel, Saluator etc. ofte der officien ende bysondere diensten als Enghel, Baptista etc. of de welcke andersins superstitieus syn, den kinderen niet en late ghegheuen worden.
64. 12. Niemant en sal in de ghemeynte ontfanghen worden dan die voorhenen van den Kerckenraet ofte ymmers eenen Dienaar ende Ouderlinck van de hooftsomme der Christelicker leere ondervraeght sy, Ende eer sy ten Auontmale des Heeren gaen, sullen sy in den Kerckenraet ofte in der Kercke na der predicatie de welcke recht voor de bedieninghe des Auontmaels gheschiet opentlick betuyghen datse de leere in der ghemeynte ontfanghen, die van den Dienaar cortelick verclaert sal worden, voor goet houden ende door de hulpe des Heeren in der seluighe volstandich blyuen willen, ende hen seluen der christelicker vermaninghe onderwerpen.
65. 13. Aengaende de ghene die met ghetuyghenisse briefuen wt anderen Kercken koemen, sullen sonder nieuwe belydenisse des gheloofs te doen toeghelaten werden, maer de ghene die gheen gheschreuen noch leuendighe ghetuyghenisse van gheloofwaardighe personen hebben, sal men op dat mael niet toelaten.

14. De Dienaers des woorts, Ouderlinghen ende diaconen sullen voor het houden des Auontmaels onder malcanderen een christelicke censure ofte ondersoekinghe doen, soo wel ouer de leere als ouer den wandel, ende sullen de christelicke vermaninghen in der liefde opnemen.

15. Voor het Auontmael sullen de Dienaers ende Ouderlinghen de lidtmaten der Kercke besoecken, voornemelick de swackste, ende de ghene diet meest van doene hebben, Op datse, soo vele in hen is, met leeren vermanen troosten ende opgheresen swaricheden neder te legghen de Ghemeynte tot dese hooghwerdighe handelinghe recht bereyde.

16. Men sal voor de bedieninghe des Auontmaels een predicatie doen in de welcke van de bekeeringhe des mensschen beproeuinghe syns selfs, ende syne versoeninghe met God ende den naesten ende dierghelycke andere materien gehandelt sullen werden. Maer op den dagh des Auontmaels selue, sal het nut syn datmen van den Sacramenten ende met name van de verborghentheyt des Auontmaels het volck leere, ende tot dien eynde eenen bequamen text neime, ten ware dat de ghewoonlicke text daertoe bequamelick gheschickt konde werden. Dogh na den middagh salmen met de ghewoonlicke predicatie ofte catechismo voortvaren.

17. Ouermidts wy middelmatich achten in de bedieninghe des Auontmaels te staen of te sitten (het knyelen nemen wy wt om der superstitie ende het perykels wille van het broot aen te bidden) soo sullen de ghemeynten die wyse ghebruycken die een yghelick de alderbequaemste sal duncken.

18. De woorden des Auontmaels sullen wt den 10ten Capit. des eersten totten Corinthen ghenomen werden, daer by voeghende dese woorden *Neemt, eet, ghedenckt, ende ghelooft* etc.

71. 19. Te wyle het H. Auontmael bedient wordt salmen somighe capitteleen wt den Propheten ofte Euangelisten van het lyden Christi voorlesen, ofte eenighe Psalmen singhen na dat eene yeghelicke Kercke oorboerlick te syn oordeelen sal.
72. 20. In allnn middelmatighen dinghen sullen gheen Kercken verachtet worden, die een ander wyse gebruycken dan wy doen.
73. 21. Ghelyckerwys het Auontmael des Heeren in die plaetsen niet behoort bedient te worden daer noch gheen Kerckelicke ordeninghe ghestelt en is, Alsoo salment in den welghestelden Kercken alle twee maenden soo vele moghelic is bedienen. Dogh salmen den Kercken in sonderheyt den heymelicken ende die onder het cruyse sitten hare vryheyt laten dat soo dickmael te houden alset haer ghelegghen is.
74. 22. In tyden van oorloghe pestilentie diere tyden sware vervolghinghen der Kercke ende andere openbare ellendicheden salmen een vasten met bidden aenstellen ende heylighen door raet der Kercke ende bewillinghe der Ouerheyt soo dat gheschieden kan. Alsoo dat de Ghe-meynthe haer van het ghewonelicke voetsel ende tydelicke handelinghe onthoudende totten auont toe, met bidden, het woordt Gods te hooren, de Heyl. Schrifture te lesen ende andere heylighe oeffeninghen hare boetveerdicheyt ende ghelooue betuyghe, ende in der warer godsalicheyt toeneme. Dogh sal het raedtsamer syn het vasten op andere daghen dan op den Sondagh te heylighen.
75. 23. Het ware wel te wenschen dat de vryheyt van ses daghen te aerbeyden van God toeghelaten in der Kercke ghehouden ende de Sondagh alleen ghevyert mocht worden. Nochtans dewyle somighe andere feestdaghen door autoriteyt der Ouerheyt onderhouden werden, te weten den Christdagh metten navolghenden dagh, item

den tweeden Paeschdagh ende tweede Pynxterdagh ende in somighe plaetsen den iaersdagh ende hemelvaerts dagh, soo sullen de Dienaers neersticheyt doen datse met predicatien in den welcken sy in sonderheyt van de gheboorte ende verrysenisse Christi seydinghe des H. Geestes ende derghelycke artykelen des gheloofs, de ghemeynte leeren sullen den onnuten ende schadelicken ledichganck in een heylighe ende profytelicke oeffeninghe veranderen. Het selfde sullen de Kerckendienaren in dien Steden doen daer meer Feestdaghen door de autoriteyt der Ouericheyt onderhouden worden. Hierentusschen sullen alle Kercken aerbeyden, dat het ghewoonlick ghebruyck aller feestdaghen behaluen den Christdagh (dewyle Paesschen ende Pynxteren op den Sondagh koemen) soo vele moghelic is, ende op het aldervoeghelicke affghedaen werden.

24. De Psalmen Daidts van Petro Datheno ouergesett 76. sullen in den Christelicken tsamenkoemsten der Nederduytscher Kercke ghelyckmen tot noch toe ghedaen heeft ghesonghen worden, achterlatende de ghesanghen de welke in der H. Schrift niet en worden ghevonden.

25. Het ghebruyck der Orghelen in den Kercken 77. houden wy niet voor goet in sonderheyt voor de predicatien. Daerom achten wy dat de Dienaren behooren te aerbeyden, ghelyckse voor eenen tyt gheduldēt worden, datse alsoo metten eersten ende op het aldervoeghelicke wegh ghenomen werden.

[CAP. V.] *Van Het Houwelick.*

1. De Houwelicksche ondertrouwe sal gheschieden per 78. verba de presenti, dat is met woorden die de teghenwoordighe beloftenisse ende verbindinghe medebrenghen ende wtdrukken sonder conditie ofte wtneminghe.

2. De Heymelicke beloftenissen sullen van gheener 79.

worden syn, ende die sullen voor heymelick ghehouden worden de welcke niet in teghenwoordicheyt van twee ofte dry van den vrienden bloetverwanten ofte ymmers van anderen gheloofwerdighen persoonen aen beyden syden en sullen ghedaen wesen.

80. 3. Het soude oock nut ende te wenschen syn dat wanneer de seluighe gheschieden, een Kerckendienaer ofte Ouderlinck daer by ware, Op dat hy den name des Heeren aengheroepen ende beyde de partyen hares ampts vermaent hebbende neerstelick mochte ondervraghen of sy yemants anders beloftenisse hebben ghedaen, ende soo een van beyden een lidtmaet der Kercke is, of de andere partye oock der Religie is toeghedaen, Ende voornemelick op dat hy versekert mocht werden van dese navolghende stucken.
81. 4. Gheen onderiarighen (waer van men de verclaringhe nemen sal wt de rechten ende costumen elckes lants) de welcke onder de macht harer ouderen ofte der gheuer die in der ouders plaetse syn, namelick der mombaren of vooghden, en sullen sonder haer consent belofte van houwelicke moghen doen, Ende de houwelicksche beloftenisse anders ghedaen en is van gheender weerde. Dogh soo eenighe hen soo onredelick ende soo onghewillich in deser sake hielden datse gheensins en wilden bewillighen (het welcke somwylen wt haet der Religie ende anderen oorsaken gheschiet) soo sal de Kerckenraet besluuten wat hierin te doen staet.
82. 5. Maer indien beyde partyen ofte een van beyden voorhenen ghehylickt gheweest is, soo sal de doot der eerster partie door wettelicke ghetuyghenisse moeten blycken.
83. 6. De onbekende vremdelinghen sullen tot de houwelicksche trouwe niet toeghelaten worden ten sy datse door wettelicke ghetuyghenisse doen blycken datse vry syn.
84. 7. De Ouerheyt sal ghebeden worden datse die hou-

welicken niet en verbiede (soo vele sulckx na gheleghent-
heyt der tyden ende plaetsen voeghelick gheschieden kan)
in die graden der bloetverwantschap ende maeghschap in
den welcken de seluighe soo door godlicke als door key-
serlicke Rechten toeghelaten werden. Maer soo langhe
als dit niet verkregghen kan werden, is het beter haren
wetten ghehoorsaem te syn dan in de swaricheden ende
erghernissen te vallen die daer wt volghen souden.

8. De ondertrouwe wettelick ghedaen synde, sal oock door 85.
beyder partyen bewillighinghe niet ghebroken kunnen worden.

9. De namen der ghener diemen trouwen sal, sullen 86.
op dry sondaghcn ofte andersins dry reysen, datter tame-
lickcn tyt tusschen beyden sy, na der predicatie wtghe-
roepen werden.

10. De Houwelicken sullen vercondicht werden ter 87.
plaetsen daer de partyen wonen, ofte daerse bekent syn.
Ende soo yemant in een ander plaetse dan daer syn ghe-
boden afghekondicht syn ghetrouwt wilde wesen, soo sal
hy van den Kerckenraet een ghetuyghenisse van synen
gheboden mitbrengghen.

11. De ghene teghen der welcker wtroepinghe niet en 88.
is ghekoemen, moghen op alle predickdaghen in der
ghemeynte tsamen ghegheuen worden, behaluen op den
ghemeynen vasten ende bidtdagh, het welcke oock te
wensschen ware dat het op den dagh des Auontmaels
niet en gheschiede.

12. Hoewel Paulus den weduwen gheenen sekeren tyt 89.
voorschryft wanneer sy herhylicken moghen nochtans de-
wyle hyse vermaent datse in den Heere trouwen sullen,
soo en lydt de eerbaerheyt ia oock de nootsakelickheyt
niet, datse voor vier maenden en half wederom hylicken
souden, bysonder dewyle door keyserlicke rechten haer-
lieden een Rouweiaer dat is den tyt van neghen maenden
voorgheschreuen wordt.

90. 13. De Dienaren sullen de partij dien door het oerspel van dander partij onghelyck gheschiet is vermanen datse haer versoenen. Het welcke soo sy niet verkryghen en konnen sullen sy wel verclaren wat hen door het goddelicke recht toeghelaten sy, Nochtans sullen sy hen onderrichten datse sonder het oordeel ende autoriteyt der Ouerheyt niet herhylicken en moghen. Ende soo de veronghelyckte partij sodane Ouericheyt niet bekoemen en konde, soo salse ter sulcker plaetse gaen daerse een Ouericheyt hebben magh door welckers autoriteyt de sake gheoordeelt worde.
91. 14. Wanneer in houwelicksche saken eenighe grooter swaricheyt voorvalt, soo sal de Ouerheyt ghebeden worden datse twee ofte dry van hen verordenen die metten Dienaren der Classe de selue swaricheyt ter neder legghen ¹⁾).

1) In de Latijnsche vertaling, voorkomende in het Aktenboek van de prov. Geldersche Synoden (zie boven blz. 228), is na dit hoofdstuk (dat aldaar *Caput IV* is) een hoofdstuk ingelascht, dat nergens elders gevonden wordt, en dat aldus luidt:

De Matrimonialibus Iudiciis, de Divortio, de Desertione, de Repudio et de Seccessione.

Caput V.

1. *Matrimoniorum causa mixta dicitur, quia partim conditionibus verbo divino expressis, necessariis et hominis arbitrio nunquam mutandis: Partim humano iure statutis, et voluntate contrahentium magna ex parte omittendis aut observandis coit.*

2. *Diuinitus monemur, vt matrimonium contrahentes id in Domino de praescripto verbi Dei faciamus 1 Corinth. 7.*

3. *Praescriptae conditiones à Deo sunt de quaestione, an est (vt vulgo loquuntur), quid est, et quale est.*

4. *Ad quaestionem an est, pertinet necessarium omnino esse ei quem necessitas vrat, matrimonium; ei vero, qui continens est, Adiaphoron. Ibidem.*

[CAP. VI.] *Van de Kerckelicke Vermaninghe ende Straffinghe.*

1. Ouermidts de Heere Christus behaluen den dienst 92.
des woordts ende der Sacramenten oock de Kerckelicke

5. *Ad quaestionem quid est, referendum est quod vnius viri cum vna muliere Consuetudine individua definitur, Gen. 2. Matth. 19.*

6. *Ad quaestionem quale est, quod intra certos gradus consanguinitatis et affinitatis consistit: quod parentum arbitrio inter aetate minores, et semper partium libero consensu coalescit.*

7. *Haec omnia verbo Dei non solum imperantur, sed per partes ita explicantur, vt si quod illic dubium oriatur, solo et verbo consulto enucleari queat. Ideo in Ecclesia Israelitica, Christiana veteri et hac nostra obtinuit, vt sacerdos cuius os custodit sapientiam et legis Dei exercituum interpret est: Matth. 2, cum suo Synedrio controuersias matrimoniales discuteret, ideo Christus tanquam Propheta veritatis [boven dit woord staat: Patris], de hac quaestione consulitur, et statuit Math. 5 et 19 et alibi; nec id in genere tantum sed particulatim.*

8. *Conditiones humano iure praescriptae sunt de dote, alibi certa, alibi pacto voluntario promittenda, de successione liberorum, de poena violati istius pacti mitiganda vel exacerbanda.*

9. *Quod matrimonium sequatur dos, ciuile, quod certa alibi, quod alibi voluntaria, ius humanum est, quod voluntate contrahentium nunc remittatur, nunc amplificetur, quod denique in favorem primi vel secundi matrimonii, liberis ex hoc oriundis maior, illis vero minor haereditas relinquatur, res est libera.*

10. *Itaque in veteri Christiana Ecclesia, vbi plane civilis et Ecclesiastica Iurisdictio(ne) distincta fuit, de his rebus constituere poenes magistratum auctoritas semper fuit, et si qua orta esset de his controuersia, eam disceptandam retinebant.*

11. *De potestate et vi, qua homines ad eas praestandas cogantur, res est diuersa, Nam in Israelitica Ecclesia, vbi iurisdictio vtraque bona ex parte poenes summum pontificem*

vermaninghen ende straffinghen inghestelt heeft, so sullen de Dienaren niet alleen openbaerlick leeren straffen ver-

fuit, potestas eidem et autoritas in vtrasque conditiones concessa est, Christus vero hanc distinctionem in se primum sanxit, vt autoritas esset penes Ecclesiam, potestas vero penes magistratum, dum de adulterio statuit, sed poenam irrogare recusat.

12. *Summa istius tractatiunculae est: Vnicas Ecclesiae esse partes in causis matrimonialibus, conditionum sed diuinarum autoritatem habere, Magistratus duas, humanam nimirum autoritatem, et ius gladii potestatem.*

De Divortio.

13. *Dissoluti Matrimonii duae sunt species, divortium et desertio, divortium differt a desertione, quod haec a parte nocente, illud ab innocente fiat.*

14. *Sola fornicatio innocenti personae ad divortium iusta est causa Math. 19.*

15. *Eaque probanda est Ecclesiae, quae ad reconciliationem partem offensam hortabitur, sed si hoc obtineri non possit, Magistratui, vt divertendi potestatem faciat, ex iudicio Ecclesiae incumbit.*

De Desertione.

16. *Desertio vel Religionis praetextu a nocente parte, vel toedio coniugii aut alia quavis causa committitur.*

17. *Si Religionis causa pius ab impio deseratur, sequetur consilium Pauli 1 Corinth. 7.*

18. *Ita tamen vt conscia Ecclesia et rescindente priori contractu Magistratu omnia agat.*

19. *Si aliam quamvis ob causam politicas leges praeunte consilio Ecclesiae in Domino sequatur.*

De Repudio.

20. *Omittitur matrimonii pactum non praestitum ea sola causa, eoque omnino modo, quo absolutum scinditur.*

De Secessione.

21. *Scedunt inter se coniuges propter importunam vitae*

manen ende wederlegghen, maer sullen oock een yeghelic int bysonder vermanen tot syn behoorlicke plicht, maer ghelyck de Christelicke straffe geestelick is, ende niemant van de straffe der Ouericheyt en bevrydt, alsoo worden oock bouen de borgherlicke straffinghe de Kerckelicke straffinghen nootsakelicken vereyscht, om den Sondaer met God ende synen naesten te versoenen, ende de erghernisse wt der ghemeynte Christi wech te nemen.

2. Soo dan yemant in de suyuerheyt der leere dwaelde, 93. ofte in den wandel sondichde, soo verre als het heymelick is ende gheen openbare erghernisse en brengt, soo sal den reghel onderhouden worden dien Christus duydelick voorschryft Mat. 18.

3. De heymelicke sonden daer van de sondaer int 94. bysonder van een twee ofte dry ghetuyghen vermaent synde hem bekeert en salmen tot den Kerckenraet niet brenghen.

4. Soo yemant van heymelicke sonden door twee ofte 95. dry vermaent synde niet en hoort, ofte een openbare sonde begaen heeft, sulcx sal den Kerckenraet aenghegheuen worden.

5. Die hartneckelick de vermaninghe des Kerckenraets 96. verwerpt sal van den nachtmael affghehouden werden, maer soo hy affghehouden synde na verscheyden vermaninghen gheen teeken der boetverdicheyt en gheeft soo sal dit de voortganck syn totter afsnydinghe.

6. De Dienaer sal opentlick de ghemeynte van den 97. hartneckighen sondaer vermanen, de sonde openbaren ende de behoorlicke plicht diemen ghedaen heeft in hem

consuetudinem: Sed Ecclesiae est eos ad reconciliationem hortari, quam si Ecclesia non obtinuerit, eos matrimonium intermittere non dissoluere, novis contractis nuptiis, non patietur Ecclesia.

te straffen van het Auontmael aff te houden, ende daerna neerstelick te vermanen voor den volcke verclaren, Ende sal de ghemeynte vermanen datse voor desen onboetverdighen sondaer bidde eer datmen ghedwonghen werde tot de laetste remedie te koemen. Sodanighe drye vermanighen sullender ghedaen worden. In de eerste en salmen den sondaer niet noemen op dat hy eenichsins verschoont werde. In de tweede salmen hem noemen. In de derde sal der ghemeynte aengheseyt worden datmen hem affsnyden sal ten sy dat hy hem bekeere, op dat soo hy hartneckich blyft syn affsnydinghe door stilswyghende bewillinghe der ghemeynte gheschiede. De tyt die tuschen de vermaninghen gaen sal, sal int oordeel des Kerckenraets staen. Ende in de affsnydinghe van dusdanighen hartneckighen sondaer sal de Dienaer int breede verclaren het ghebruyck ende eynde der seluer, ende de ghelooouighen vermanen datse gheen onnoodighe ghemeynschap ofte conuersatie metten afghesnedenen hebben, maer syn gheselschap schouwen, in sonderheyt tot desen eynde, op dat de afghesneden door schaemte verslaghen synde aernstelick bedencken magh hem te bekeeren.

98. 7. Van den sonden die van harer nature openbaer syn, ofte die door verachtinghe der vermaninghen der Kercke openbaer ghemaect worden, sal de versoeninghe openbaerlick gheschieden, niet na het segghen van een ofte twee, maer na het oordeel des gantschen Kerckenraets op sulcker wyse ende forme als tot de opbauwinghe elcker Kercke alderbequaemst gheacht sal worden.
99. 8. De ghene die sware sonden begaen hebben die der Kercke schandelick syn ofte oock die vander Ouericheyt ghestraft behooren te worden, al ist datse met woorden boetverdicheyt bewysen, sullen sy nochtans van de ghemeynschap des Auontmaels om de aerghernisse wech te nemen ende hare boetveerdicheyt te beproeuen affgehouden

worden. Dogh hoe dickwils off hoe langhe dit gheschieden sal, sal int goetduncken des Kerckenraets staen.

9. Soo de Dienaers Ouderlinghen ofte Diakenen een 100. openbare groue sonde, die der Kercke schandelick ofte vander Ouericheyt oock te straffen ware beghinghen, soo sullen de Ouderlinghen ende Diaconen wel terstont van haren dienste door het oordeel des Kerckenraets affghesett worden, maer de Dienaers salmen van haren dienste opschorten. Dogh offmense gheheel affsetten sal, sal int oordeel staen van de classicale vergaderinghe.

10. Maer off de Dienaers Ouderlinghen ende Diaconen 101. affghesett synde na dat sy der Kercken met boetveerdicheyt voldaan hebben soo sy wederom vercoren worden toeghelaten sullen moghen wesen, soo vele als de Ouderlinghen ende Diakenen aengaet sal de Kerckenraet oordeelen, Maer soo vele de Ministers belanght sal van de classicale versamelinghe gheoordeelt worden.

11. Gheen Kercke en sal ouer andere Kercken, gheen 102. Dienaer ouer andere Dienaers, gheen Ouderlinck noch Diaken ouer andere Ouderlinghen ofte Diakenen eenighe heerschappie voeren ofte ouerhant hebben, maer lieuer sal hem een yghelick van alle oorsake ende suspitie van dien wachten, Hoewel wt plicht der liefde de eene Kercke de andere, de een Dienaer den anderen etc. niet alleen moghen, maer oock behooren te vermanen.

PETRUS DATHENUS electus praeses ss.

CASPARUS HEYDANUS Assessor ssi.

ARNOLDUS CORNELIUS Scriba.

IOHANNES CUBUS, Secundus huius Synodi Notarius.

FEUGUEREIUS Acad. Leydensis professor Theol.	} Nomine Synodi Eccle- siarum gallobelgicarum habitae Dordraci xxv ^o Iunii 1577.
IOANNES TAFFINUS verbi Dei Minister Antuerpiae.	

- IOANNES VIGNIA verbi dei minister Antuerpiae.
 RUARDUS ACRONIUS Alcmarianae Ecclesiae minister.
 SIBRANDUS VOMELIUS Ecclesiae minister in Hem.
 ANDREAS CASTRICOMIUS Ecclesiae Enchusanae minister.
 IACOBUS FORESTUS senior Ecclesiae Alcmarianae nomine
 omnium Ecclesiarum NoordtHollandiae.
 IOHANNES DAMIUS Harlemensis Ecclesiae Minister.
 ENGELBERTUS FABER, verbi Dei minister.
 IOHANNES `A NIEKEN dictus FABRICIUS VENLONIUS verbi
 dei minister.
 CAROLUS RYCKEWAERT Dei Minister Leidae.
 IOANNES ARCKERIUS Fris. minister Verbi Dei in Classe
 Leydensi.
 YSBRANDUS TRABIUS Frisius minister 'ecclesiae Zandt-
 uico-Germanicae ss.
 IOANNES LEO minister ecclesiae dei quae est Saltbom-
 meliae ss.
 RODOLPHUS VELTIUS Ecclesiae Gorcomianae Minister.
 ANDREAS HAGIUS Frisius, minister verbi Dei in Heenvliet.
 GERARDUS CULENBORGICUS Ecclesiae Dei quae Ziericzee
 est verbi Dei Minister.
 IACOBUS ELDENIUS Verbi Dei Minister.
 HENRICUS CAESARIUS minister Ecclesiae Schoonhouianae
 nomine Classis Dordracensis.
 IAN IASPAERS SCHERNIERS ouderlinck der Kercken tot
 breda.
 PETRUS PLANCIUS Ecclesiae Meninensis Minister nomine
 Orientalis ac Occidentalis Classium Flandricarum.
 ÆGIDIUS IOHANNIS Frisius nomine classis brielensis eius-
 demque ecclesiae verbi minister subscripsi.
 HUBERTUS FRANCISCUS verbi minister Aermuydae.
 IOANNES GEROBULUS S. Euangelii in Ecclesia Vlissin-
 gana minister ss.

Particuliere Vraghen.

1. Ofmen de artykelen des Synodi niet en behoort met ghetuyghenissen der Schrifturen te bevestighen. Is gheantwoordt Dat dit onnoodich is omtrent de dinghen die middelmatig syn, ende de ordeninghe der Kercke aengaen. Die niet middelmatig syn heeft de Synodus alsoo ghestelt, datse de seluighe acht op de autoriteyt der H. Schrifturen ghegrondet te syne, de welcke soo yemant daerby wil setten sal tselue moghen doen.

2. Of het van nooden is dat de artykelen des Synodi van de Ouerheyt bevestight werden? Is gheantwoordt, Datmen de Ouerheyt sal bidden datse die artykelen met hare autoriteyt bevestighen wille, in den welcken de seluighe autoriteyt van nooden is om int werck gheleyt te moghen worden. Ende daer sullen twee verordent worden om dat met een Requeste aen den Staten te versoecken.

3. Watmen met sulcken Dienaer doen sal die sich onder gheen classen ordeninghe begheuen en wil? Is gheantwoordt, Datmen sulck een den particulieren Synodo aengheuen sal op dat van den seluighen daerin voorsien worde. Daerbeneffens sal de Classis ettelicke verordenen, die de Ouerheyt der ghereformeerder religie van de nutticheyt ende billickheynt deser ordinantie onderrichten sullen, ten eynde dat sy door de authoritheynt der seluighe hierin magh gheholpen werden.

4. Of het den ghenen die door wettelicke wtsprake des Kerckenraets ofte Classis ghecondemneert syn, tot

allen tyden wanneer sy willen vry is sich tot grooter vergaderinghe te beroepen? Is gheantwoordt, Dat de saken te onderscheyden syn om welcken de beroepinghe gheschiet. Want daer twee personen teghen malcanderen in questie staen sal de ghene die ghecondemneert wordt de beroepinghe vry ende gheoorloft syn tot de helft van den tyt die daer is tusschen de versamelinghe van de welcke hy ghecondemneert is tot de naeste grooter versamelinghe tot de welcke hy sich beroept, ten ware dat die tyt te cort ware, waer van de classis oordeelen ende besluuten sal. Maer soo het oordeel wtghesproken is teghen yemanden alleen die ghesondicht heeft, sal de seluighe sich terstont beroepen. Ende soo yemant op den bestemden tyt sick niet en beroept, die sal van het recht der beroepinghe versteken wesen.

5. Ofmen het oordeel der ouerheyt van de ghereformeerde Religie int afsetten der Dienaren ghebruycken sal? Is gheantwoordt, Dewyle het der Christelicker Ouericheyt Ampt is te besorghen datmen in godsalicheyt ende eerbaerheyt leue waertoe ghetrouwe Dienaren van noode syn, soo salmen hare bewillinghe int affsetten der Dienaren ghebruycken, ghelyck ook van den Synodo verordent is datmen dit in de beroepinghe der seluen doen sal. Het selfde sal in de translatie ende ouersettinghe der Dienaren in sonderheyt soo sy eewich ofte ymmers lanckdurich is, onderhouden worden.

6. Of het der Ouericheyt gheoorloft is buyten wille ende weten des Kerckenraets die Dienaren des woordts aen te nemen ofte af te setten? Is gheantwoordt: gheensins.

7. Of alle Dienaren in vlaenderen gheboren ende in dese nederlanden ofte in anderen plaetsen den nederlantischen Kercken dienende, soo sy van eenighe Kercke in vlaenderen gheroepen werden, die beroepinghe te volghen

ghehouden syn? Item of de Dienaren in het nederlant gheboren ende in anderen nederlantschen Kercken in vremen landen dienende soo sy vanden Kercken die int nederlant syn gheroepen werden schuldich syn die beroepinghe waer te nemen? Is gheantwoordt, Nademael het gheheele nederlant onse alghemeyne vaderlant is, dat het gantsch onredelick sy dat de Dienaren buyten tlant van vlaenderen ende dogh in den nederlanden de Kercke Christi dienende aen vlaenderen souden verbonden syn. Ende soo vele de andere aengaet die buyten den nederlanden in den dienste syn oordeelt de Synodus datmen die seluighe oock buyten de bewillinghe harer Kercken niet beroepen magh.

8. Of een Dienaer op seker conditie van syner Kercke aenghenomen synde, door de macht des classis bouen die conditien verbonden magh worden? Antdwoorde, Dewyle wy ons seluen Christo ende syner ghemeynte gheheel schuldich syn soo isset eens ghetrouwen Dienaers Ampt in redelicke conditien te bewillighen, al ist datse van te vooren niet wtghedruckt en syn. Ende de Classis sal oordeelen welcke conditien redelick of onredelick syn.

9. Of het eenen Dienaer gheoorlooft is een Rentmeesterschap te bedienen? Antw. Neen het.

10. Of men een Ouderlinck ofte Diaken bequaem synde om de Kercke te dienen dogh een quade ende wederspanninghe huysvrouwe hebbende daarom van den dienst der Kercke afweeren sal? Is gheantwoordt, Datmen hem wel van den dienste sal afhouden dewyle de huysvrouwe der Kercke tot een erghernisse wesen soude dogh soo hy nu in den dienste is datmen hem niet afsetten sal.

11. Watmen met eenen Dienaer doen sal die wel suyuer in der leere ende vroom van wandel is, nochtans gheen gaue en heeft om onder de ghemeynte met synen predicatie veel vruchts te doene? Antdw. Ghelyckerwys

datmen de curieusheyt der mensschen niet en behoort te voeden, alsoo by aldien de ghemeynte der plaetse daer de Dienaer staet haer beclaeght dat syn maniere van leeren niet veel vruchts doet, soo sal de Classis neerstelick hier na vernemen ende soo syt alsoo bevindt soo salse hem in sulcken plaetse transfereren daer synen dienst nutter sal moghen syn. Hierentusschen sullen de Kercken ernstelick vermaent worden datse de Dienaers neerstelick beproeuen eer sy de selue aen nemen.

12. Hoe ende op wat wyse de Kercken haren Dienaren haer behoorlick onderhoudt besorghen snllen? Antdw. Men sal een Requeste wt den naem deses Synodi schryuen om den Staten ouer te gheuen door Thomam Tilium ende Arnoldum Cornelium.

13. Of een Ouderlinck die synen tyt wtghedient heeft ende bereyt is noch langher te dienen der ghemeynte wederom magh voorghestelt worden om hem te moghen verkiesen? Antw. Ia. Want de tweearighe veranderinghe der ouderlinghen is daerom in sonderheyt inghesett op datse van den laste hares dienstes mochten verlichtet werden.

14. Of een Ouderlinck wettelick verkoren synde het ampt mach weygheren aen te nemen? Antdw. Neen, ten ware om seer ghewichtighe oorsaken van den welcke de Kerckenraet ende soo het noodich is, de Classis kennisse nemen sal.

15. Of de ouderlinghen omtrent de examinatie der Dienaren in den Classischen versamelinghen soo wel kuerstemmen hebben sullen als de Dienaers des woordts? Antdw. Men mach der ouderlinghen aduys wel hooren van de suyuerheyt der leere der Dienaren, Maer de Dienaers alleen sullen kuerstemmen hierin hebben, Dogh van de gaue van wtspreken ende andere dierghelycke gauen sullen de ouderlinghen oock hare kuerstemmen gheuen.

16. Welck van beyden beter is de aelmoessen na de predicatie aen de Kerckdueren te versamelen ofte onder de predicatie omgaende door het volck? Antdw. De eerste wyse is beter, nochtans in den Kercken daermen die seluighe niet hebben en kan salmen die selue dulden tot dat mense can verbeteren.

17. Wat een Kercke te doen staet de welke door de Ouerheyte in den dienst der Diaconie verhindert is? Antdw. Men sal alle neersticheyt doen, dat der Kercke haer Recht in der bester voeghe wederghegheuen worde het welke eerst de Kerckenraet ende daerna oock de Classis soo het van nooden is besorghen sal, het selfde oock aen der hoogher ouericheyt versoeckende soo het nootsakelick is.

18. Of het oorbaer ende noodich is den Bybel wt den Hebreischen in der nederduytscher tale ouer te setten of ten minsten de ghemeyne ouersettinghe te ouersien, ende wien men desen last oplegghen sal? Antdwoordt. Men sal wel tot syner tyt den Bybel wt der Hebreischen tale ouersetten moghen. Hierentusschen salmen na de Francoysche Latynsche ende andere in sonderheyte na de nieuwe Heydelbersche [*sic*] ouersettinghe ouersien. Daerby oock voeghende de Franchoyische annotatien ouer het oude Testament. Dogh soo salmen toesien dat dit werck een persoon alleen niet opgeleyt werde, ende syn verordent de Heere van Ste Aldegonde ende Petrus Dathenus om na bequame mannen wt te sien die dit werck behoirlick sullen kunnen wtvoeren.

19. Ofmen het boeck der Martelaren vermeerderen sal? Antdw. Ia. Ende Iohanni Cubo is opgeheleyt dewyle hy ettelicke autentyke memorien van Martelaren by hem heeft dat hy sorgh draghe datse ouersien ende by het marte-laer-boeck ghedruckt werden, waerin hy van Taffino ende Vinea gheholpen sal worden. Is oock van allen anderen Dienaren begheert, dat de ghene die eenighe memorien

van oprechte martelaren hebben, de seluighe aen den voorschreuen Cubum seynden.

20. Ofmen de Institutie Ioannis Caluini in de nederduytsche sprake correcter ouersetten sal? Antdw. Ia. Ende is Petro Datheno opgheleyt te doen.

21. Of het nut is de Historie der Nederlantsche gheschiedenissen te beschryuen? Is gheantwoord, Dat het gantsch profytelick is. Ende om dit te doen is bestemt de Heer van Ste Aldegonde. Ende is allen Dienaeren belastet datse nerstelick die dinghen opschryuen die van de eerste vryheyt aff in haren contreyen gheschiet syn, ende de seluighe soo verre sy seker wetenschap daer van hebben tot hare classische vergaderinghe brenghen met wtduckinghe des tyts wanneer elck dinck gheschiet is. Dogh sullense in de voorschreuen vergaderinghen neerstelick ghelesen worden, op dat voor seker blycke ofse warachtich syn. Ende op dat alle dit door versuymenisse niet naghelaten werde, sal de Praeses in elcke versamelinghe die Dienaers daer van vermanen ten eynde datse teghen den eersten Ianuarii naestcomende a^o 79 hare memorien ghereet hebben om de selue tot de Kercke van Antwerpen te seynden diese den Heere van Ste Aldegonde ouerleueren sal.

22. Of het niet raetsaem is voor den ghenen die gheen latyn en konnen aen te houden dat de wtlegginghe Caluini ouer de Euangelisten die nu ouerghesett is ghedruckt werde? Antdw. Het is Iohanni Cubo opgheleyt te versorghen dat de Copie met den eersten na Delft ghesonden werden, de welke door Arnoldum Cornelium Dienaer dier Kercken teghen het latynsche exemplaar sal ouersien werden op dat sy daer na ghedruckt worden magh.

23. Op een ander vraghe is Ioanni Gerobulo Dienaer der Kercke tot Vlissinghe last ghegheuen in het neder-

duytsche ouer te setten de Chronyke van Carion ghelyckse door Philippum Melancthonem ende Peucerum met Historien ende exempelen verryckt ende vermeerdert ende op een nieu ghedruckt is.

24. Op een ander vraghe is Iohanni Arcerio Dienaer des woordts in de classe van Leyden opgheleyt dat hy ouersetste het boeck Bullingeri van den oorspronck der dwalinghen.

25. Op de vraghe Hoemen den toenemenden Wederdooperen te ghemoete gaen sal? Is gheantwoordt: Ten Isten sullen de Dienaers des Woorts de fundamenten des gheloofs ende artykelen die tusschen ons ende haer twistich syn neerstelick ende claerlick haren ghemeynten wtlegghen. Ten II^{en} sullen sy haer ghemeynten tot godsalicheyt ende liefde aerstelick vermanen, ende selue met goet exempel voorgaen. Ten III^{en} sullense de lidmaten harer ghemeynten naerstelick besoecken. Men sal oock ten III^{en} verscheyden corte ende clare tractaetkens van den hooftartikelen der wederdoopersche dwalinghen schryuen ende wt laten gaen. Maer soo vele aengaet de tsamenprekinghen ende disputatien met hen, op die plaetsen daer de ervarentheyt leert datse niet onvruchtbaer syn, sullense aenghenomen worden alleen van den ghenen die de Classis daertoe bequame oordeelen sal.

26. Oftmen gheestelicke comedien ende tragedien voor den volcke in Rhetoryke spelen magh? Antdw. Nademael dese ghewoonte noyt in de Israelitische ofte Apostolische Kercke gheweest is, ende vele ongheschicktheden daerwt volghen ende het oock openbaer is dat de facteurs der seluer dickwils de fundamenten der Christelicker Religie niet ghenoech verstaen, waer wt met recht ghevreesst wordt dat vervalschinghe der leere soude moghen volghen, dewyle het oock is een ontheylighinghe van het Woordt Gods, soo behoortmen te aerbeyden datse soo vele moghe-

lick is gheweert, ende alle lidmaten der Kercken affgheraden worden.

27. Ofmen allerley mensschen Kinderen als van hoereers Afghesnedenen Papisten ende anderen dierghelycken sonder onderscheyt doopen sal? Antdw. Ouermidts de doop den kinderen die int verbont Gods staen toekoemt, ende het ghewis is dat dese kinderen buyten het verbont niet en syn, soo salmense van den Doop niet weren, Alsoo nochtans datse op behoirlicker wyse ghedoopt werden ende van dien ghepresenteert die op de afvraghinghe in de forme des Doops begrepen antwoorden ende de leere toestaen.

28. Of het gheoorloft is eenen onghedoopten voliarighen niet in de versamelinghe der Kercke maer in de teghenwoordicheyt des Kerckenraets te doopen. Antdw. Het behoort in de openbare vergaderinghe te gheschieden. Ende die wt schaemte sulcx weyghert sal daerin vermaent werden, Nochtans sal hy na een ander Kercke moghen gaen om aldaer den Doop openbaerlick te ontfanghen.

29. Ofmen den Doop van weerden houden sal die van een priuaet persoon ofte oock van een Ouderlinck bedient is? Antdw. Neen. Hierentusschen, Soo het gheschiedde dat een Ouderlinck van een Kercke ofte een deel der seluer daertoe versocht synde den Doop bediende soo en salmen wel dien Doop niet verhalen, om dieswille dat hy eenighe forme van beroepinghe heeft, Ende is nochtans niet te prysen noch na te volghen.

30. Of het den lidmaten der Kercke gheoorloft is ghetuyghen tott den Doop te nemen de welcke gheen lidmaten der ghemeynthe syn? Antdw. Het ware wel te wensschen dat alleen de lidmaten der ghemeynthe tot ghetuyghen des doops ghenomen wierden, nochtans salmen de andere lyden soo sy vroom van leuen ende den Euan gelio niet teghen en syn.

31. Of het vry staet niet alleen den ghemeynen, maer oock den bysonderen lidtmaten van een yeghelicke ghemeynthe ghetuyghen tot den doop te nemen of niet? Antdw. Het staet vry. Sullen nochtans de bysondere lidtmaten der Kercken vermaent worden datse haer der ordinantie, in der Kercken daer van sy lidtmaten syn aenghenomen, soo veel moghelic is ghelyckformich stellen. Het welcke oock in allen anderen middelmatighen dinghen te onderhouden is.

32. Of het vry staet in den Auontmael des Heeren, koecxkens diemen ghemeynelick oblaten noemt te ghebruycken de welcke hoewel sy gheen ghemeyn broot en syn, nochtans gheen inghedruckte figure en hebben? Antdw. Alle Kercken sullen daerna trachten datse ghemeyn broot ghebruycken. Daer het nochtans noch niet ghebruyckelick is sal daerom niemant eenighen twist aenrichten.

33. Of men behoort het Auontmael des Heeren op Paesschen Pynxter ende Christdagh buyten de ghewone ordentlycke tyden te houden? Antdw. Men sal de ghewonelicke tyden onderhouden, ten ware dat somtyts de ghewonelicke tyt ende voorschreuen feestdaghen byna ouereen quamen, want alsdan sal de ghewoonlicke tyt daerop moghen verlengt of verkort worden. Alsoo nochtans datmen voornemelick acht neme op het ghebruyck van een yder lant, om niet lichtelick daerin yet te veranderen, sonder ghewichtighe oorsake.

34. Of het den Christenen gheoorloft sy met veranderinghe der cleederen ouer syne affghestoruen vrienden rouwe te draghen? Antd. Men sal dese borgherlicke ghewoonte niet openbaerlick straffen. Soo nochtans yemant eenighe superstitie ofte houerdye hierin liete blycken, die sal vermaent worden, doch men sal daerom ouer hem gheen wyder straffe gebruycken.

35. Of het gheoorloft sy tot den Auontmale des Heeren

toe te laten de ghene die wel den Bybel alleen voor Godts woort bekennen maer de ghewonelicke vraghen diemen den ghenen voorhoudt die ten auontmael gaen sullen niet beantwoorden noch daerin bewillighen willen? Antdw. De Kercken sullen hare ghewonelicke wyse van de belydenisse des gheloofs af te eysschen onderhouden, Ende een yeghelic is schuldich rekeninghe syns gheloofs te gheuen na de leere Petri. Want het oock niet en betaemt, datmen een ghemeyn ghebruyck der ghemeynte om somighe bysondere personen veranderen soude.

36. Wanneer men trouwen sal voor of na de predicke? Antdw. Het is vry. Ende wordt oock in der vryheyte der Kercken ghelaten datmen of terstont na de predicke eermen het ghebet doet, of na het ghebet trouwe.

37. Ofmen die trouwen sal, de welke afghesneden syn? Antdw. Ia. Welverstaende datmense aernstelic tot boetverdicheyte vermanen sal.

38. Of het den Ouerheden gheoorloft sy de houwelicken alleen te vercondighen ende te bevestighen sonder aenroepinghe des naems des Heeren ende sonder eenighe forme des Kerckendienstes? Antdw. Men sal hier van rypelick ende voorsichtelic met den Staten handelen dat het niet langher en gheschiede.

39. Of het houwelick van een persoon die syner huysvrouwe halfue suster nu 20 iaren tot een huysvrouwe ghehadt ende kinderen daer by ghewonnen heeft, voor wettelick te houden ende te lyden is. Antdw. Het en is gheen houwelick maer een bloetschande. Ende daeromme salt van gheender werde ghehouden werden. Men sal nochtans de Ouerheyte bidden, dat na keyserlicke rechten de kinderen voor wettelick ghekent worden, die door onwetenheyte als het houwelick noch stont gheprocreert syn.

40. Hoe de houwelicken die in de vervolghinghe hey-

melick bevesticht syn, nu oentlick bevesticht sullen werden op datse voor wettelick ghehouden werden? Antdw. Men sal hier van met den Staten handelen soo Godt de vryheit der Religie verleent.

41. Of het den lidmaten der Ghemeynte vry staet hare kinderen ten houwelicke te gheuen den ghenen die gheen lidmaten der ghemeynte en syn? Antdw. Soo sy vianden der Religie syn staet het gantsch niet vry. Maer soo sy der Religie niet teghen syn ende een goede hope van hen gheuen datse in de kennisse der waerheyt toenemen sullen, ende belouen hare partye in de oeffeninghe der religie niet te verhinderen, soo is het gheoorloft.

42. Hoemen der ghewonelicke dronckenschap ende anderen groue ghebreken die onder het volck alsoo regneren datse niet beterlick schynen te wesen remedieren sal? Antdw. De Classes sullen na gheleghentheyten van een yder plaetse daerin voorsien.

43. Watmen doen sal met den ghenen die hen tot openbare dansen begheuen? Antdw. Ouermidts de dansinghen ghemeynlick een lichtuerdicheyt die den Christenen niet en betaemt mede brenghen, ende aenlockinghen der vleeschelicker lusten syn, ende daerbeneuens den godsalighen veraergheren in sonderheyt in den tyt van ghemeyne nooden, soo sullense ghestraft worden die hen daertoe begheuen, ende soo sy hartnekelick voortvaren na verscheiden vermaninghen, van de ghemeynschap des H. Auontmaels affghehouden worden.

44. Hoemen handelen sal met den ghenen wiens openbare sonde door lanckheyt van tyde in verghetenheyt ghekoemen is? Antdw. Men sal hem totten Auontmael toelaten met voorgaende vermaninghe ende heymelicke schultbekenninghe.

45. Hoemen in den openbaren ghemeynten handelen

sal, ten eersten met den ghenen, die na de vryheyt van den iare 66 het pardoen ghehaelt hebbende de religie met eedt verlooquent hebben? Ten tweeden met den ghenen die de religie met eedt niet verlooquent nochtans het pardoen ghenoten hebben, Ten derden met den ghenen die hen sonder dit pardoen tot de Afgoderye des Pausdoms begheuen hebben? Ende ten III^{en} met den ghenen de welcke hen soo verre niet verlopen hebbende nochtans van de oeffeninghe der religie in der ghemeynte sick afghesondert hebben. Antdw. Soo vele de eerste aengaet, die sullen met teghenwoordicheyt hares persoons opentlick hare schult bekennen, Aengaende de tweede de welcke sonder versweeringhe der religie het pardoen ghebruyckt hebben, die en sullen opentlick voor der ghemeynte niet verschynen, maer met hen sal na het oordeel des Kerckenraets ghehandelt worden, Het welcke oock in de sake der derden gheschieden sal. Maer soo vele de laetste belanght, sullen alleene van den Dienaren ende Ouderlinghen van hare nalaticheyt ende onachtsaemheyt vermaent worden.

46. Hoe men handelen sal met den ghenen die wt der ghemeynte in een ander plaetse vertrecken, ende hen byder ghemeynte dier plaetse niet en voeghen, ofte oock haer niet vromelick en draghen? De Antdwoorde: De Kercken wt de welcke sy vertrocken syn sullen totten Kercken dier plaetse daer sy henen syn ghegaen schryuen, datse met sodanighen handelen ende soo het moghelijk is, tot de ghemeynschap wederbrengghen, ofte anders by trappen na de Christelicke straffe met hen voortvaren.

47. Of de kinderen die in den ghereformeerden ghemeynten ghedoopt syn tot hare iaren ghecomen synde der Kerckelicke straffe onderworpen sullen wesen, ende soo sy vermaent wesende hartneckich blyuen, Ofmense dan afsnyden sal hoewel sy hare ghelooue noch niet beleden ende tot den Auontmael des Heeren hen niet be-

gheuen hebben? Antdw. Dewyle de doop een alghemeyne ghetuyghenisse is des verbondts Godes het welck den kinderen der christenen toebehoort soo langhe sy door openbare afval het selfde niet en verwerpen, soo sullen de openbare ende alghemeyne vermaninghen ghelyck de propheten tot het Israelitische volck ghebruyckt hebben in den openbaren ende vryen ghemeynten ghenoech wesen. Maer dewyle de belydenisse des gheloofs ende ghemeynschap des H. Auontmaels een bysonder ghetuyghenisse is in der Kercke Gods, door het welcke de ghene die teghen het verbont Gods ghesondicht hadden wederopghenomen worden (ghelyck eertyts de afvallighe Israelieten niet door een nieuwe besnydenisse maer door de ghemeynschap des paeschlams tot de ware Kercke Israels wedergebracht worden) soo salmen gheen afsnydinghe ghebruycken dan teghen de ghene in den welcken door het Auontmael des Heeren het verbont Gods op een nieu verseghelt is.

48. Of het ghenoech is in den openbaren Kercken daer vele spotters des woordts Gods by koemen dat de ghene die openbaerlick ghesondicht hebben, voor den Kerckenraet hare schult bekent hebbende, met der Kercke alsoo versoenen? Antdw. Dewyle men de eere des ghevallen broeders behoort te verschoonen, ende de seluighe openbaer nadeel lyden soude soo hy opentlick voor de spotters verschynen soude, ofte synen naem in der predicatie wtgheroepen soude worden, soo ist ghenoech dat de versoeninghe gheschiede voor den Kerckenraet, in teghenwoordicheyt der ghenen die de Kerckenraet oordeelen sal datter behooren by te wesen. Alsoo nochtans dat sonder synen naem te noemen (ten sy dat het seer nootwendich is) syne misdadt ende boetverdicheyt den volcke voorghestelt werde, Daerin de Kerckenraet na de omstandicheden (de welcke met grooter voorsichticheyt te ouerlegghen syn) handelen, ende soo het van noode is, met de classe raetslaghen sal.

49. Of het gheoorloft is in een Stadt daer een Walsche Kercke is, een Dienaer die van elders koemt eenen anderen dienst op te richten, die afghesondert sy van den dienst der voorschreuen Kercke, voor een of twee franchoysche huysghesinnen, daerby nemende 8 of 10 Walsche personen de welcke van den ghewoonlicken dienst der Walscher Kercke om den lanckdurighen twist affgheweken syn, wt den welcken hy Ouderlinghen ende Diaconen verordent, Also dat de Classis in desen nieuwen dienst niet en bewillicht, ende de ordinaire Kercke haer daer teghen sett? Is gheantwoordt, Dat sulckes gantsch niet gheoorloft is, ende dat de ghene die sulckx begaen heeft een afschueringhe van de Kercke ghemaect heeft, Dat oock de andere die haer van de ordinaire Kercke affscheidende tot desen nieuwen dienste ghevoeght hebben daerin hebben ghesondicht.

50. Indien de Kerckenraet der voorschreuen ghemeynte gheen middel en hadde om desen Dienaer te bedwinghen, ende van der classe (de welcke wt nederduytsche ghemeynten (twee wtghenomen) bestaet) daerin niet voorsien wordt, ende gheen hope en is dat de generale Synodus te samen koemen sal dan na eenen langhen tyt, Of de Synode aller Walscher Kercken, soo om dese als om andere ghewichtighe oorsaken tsamen gheroepen, na hare schuldighe plicht doet, soo sy eenighe van haren Dienaers afveerdicht om tot die Walsche Kercke te gaen ende sodanighen lanckdurighen twist ende schadelicke schueringhe met hulpe van de dienaers der Stadt arbeeyden wegh te nemen? Antdw. Ten is hen niet alleen gheoorloft gheweest, maer sy hebbent van wegghen harer conscientie ende des ghebots Godes oock moeten doen.

51. Of sodanighe afgheveerdichde dewyle de Kercken-dienaers der nederduytscher sprake de sake totten Classem wtstelden die sy seyden dat na den tyt van twee of dry

maenden eerst vergaderen soude ende hierentusschen de Kercke door den tweedracht ende voornemelick door dese schueringhe lieten verloren gaen, mochten ende behoorden met den Dienaer die de Kercke verschuert hadde te handelen om de schueringhe wegh te nemen ende de Kercke weder in vrede te stellen? Antdworde. Hoewel die dry of vier nederduytsche Dienaers met den Walschen Synodo gheen ghemeyschap en hadden, soo hebben sy nochtans niet recht ghedaen datse niet terstont metten afgheveerdichden om den ghemeynen brant wt te blusschen toegeloopen syn. Ende de afgheveerdichde van de Walsche Synode hebben ghedaen na haren schuldighen plicht.

52. Ofmen de vrouwenkrachters dootslaghers verraders ende die derghelycke groue feyten begaen hebben, hoewel sy haer bekeeren nochtans om de grouicheyt der feyten wille behoort af te snyden? Antdw. Men sal gheen boetverdighen afsnyden, maer wel voor eenen tyt van den Auontmale des Heeren afhouden om de groffuicheyt der sonde te betuyghen, de aerghernisse wech te nemen, anderen een vreesse aen te doen, ende hare boetverdicheyt te beproeuen.

53. Op de vraghe van de sake van Niclaes le preu daer van in de Requeste den Synodo ouerghegheuen breeder vermeldet wordt is gheantwoordt Dat de voors. Nicolas niet by de tweede maer by de eerste huysvrouwe hem behoort te voeghen, de welcke alleene van den Synodo voor syne wettelicke huysvrouwe bekend is.

54. Op de vraghe welcke sonden openbaer syn, Is gheantwoordt, Dat een openbare sonde is die openbaerlick voor een yeghelick begaen wordt, of die op een plaetse welck van naturen publick is (als de iurisconsulti segghen) hoe wel datse weynich mensschen sien ghedaen wordt, off die door de hartneckicheyt des sondaers wt heymelick openbaer wordt, of ten laetsten alse om hare

grouwelickheit der openbare straffinghe werdich gheacht wordt. Alsoo syn de sonden Daudis teghen Vriam, Ananiae ende Sapphirae teghen den H. Gheest openbaer ghemaect ende voor openbare sonden ghestraft gheweest.

55. Of het oorbaer is dat de Dienaers in haren predicatien de Oude Vaders allegieren ende de toehoorders tot de Schriften der nieuwer Scribenten wysen als Lutheri Caluini etc.? Antdw. Men sal de artykelen der christelicker leere in de predicatien met gheen andere dan alleene met ghetuyghenisse der Heyligher Schrifture bevestighen. Maer de ghetuyghenissen der vaderen salmen matelick ghebruycken moghen voornemelick ter plaetsen daer men de papisten van harer hartneckicheyt moet ouertuyghen, Maer de namen der nieuwen Schribenten salmen in de predicatien gheheel nalaten.

PETRUS DATHENUS electus Synodi
huius praeses.

ARNOLDUS CORNELIUS Scriba.

IOHANNES CUBUS, alter huius Synodi
Notarius.

Afdeylinghe der Particuliere Synoden by prouisie, tot welcke de Classes hare ghe-deputeerde schicken sullen.

Hollant.

Noorthollant heeft vier classes, Alcmaer, Horn, Enckhuysen ende Eedam, makende te samen een partic. Synodum.

Amsterdam, Muyden, Wesep ende Naerden met haer dorpen maken eenen classen.

Harlem met carmerlant eenen classen.

Rynlant eenen classen.

Dese dry classes maken te samen eenen partic. Synodum.

Suythollant ende tlant van Voren heeft 5 classen, Delft, Sgrauehaegh, Rotterdam, Briel, Dordrecht, met haren dorpen, de welcke een partic. Syn. maken.

Zeelant.

Gantsch Zeelant heeft vier classes, Walcheren, Suytbeuerlant, ter Tholen met St. Martensdyck ende Romerswale, Schouwen met Duuelant ende Sommersdyck, Dese 4 classen maken eenen part. Synod.

Brabant.

Brabant heeft dese classen: I. Antwerpen, Mechelen, Liere, Herentals, II. Bruyssel, Halle, Vilvoorde, Enghen, met haren dorpen, III. Louen, Thienen, Leewen, Aerschoot, Sichen, Diest ende Halen, IIII. Breda, Berghen op Zoom, Roosendal, Hooghstrate ende Turnhout, V. Shertog. bosch, Eyndhouen, Tielborgh, Oosterwyck, Beke, VI. Graue, Het lant van Cuyck, met synen dorpen.

Dese ses classen maken eenen Synod. particularem.

Maestricht, Maseyck, Hasselt, Werdt,

Het Graefschap van Valckenborgh ende tlant ouermase Limborgh ende Aken, met de omliggende kercken,

Dese maken eenen Syn. partic.

Ghelderlant.

De Veluwe ende tryck van Nimmeghe metter betue maken eenen Synodum,

port van eenige Ministers ende predicanten binnen hollandt ende zeelandt die staet ende gelegentheyt vander kercken aldaer nodich es beuonden ende heeft vergunt dat by allen den Ministers derseluer landen eene vergaderinge gehouden werde binnen der Stadt Dordrecht Omme opder zaecke vander christelicker kercke alle goede ordre gestelt te mogen worden, Soe ist dat die Staten van Hollandt goet ende raedtzaam beuonden hebben tot meerder opbouwinge ende versterckinge der kercke Godts dat den eersten Iuny toecommende binnen der voors. Stede die selue vergaderinge tot dien eynde zal begonst ende gehouden worden als naer behoiren ende dat by Casparus Heydanus minister middelburgensis daer van aen allen ministers ende predicanten binnen den landen van Hollandt ende Zeelandt voorñ. daer tzelfde zal nodich wesen dinsinuatie ende daduertentie zal mogen worden gedaen.

Gedaen by den Staten voorñ. binnen der Stadt Delft desen XV^{en} marty anno XVe achtentzeuentich.

Ter ordonnancie vande Staten, By my

DE RECHTERE 1578.

3° *Brief van Prins Willem I aan de Staten enz. van Zeeland, d.d. 6 Mei, aandringende op consent tot bijwoning der Synode en op uitschrijving van een bededag.*

Copie.

Die Prince van Oraengien, Graue van Nassau etc. heere ende baron van Breda van Diest etc.

Edele Eerentfeste Eersame wyse discrete lieue besunderere, Alzoe eenige van de ministers ende predicanten van hollant ende zeelant alhier by ons geweest zynde vanden staet der kercken aldaer met ons gecommuniceert hebben, Ende daerom noodich achtende dat by allen den ministers binnen den voors. landen eenige vergaderynge

gehouden worden, om op de zaecken der Christel. kercken belangende, alle goede ordre te mogen stellen, Soo hebben wy v tzelue by desen wel willen verwittigen, Versoeckende dat ghyl. den bouengeñ. predicanten vergundt binnen der stede van Dordrecht alsulcke vergaderinge te mogen houden tot alsulcken dage als by v lieuen zulcx goet gevonden zal werden, tot meerder opbouwinge ende versterckinge der kercken Godes,

Ten anderen opdat Godt almachtich die oogen zijnder bermherticheyt op zyne bedroefde kercke ende gemeente wil nederslagen, ende ons al tsamen in dese beswaerlicke ende periculose tyden met genaden aensien, Soo wert goet dat ghy door den geheelen Lande ende Graefschappe van zeelant eenen gemeenen gebethdach doet publiceren ende houden, Vastelick betrouwende dat die heere Christus zynder litmaeten oitmoedige gebeden zal aenhooren tot vermeerderinge zynder glorie,

Edele Eertrfeste Eersame wyse discrete lieue besondere Onse heere Godt zy met vlieden, Gescreuen binnen der stede van Antwerpen opten VI^{en} dach Marty 1578, Onder stont gescreven, Vlieder goede vrient, Onderteekent Guille de Nassau, Die superscriptie was, Den Edelen Eerentfesten, Eeisamen, discreten, onssen lieuen besunderen Gouverneur Raden ende Staten slants van zeelant.

Geaccordeert mette originale missiue, By mij
C. TAYMON.

B. *Brieven enz. in zake de afvaardiging van gedeputeerden* 1).

1° *Credentzbrief der Classis van Alcaer, d.d. 23 Mei.*

De genade onses Heeren I. C. de Liefde Godts ende

1) De volgorde, waarin de geloofsbriefen enz. boven in den

de gemeenschap des Heyligen geestes waerdoor wy met gauen des wysheyts, des raedts ende allerleye heylichmaeckinge ouerstort worden, sy met v allen, Amen.

Eerwaerdige broeders, ende zeer Lieue mede hulpers int woordt Godts, nademael de sone Godts Iesus Christus inden heyligen Euangelio leert ende belooft, dat soo waer twee oft drie in synen heyligen name vergadert syn, dat hy daer int midden sal wesen, soo ist dat wy daerom niet hoogers noch lieuers in dese tsamenkoomste der ge-

tekst zijn afgedrukt, is niet ontleend, en kon ook moeielijk ontleend worden, aan de nog voorhanden naamlijst van hen die de Synode bijwoonden (zie hierachter sub C.) Dan toch zou die orde zeer ongeregeld zijn uitgevallen; want wel zijn de namen op die lijst Classikaal samengevoegd, maar in de opvolging der Classen is er niet de minste rekening gehouden met aardrijkskundige ligging of met provinciale indeeling. Daarom scheen het verkieslijk, hier de orde te volgen, die door de Synode zelve het beste geacht werd, volgens de door haar gemaakte Afdeeling der Particuliere Synoden (zie boven blzz. 278 vlgg.). Wel is dat ontwerp der Synode slechts voor een klein gedeelte door de kerken uitgevoerd; maar het is toch voor het jaar 1578 de eenige officieele indeeling van de Classen.

Voorts is nog op te merken, dat de opschriften, waaronder de geloofsbriefen hier gesteld zijn, van die brieven zelve zijn overgenomen (met uitzondering van de dagteekening, die hier telkens uit het onderschrift der brieven is bijgevoegd). Zij zijn zeker wel niet van de hand der schrijvers; maar zij zijn toch blijkbaar nog in de vergadering der Synode op de brieven gezet; zooals o. a. te zien is aan den geloofsbrief van Haarlem, die bij zijn opschrift nog de dagteekening heeft van 10 Juni; welke bijvoeging, daar de brief zelf van den 9 Juni gedateerd is, wel niet anders dan de dagteekening van ontvangst kan beteekenen, en dus ter Synode zelve, terstond na de inlevering, daarop moet geschreven zijn.

loouigen inden name I. C. bynaest mogen prysen dan dat Dienaeren des heyligen Euangeliums dick ende menichmael by malcander komen, ende te samen vande leere ende regeringe der kercken Godts handelen, op dat alle dingen daerin gesondt in leere ende leuent mitsgaders inde orden derseluen tot Godes glorie ende opbouwinge der gemeente sullen mogen toegaen, Ende gelyck tselue alles des voorhaelt is warachtich is, soo hebben wij oock lange tijt niet lieuers gewenscht dan dat gelyck als wij wel alhier indesen onsen noorderquartier tot verscheyden maele tsamen gecomen syn, dat wy alsoo eens ouer beyde zyden te gelyck by malcander souden mogen komen. Ende alsoo broeders, dese onse goede begeerte van vwe Eerwaerdicheyt nu by de handt genomen is, ende ghy ons nu door zeeckere geschriften om by uwe E. inde stadt Dordrecht als in een heylige nationaele tsamen koomste in toecomende maent Iunio te verschynen, soo hebben wy onsen broederen indese haere goede voornemen ende begeerte niet willen tegenseggen, maer terstondt met alle vlyticheyt beneersticht in allen stucken nae te komen. Ende gemerckt dat onse broeders begeert hebben, ende alsoo tselue oock recht ende behoorlyck is, dat de gene tsy dienaers ende ouderlingen die wy elx wt onse Classe derwaerts souden zenden, met een behoorlyck getuygenisse vande gantse Classe onses noorderquartiers ende van elke bysondere Coetus souden gesonden worden, Soo ist dat wy wt den name ende van wegen onses bysonder Coetus sorterende onder Alcaer als personen om indese heylige nationael Synodus te verschynen gecommitteert ende als volmachtigen geautoriseert hebben, committeren ende auctoriseren midts desen, den vromen, geleerden ende godtsaligen dienaeren des woordt Godts met namen Pieter Dirckssen Dienaer tot nieuwe niedorp, ende Ruardus Accromius, Dienaer des woorts tot Alcaer, mitsgaders als ouderling

den geleerden ende goetsaligen Doctor inder medicynen, meester Iacop van foreest den welcken dienaeren ende personen voorss. wy den broederen altsamen senden ende recommenderen, om als onsen volmachtigen in alles te ontfangen, ende ouer den welcken sy oock te vreden syn wat dat sy doen ende bewilligen twelek nae Godts woordt besloten sal mogen worden, dat wy altsamen daermede te vreden syn. De Sone Godts onse Heere Iesus Christus wil v altsamen door synen heyligen geest met wysheyt regeren ende in alle waerheyt leyden tot synder eere, opbouwinge synder gemeente, ende v. E. aller zalicheyt, Amen. Aldus gedaen ende gegeuen in onse ordinaris coetus ende versamelingē tot Almaer desen 23 May anno 1578, ende in kennisse deses onderschreuen.

By mijn PIETER CORNELISSEN CORFFMAECKER, Dienaer des woordt Godts tot Almaer.

TULLIUS IOUCKONIUS SLOTEN.

ULRICUS ss.

GEORGIUS NOLTHENIUSS.

SIMON BARTHOLOMAEI ss.

BARNHARDUS CHRISTOPHORUS.

2° *Credentzbrief der Classis van Horne, d.d. 27 Mei.*

Genade en vrede van Godt den hemelschen vader doer Iesum Christum mit die kraft end wysheyt sijnes heiligen Giestes, wunschen wij vndersch. van harten vnsen zeer lieuen ende getrouwen Mede Bruederen in die algemeijne Sijnodalische vorsamelingē tho Dordrecht vorgadert etc^a.

Wij Dienaers des Godtlichen wordes mit die Olderlingen deeser Hornscher classis in Godes eer ende naeme vorgadert, binnen Hoorn, bekennen ende betuijgen, in kraft ende bewijs deeser opene briue van commissie, dat wij met Eendrachtige stemmen der vorkiesinge verkooren

ende belasticht hebben, vorkiesen ende belastigen als noch deese nagespecificeerde vnse zeer beminde ende Godtvreesende meedebruederen als Clement Martenson tho Horn end Sybrant Gerritsen in den Hem als meede Dienaers in Godes woordt mit Ffoppe Sijbrantson tho Hoorn als olderling aldaer, dat sij vorss. haer sullen ffoegen te weesen ende ffijnden te laeten te samen ende een yder voer hem, teegens den Eersten Iunii naestkomende tho Dordrecht in die Algemeyne Heilige Sijnodalische vorgaderinge, om aldaer te verhandelen ende te besluten sulcke acten ende saecken, die aldaer in die vorss. H. vorgaderinge, tho die Eere ende glorie vnser Eenigen Capiteins Iesu Christi, tot opbouwinge ende onderhoudinge sijner Heijliker Kercken, mit consent ende toelatinge, in Godes H. wort gegrondet, solde mogen mit Christliche Eendracht gedefinieert, beslooten ende aengenomen worden, oec niets wtgenomen.

Bygeeren daerom men wijl deese vnse zeer getrouwe meedebruederen, so wel als Dienaers als olderling, voer alsulcke Mannen aenneemen ende aensien, want wij luijden mit vorss. conditien confirmeeren ende bewilligen in alletgeene, tsij generalijken ofte specialicken tho den eynde tho wth twelck in die vorss. Algemeine, H. Dortsche vorgaderinge gedaen ofte gelaten zal worden, Iae als oft wij seluen in eygener persoen present weesende sulckes beslooten ende veraccordeert hadden, oeck geene weeder-sprekinge (in vorss. forma) daertegen te beholden, Dat dyt also is hebben wij Dienaren deeses Classis den Schrijver van deesen belasticht tho beffestinge van deesen Desen brieff the vndersch. mit syn name und subsignaturen. Actum in Hoorn deesen 27 Maii Anni 1578.

WILHELMUS LANIUS DOCCUM, Verbi Minister
in Hauwert nomine coetus Hornani.

3° *Credentzbrief der Classen van Enchuijsen, d.d. 26 Mei.*

Wij ondergeschreuen Dienaren des G. woorts onder het Classe van Enchuijsen betuijgen mitsdesen onse ijegwoordige geschrifte, hoe wij met aenroepinge van die Naem des Heeren, door algemeijne kuirstemmen vercoren ende verordineert hebben om na het Dortsche Sijnodalijche vergaderinge te reijssen onse zeer lieue broederen als Andries Dircksen Dienaar des woorts binnen Enchuijsen, Hilbrandum Cuneum dienars des Woorts in Hoegearspel, ende Ian cornelissen Ouderling in boeuencarspel. Den seluen volcomen macht ende vermuegen geuende omme van onsent wegen in alle zaecken die daer tot eere Gods ende stichtinge der gemeijnte christi enichsins soude muegen dienen na den enigen ende onbedriegelycken recht-snoer des G. woorts te handelen ende oick eijndelick ijēt wat seeckers daer van te besluijten, belouende daeromme het selue in alle christelijcke achtinge ende weerde te houden, ende oick na onse wterste vermuegen nae te coemen ende int werck te stellen. Die barmhertige Godt geue v altesaemen zijnen G. segen omme het eijnde uwes vergaderings aentemercken, welke is die eere Godts ende die stichtinge der gemeynte sijns gelijssden soons van harten te soecken. Actum Enchuijsen den 26 dach Meij.

CORNELIUS IELIS, diener des G. woorts tot Enchuijsen.

JACOBUS A. SARTORIUS, diener des G. woordts tot Medenblick.

IOANNES ILSTANUS, Ecclesiastes in bouencarspel.

IAN CLAESSEN Dienaar des woordts tot Wijdenes, nomine totius coetus.

4° *Credentzbrieff der ghemeeynten tot Edam, d.d. 28 April.*

Allen eersaemen godtzalighen ende werdighen Dienaeren Ouderlingen ende anderen onzen zeer lieuen beminden broederen der gemeynten Iesu Christi, te wesen omden yersten Iunii ijerstcomende in Nationali Synodo binnen Dordrecht, Wenschen wij onwaerdich Dienaeren ende Ouderlinghen der Gemeenten christi des classis van Eedam, Genaede ende vrede van Godt den vader door onzen Heere Iesum christum.

Eersaeme godtzalige werdige ende zeer gelieffde Mededienaeren Ouderlingen ende broederen in Christo, Wy voorgementioneerde Dienaren ende Ouderlingen, doen v Luiden condt ende te weeten, dat wy eendrachtelycken hebben gecommittiert ende committieren mets desen, die eersaeme onze mededienaren in Godts H. Woort als Pieter Pieterssen dienaer tot Purmerendt ende Bernherus Veze-kius, dienaer tot Eedam, als ooc den eersaemen onzen mede ouderlingh der ghemeenten christi binnen Munique-dam als Gherrit Ianssen Schaegen, omme haer vuyt onzen naeme ende van onzen t'weeghen volgende uwe verschry-uinghe onlanx geleden by ons ontfangen in eygener per-soonen, met zeeckeren anderen gecommittierden, vuyt den anderen Classen van Noorthollant, te transportieren ende voegen ieghens den yersten Iunii ijerstcomende int voorgementioneerde Synodo binnen Dordrecht, omme aldaer met v Luiden eendrachtelycken naer Godts H. Woort van alles te handelen ende te sluijten, dat totter Hoochster eere Godts, tot opbouwinge vrede ende eendracht zynder H. Kercke nodich ende stichtelyc zal beuonden werden, Accordierende ende passierende den voor-sch^{en} onzen gecommittierden daertoe volcomen macht ende autoriteyt alles te doen ende te laeten dat wy alle in eygener persoonen present ende aldaer voor ooghen zijnde

naer Godts H. Woort, ten fine voorsch^{en}, daer inne zolden mogen doen offte laeten niet vuytgesondert, Approbierende acquiescierende ende ratificierende wij alle tzelve by dese onze gecommittierde alsoo gedaen offte gelaeten zal mogen werden, sonder ennige contradictie by ons daer op te reserueren, begerende dat desen onzen beschyn van commissie zal mogen subsistieren ende volcomen macht grypen, alwaert datter meerder ende stercker macht int generael offte speciael ende beter forme vereyst zolde mogen werden. Aldus gedaen in onze classycque vergaderinge, binnen Eedam, ende onderteyckent by ons ondergesch^{en} soo voor ons zeluen als voor dandre onze mededienaeren ende ouderlingen des classis van Eedam thaerder ernstiger begeerte, desen XXVIII^{en} Aprilis anno XV^c achtendetzueuentich.

HERMANNUS WESEPE, Dienaer des gottelyken woordes tot Edam.

IOANNES ANDELLIUS, onwerdich Dienaer Christi in zyn gemeijnte tot Wormer ende Ihisp, Representerende in dese vergaderinge den schryuer.

CORNELIS PIETER PLOEN, onwerdiege ouderlinck tot Edam.

IACOB SOMMESZ., ouderlinck tot Monickedam.

5° *Credentzbrief van Harlem op dominum Damium ende sijnen mitgeseten, d.d. 9 Juni. [Ontv.] 10 Juni.*

Genade en vrede door Christum.

Eerwaerdige hoochgeleerde godsalige zeer geliefde heeren ende metbroeders. Alzoe uwer E. missiue ons behandicht es door onse E. lieue mitbroederen Ioannem Gerobulum ende Ioannem Arcerium affgevaerdicht wesende vanden Sinodo, oock ons vorder relatie bij monde van de voors.

broederen gedaen op dinhout vande messieu ende andere, Soe est dat wij niet hebben connen naelaeten, te scriuen ende te ordonneren twee vuyt den onsen met volcomen lasten ende instructien (zoe veel wij voor deeze tijt hebben connen becomen) namentlic D. Ioannes damius dienaer des woorts ende Arent mejnarts ouderling tot Haerlem welcken wij bidden dat de E. Sinodus volcome geloue wil geuen int geene zij aendienzen zullen zoe wel die saicke beroerende de welstandt der kercken als vande defensie ende ontschuldiging die zij bij monde zullen doen ende wij hijer nae een weijnich aenroeren.

Inden eersten vande vermaeninge vande absenteringe van Sinodum tot dordrecht van welcke vergaederinge wij noijt enich aduertissement noch scriuen ontfangen en hebben omme bijden zelfden te compareren.

Maer zoe veele als aengaet de beroerte geschiet op sacramentsdach zal uwer E. kenlijck zyn dat de zelfde beroerte door den burgeren ende broederen niet te werck gebrocht ende geschiet es blijkende bijde informatie bijden Schout tot deze tijt noch genomen welcken wij neffens deezen ouersenden vanden welcken wij den broederen bedancken dat zij op die fame niet en hebben willen oordelen den partije ongehoort hebbende want hijer wel veel quade onwaerachtijge naesegginge oock geschieden die met groote schande voor de wet weederroupen worden.

Eerwaerdige hoochgeleerde godsalige zeer geliefde heeren ende mitbroederen, Wij bidden God dat hij uwer E. in zijne bescherminge neme, ende met zijnen H. Geest meer ende meer begaue wille, Amen. Vuyt onsen Consistorio deezen ix Iunii anno XV^cLXXVIII tot Haerlem

ABRAHAM GALLUS dienaar des words tot
Harlem nomine Consistorii.

Eerwaerdige . . . godsalige zeer . . . mitbroeders . . . iegenwoordich . . . tot Dordrecht.

6° *Een min of meer officieel bericht uit het jaar 1582 over de afvaardiging uit de Classe van Leyden.*

Als nu dese vergaderinge [nl. de Synode van 1578] te samen gecomen was, onder anderen mede de ghedeputeerde vande Kercke ende Classe van Leyden, Carolus Rijkewaert, ende Ioannes Arcerius Predicanten tot Leyden, ende Reynsborch, ende Dyrick Beerthen Ouderlinck tot Leyden, met credentie-brief by Caspar Coolhaes selue, ende andere met hem onderteeckent, so werde ouersien enz. (blz. 6 van het Cort eenuoudich ende waerachtich verhael; hiervoren blz. 230 reeds vermeld.)

7° *Credentzbrief der Classis van Delft ende Rotterdam, d.d. 30 Mei.*

Ghenade ende vrede van Godt onsen hemelschen vader door I. Christum in wirekinghe des H. Gheests zij met v allen, Amen.

Eersame seer lieue ende waerde broeders inden Heere I. Christo bij malcanderen in zijnen naem vergadert, Alsoo nu de Synodus Nationalis voorhanden is om alle goede ordeninghen inde kercke Godts te stellen, welcke tot Godts eer ende tot stichtinghe zijner kerk soude moghen dienen, ende datter verordent is datmen wt elke classe twee Predicanten ofte een Ouderlinck met eenen Predicant verkiesen ende op den Synodum met goede credents brieuen wtseynden sal, Soo ist dat wij, uwe metbroederen kerckendienaren der Classen Rotterdam ende Delf tsamen vergadert zijnde in onse Classique vergaderinghe, met aenroepinghe des goddelicken naems met de meeste keurstemmen vercoren ende verordent hebben om wt onser aller naem op den Synodum voorss. te seijnden dese onse seer lieue ende waerde broeders predicanten des H. Euan-gelii, te weten Arnoldum Cornelium predicant tot Delf ende Petrum Carpentarium predicant tot Schiedam. Ende

soo veel aengaet de Ouderlinghen, is verordineert van dien van Delf Huijch Iacob Bouijnss. ende van die van Rotterdam (dewijle niemandt van haeren Ouderlinghen hun hiertoe verledighen mach) een van haeren ministers bij ghebeurte, ende nu voor het eerste haeren ghetrouwen Dienaer Petrus de Bert, welcken wij volle last ende beuel gheuen om van onsent wegghen op den Synodo te handelen te raetslagghen ende te besluyten alles wat tot Godes eere ende opbouwinghe der kercke I. Christi sal moghen dienen. Bidden daeromme v. l. dat ghijluyden dese onse lieue broeders daer voor aensien ende ontfangghen willet, want t' ghene dat zijluyden met v. l. besluyten, sullen wy achten ghedaen te wesen ghelijck of wij selue bij v. l. gheweest ende helpen besluyten hadden. Voort bidden wij onsen lieuen Godt ende vader I. Christi, dat hij na zijner belofte om zijns naems wille met zijnen H. Gheest in v. l. vergaderinghe wesen wil, ende v. l. tsamen met den Gheest der waerheijt ende des verstandts, den Gheest des raedts ende der sterckte, den Gheest der kennisse ende der vrese des Heeren beghenadighen wille, opdat ghij luyden inde vrese Godts ende name Christi vergadert zijnde met sachtmoedicheijt liefde ende eendracht aen malcanderen meer ende meer verbonden ende verknocht werden moghet, ende alle twist ende tweedracht met allen menschelicken affectien verre van v. l. wech gheiaghet [?] zijn, ende dat ghijluyden soo met de vrese des Heeren begauet ende met liefde aen malcanderen verbonden zijnde alle saken die tot Godts eere ende stichtinghe der kercke dienen bequamelick wtrichten ende voleijnden moghet, Daer toe v. l. dan helpe Godt onsen hemelschen vader door I. Christum zijnen lieuen Soone, Amen.

Eersame seer lieue ende godtfruchtighe broeders wij willen v. l. hiermede den Heere onsen Godt ende t' woordt zijner ghenade beuolen hebben, die v. l. in Christo Iesu

bewaren ende met zijnen H. Gheest verstercken willen.
Gheschreuen in Rotterdam desen xxx Maii a° LXXVIII
ende onderschreuen bij ons

VALERIUS TOPHUISANUS PAULI sst.

CORNELIS CORSTENSSEN, schrijuer wt
name ende begeerte der Classen.

8° *Credentzbrieff vander Classe in des grauenhaghe,
d.d. 7 Juni.*

Wy ondergeschreuen Dienaren des Classis vanden Haghe hebben doer gemeen suffragien ende cuerstemmen vercoren ende ordeneert onssen lieuen ende Eersamen met broeder Alst Thomassen Dienaer der kercken tot Ryswyck om vuyten naem vande voirss. Classis te compareeren ende verschinen in de generale vergaderinghe der kercken dienaren nu tot Dordrecht wesende om aldaer vuyt onssen naem metten anderen broederen te handelen in alle zaeken die tot opbauwinghen der kercken Iesu Christi besloten zullen worden. Biddende der haluen onssen lieuen ende getrauwen metbroederen in alles denseluen aen te nemen ende onfangen als men eenen getrauwen ende vromen dienaer des woirde Godts behoert aen te nemen, ende oick int ghene dat hy op eenighe puncten ofte vraghen ende antwoorden vorbrengen zal gelooff ende credyt te gheven. In kennisse van tghene voirss. is zoe hebben wy onderschreuen dienaren vuyten naem van onssen gehelen classis dit onderteykent. Actum inden Hage den vii^{en} Iunii Anno 1578.

IOES CASTERCOMIUS, Verbi Diuini minister sst.
ALBERTUS SCHOONHOUIUS, verbi minister in
Wateringen.

HUBERTUS WALINGIUS, qui Reipub. Christianae, quae est Monasterii Batauorum, verbum dei administrat.

9° *Credentzbrief der Classis van Dordrecht, d.d. 5 Mei.*

Gnade ende Vreede van Godt den Vader ende onsen Heeren Ihesu Christo.

Wy Broederen vande Classe van Dordrecht vergadert in den name des Heeren aldaer betuygen met desen Credentie brieff dat wy hebben verordineert Hermannum Herbertss. Kerckendienaer tDordrecht ende Leuinum van den Borre Kerckendenaar te Gertrudenberg om te verschynen op den Synodum aengestemt alhyer binnen Dordrecht op den 1 Iunii anno Domini 1578 ende te tracteren wt onser aller name met de andere Broeders wat dienstlick is tot opbouwinge der Kercken Christi, houden sulcks ooc van weerden als off wy daer in eygen persoon waren tegenwoordigh. Actum den 5 Maii anno Domini 1578 onder des classis segel.

10° *Bommel, Credentzbrief, d.d. 22 Mei.*

Aengesien allen ende iederen Classen opgeleidt is, twee Kerckendienaren aen den Synodum Prouincialem te senden, Soe hebben wij verordineert dese onse twee broederen Ioannem Leonem kerckendienar tot Bommel, ende Rodolphium Veltium kerckendienar tot Gorcum, denseluen mits desen onsen credents brieff volle macht geuende met den broederen des Synodi versaemelt, alles te mogen handelen ende besluuten, wat tot den bow der kercken Iesu Christi, ende tot der eeren ende glorien Godes sal mogen dienlick zijn, Wij hebben oock denseluen onsen lieuen broederen voorss. vollenkomene instructie mede gegheuen, van alles dat ons noedich dunckt van onsentwegen den Synodo voergedragen te worden, Bidden derhaluen, de broeders in den Synodo versaemelt willen denseluen onsen broederen, van onsen Classe daertoe gecommitteert, volkomen gelooff

geuen in alles dat sy sullen voertedragen hebben in onsen naeme, gelijk off wij selfs inden Synodo tegenwoordich waeren, Daeraen sullen de broederen doen wat recht ende wel is, Gedaen tot Bommel vuyt onsen Classe den **xxii^{ten}** Maii a^o 78.

Inden name onser gantscher Classe onderschreuen
 CASPAR SWERINCHUSIUS, Praeses.

11° *Credentzbrief der classis van Walcheren, d.d. 28 Mei.*

Ghenade en Vrede door onsen Heere Iesum Christum.

Naer alle gewillige aanbiedinge onzes diensts, Ende christelycke groetenisse. Deze tegenwoordighe dient Omme onzen lieuen beminden Broeder den vercoren Praesidi inden nationali Synodo binnen de stadt van Dordrecht ende allen anderen daer ieghenwoordich zynde, te certificeren, Dat wy dienaers der classe in Walcheren vercoren ende wtgeschickt hebben, verkiesen ende zenden mits dezen totten voornoempden Synodum Onze lieue trouwe medediaers D. Casparum Heydanum, Ioannem gerobulum ende Hubertum Francisci, heurlieder mits dezen ende eenen yghelycken int byzonder macht gheuende, auctoriteyt ende speciael beuel Omme wt onzen naeme aldaer te proponeren volghende de schriftelycke instructie die zylieden van ons ontfanghen hebben, Biddende den d. Praesidem dat hy hun voor zulcx wt cracht van dezen wil aenzien, audientie ende gelooue gheuen. Ghelooouende voor goet ende van waerden te houden alles het ghene dat inden Synodo wt gront der schrifture ende tot stichtelinghe ordeninghe der kercken Christi zal besloten ende geordonneert worden.

Eerwaerde Lieue Beminde vaert wel. De Heere Iesus Christus de Prince der herderen zy door zynen goeden heylighen Gheeste in v. l. tzaemencompste, gheue v. l.

wysheyt, raet, ende verstant tot zyns naems eere ende stichtinge zynder gemeente. Gheschreuen dezen xxviii^{en} in meye xvclxxxviii. Onder onzen zeghel.

IOANNES MIGGRODIUS, Ordinarius Scriba
classis Walachrianae.

12° *Credentzbrief der Classis in brabant, d.d. 12 Mei.*

Ghenade ende Vrede door Onzen Heere Iesum Christum, Amen.

Eerwaerde Lieue beminde Broeders. Deze iegenwoordige zal V. L. tot dezen eynde dienen, Dat wy ondergeteekende representerende de classe van Brabant mits dezen vercoren ende wtgeschickt hebben totten nationalem synodum Onze Lieue metbroederen D. Ioannem Cubum Dienaer des Woorts binnen Antwerpen, ende Ian Iasparss. Scheniers, Ouderlingh van Breda, Dewelcke van ons in gheschifte hebben volcommen Instructie last ende beuel om wt onzen naeme voor te stellen zulcx als wy noodich geuonden hebben naer het neerstich ouerlezen vande acten des voorgaenden synodi. Biddende daeromme V.E. dat het V.E. belieue deze onze gesanten voor zulcx aentenemen gehoor ende gelooue te gheuen, Als oft wij alle tzaemen daer iegenwoordigh waren. Belouende alles voor goet te houden tghene dat aldaer volghens den onveranderlickien volcommen reghel des godlycken woorts, Ende goede ordeninge der kercken zal gehandelt ende ghestatueert worden. Toirconden onse naemen hier onderghestelt desen xii^{en} may xvclxxxviii, Ende den zeghel.

IEREMIAS BASTINGIUS wt namen der kercke
van Antwerpen.

IOANNES CAPITO, vitt name der Kercke van
Breda.

IAN WOLFFAERTS, vuyjt name der kercke van
tsartoghebosch.

AERT DE TEMMERMAN, wt name der kercken
van brusel.

FRANS IACOBSS., vuyten naeme der kercke
van Turnhout.

13° *Credentzbrief der classis in Oost ende Westflan-
deren, d.d. 10 Mei.*

Ghenade ende vrede door Iesum christum amen.

Eerweerde Lieve ende zeer Beminde Broeders inden Heere. Naer alle ionsteghe groetenesse ende recommandatie dienet dese ieghenwoordighe om v. l. te versekeren, dat wij Dienaeren der ghereformeerder ghemeinten Christi in Vlaenderen, so wel der oostersche als der Westvlaendersche classe beide te samen in een vergadert sijnde, gheordineert hebben ende bij desen ordineren, onse lieue medearbeijders Iacobus regius Dienaer des godlicken woordes nu tot Ghendt dienende, Petrus plateauet Dienaer des godlicken woordes tot Commene Wervicke ende Mee-nene, Lowys vander Veste ouderlinck tot Eekeloo ende Iooris Herrewijn ouderlinck tot honschote, Omme bij v. l. tot Dordrecht in het nationale Synode te verschijnen ende onse Vlaenderssche ghemeinten te representeeren, Gheuende den seluen volle macht voor so vele als het ons angaet, met v. l. te beraedtslaghen ende te besluyten in alles, wat tot goeder ordene welstant ende bauwe der kercken Christi nutt sal beuonden zijn V. L. biddende zij willen dese onse ghesanten voorñ. volle gheloue gheuen in het gene dat zij vut onser aller name vertooghen zullen, ende zult wel doen.

Lieve ende Eerweerde Broederen, die almachtighe alleene wijzen God, die wil v. l. al te samen met sijnen H. Gheest des Wijshejts veruullen ende in zijn heilighe bescherminghe nemen, amen. Gheordineert tot Werviken in

onse Vlaenderssche classicaie versamelinghe desen 10 Meije a° 1578.

ADRIANUS OBRIVS, Dienaer des godlicken Woordes tot Honschote ende Loo, bij laste ende vut der name der classe. Vut Honschote desen 23 Meije a° 1578.

14° *Twee officieele berichten over de afvaardiging uit de Waalsche kerken* (te vinden in het Waalsche Livre Synodal) 1).

Articles resoluus au Synode tenu a Dordrecht le 21 Jour de Juin 1577.

Memoires et advertissemens.

Art. 5. Messieurs Taffin et Fuggeré se trouveront au Synode des frères ministres de l'Eglise Flamande, et s'adioindront vn ou deux Anciens qui entendront ladite langue Flamande.

1) Van het hierboven aangehaalde Actenboek, waarnaar reeds vroeger herhaaldelijk verwezen werd, zijn in de Bibliothèque Wallonne te Leyden drie exemplaren, die, behoudens kleine verschillen in de spelling, zeer goed met elkander overeenkomen. Waar soms eenig klein verschil was van inhoud, is hier (en ook elders) het oudste van die exemplaren gevolgd. Van de beide andere afschriften is het eene uit het jaar 1662, en het andere blijkbaar van jonger dagteekening. Doorgaans is de tekst van die drie handschriften ook geheel gelijkkluidend met den tekst, die in 1849 door N. C. Kist werd openbaar gemaakt, toen hij de Artikelen van de Synodale en Classikale vergaderingen der Waalsche kerken van 26 April 1563 tot 8 Mei 1578 in het Archief voor Kerkel. Geschied. (Dl. XX, blzz. 125—207) liet afdrukken, volgens een aan den Waalschen kerkeraad van Leyden toebehoorend afschrift. De hierboven overgenomen artikelen zijn aldaar te vinden blzz. 198 en 203.

Synode tenu a La Vigne, le 8 de May 1578.

Art. 4. Monsieur le Viliers sera prié de la compagnie de se trouver avec Messieurs Taffin et Fuggeré Deputés du Synode dernier tenu a Dordrecht au prochain Synode des Eglises Flamandes qui se rassemblera a Dort, au commencement du mois de Iuin; et a son defaut, l'un des frères Ministres de l'Eglise de la Vigne, sera choisi pour y aller; l'Eglise de Middelbourg sera prieé aussi au nom de cette Compagnie, d'y envoyer l'un de ses Ministres ¹⁾.

15° *Credentiebrief der III ghemeenten in Enghelandt, d.d. 16 Mei.*

S. p. Seer lieue, eerwerde ende gewunschede broeders ende medearbeyders in den huysse des Heeren, uwer L. brieff der date des xxvi^{sten} Februarii lestleden, warinne uwe L. versocht heeft de tesamen-kumpste aller gemeynten onser sprake in desen rijke by een geropen te werdene, om te bestellen ende te benoemen enige, di vth onser aller namen souden verschijnen den iersten Iunii to Dordrecht, in uwe gemeyne versamelinghe ende to uwen Nationalem Synodum aller Neder-landischen Gemeynten

1) De twee hierboven vermelde Synodale besluiten van de Waalsche kerken noemen slechts twee gedeputeerden bij name, en laten omtrent de twee andere nog onzekerheid over. Volgens de hierachter (onder C.) opgenomen naamlijst van hen, die de Dordtsche Synode van 1578 hebben bijgewoond, zijn uit de Waalsche kerken inderdaad tegenwoordig geweest de twee eerst-aangewezenede gedeputeerden Jean Taffin en Guillaume Feugère; bij die twee echter staat niet Pierre Loyseleur de Villiers, maar Jean Hochedé dit de la Vigne, een der predikanten van Antwerpen (la Vigne); en voorts geen ouderling, maar Johannes Herenus, met de bijvoeging: Gall. Eccl. Dord. M.

der Neder-duydschen sprake, hebben de dieners der Neder-duydschen gemeynte to Londen, ontfangen den xxiii^{sten} Aprilis dar-na: ende vth oirsake desseluen, de to samenkumpste aller Neder-duydschen Gemeynten in desen rijke, die sy alreede, na bestemminge im verleden iaer te Colcester gedaan, verschreuen hadden, by hen to Londen te verschijnen moeten op den xxviii^{den} Meyes, verandert, ende mit nieuwer verschrijuinge versocht te geschieen den xii^{den} derseluen maandt: Alwaar ende wanneer to samen gekomen sijn dese drije Gemeynten Als van Londen van Sandwijck ende Colcester, mit verwilliging in onse doen der Gemeynten van Madston ende Doeure, die vm sekerer oirsake willen hoere kompste to ons verontschuldiget hebben: ende hebben (so veel in hen geweest is) sich geschicket ende beulijtiget, sulckem na te komene, als uwe L. in dem vorss. brieff an ons alle versocht heeft. Ende hebben aldar na uwer L. versoecke by malckanderen ouerlesen ende ouerlecht sulckes als uwe L. in demseluen vorss. brieue vor-gedragen heeft: Noemlicken de Artikelen der Synoden, des eenen te Embden im iare 71 ende des anderen te Dordrecht im iare 74 gehouden, ende dar-uan onse gemeyne (altijdt nochtans doer beter te verbeteren mogen) hier-mede doer onse gesandten ouersenden willen. Bidden derhaluen uwe L. seer ernstlicken, Gy willet deselue onse gesandten, mit namen onsen seer lieuen ende werden broeder D. Ysebrandum Trabium, diener godtlicken wordes in der Gemeynte to Sandwijck, ende Ian de Roo, auderlinck der Neder-duydschen Gemeynte to Londen, van onsent wegen ende in onsem namen annemen, hen geloiue stedigen in allem wat sy van onsent wegen uwer L. angeuen sullen: ende oek (na uwer aanbiedinge) hen plaetse geuen, in uwer versamelinghe stemme te mogen hebben ende aduijs te geuen, mit allen anderen, die uwer versamelinghe sijn sullen: Altijdt nochtans mit sodanem be-

spreke ende vthneminghe van ons hier an uwe ceremonien oft kerckenregimente niet verder te verbinden willen, dan wy mit goeden wille onser superintendenten ende mit vrede onser gemeynten in desem rijke (als wy ons hierouer to anderen tijden an uwe l. meer verklaert, ende gy ons oock selues duydtlicken verwilliget hebbet) soudén annemen können. Hier-mede lieue ende eerwerde broeders onsem gemeynen Gode in genade beuolen, die uwer l. vorgenomen to samenkumpste mit synen Heyligen Geeste beleyde: ende make dat deselue vruchtbar sijn moge to groitmakinge synes aller-heyligsten namens, vthbreydinge syner heylsamen warheit, ende vastem fundamente der Gemeynthe synes soons Iesu Christi im gantzen Nederlande, Amen. Mit haste to Londen in onser gemeyner to samenkumpste, den xvii^{den} Maii 1578.

Vwer L. seer dienstwillige broeders ende medearbeyders in den oigste des Heeren, de versamelinghe der vorss. Neder-duydscher gemeynten in den koeninck-rijke van Engelandt, onder onser onderteeckeninge ende versegelinghe.

GOTTFRIDUS WINGIUS, praesentis colloquii
dictarum Ecclesiarum praeses subsst.

ROLANDUS CARPENTARIUS praedicti Colloquii
designatus Scriba.

16° *Ouerlandt Classis, Credentzbrief, d.d. 2 Mei.*

Gods genade ende vrede, doir Iesum Christum onsen salichmaecker, metgaders de verlichtinge ende bystant des Heyligen Geests, in allen voirnemen sy met uwe L.

Weerdige, hoochgeleerde, voirsienige, seer lieue heeren, ende broederen, Wy gebieden ons dienstelick tuwer L., wy hebben met blyschap verstaen, die aenstellinge eenes Nationalen Synodi, besloten den eersten Iunii naestcomende bynnen Dordrecht te houden, Daeraff wy voir eerst

God den almachtigen dancken ende prysen voir syne genade, die hy ons in desen lesten bedroefden tyden laet verschynen, Dat wy noch onder soe veel verdruckingen, nyet alleen die vryheyt ende middel hebben aen velen plaetsen, syn woort reyn ende opelick te predigen, ende synen heyligen naem aen te roepen, maer oyck ons te vergaderen in syner vreesse, om ons te bespreken, hoe syn ryck verbreydet, syn kercke opgebouwet, ende anderen lidmaten onses Heeren Christi (die noch onder de sware tyrannye des Antichrists sitten) geholpen soude mogen worden, Ende om tzelue werck (dwelck wy seer nootwendich achten) soe veel ons mogelick is, te beuorderen, hebben wy in onser Classique vergaderinge, gedeputeert ende deputeren met desen, onse lieue metarbeyders ende broeders inden Heere Petrum Dathenum, kerckendienaer te Franckendael, ende Engelbertum fabrum, welke van wegen der bekentnisse der reynen leer, van synen kerckendienst, ende Superintendents ampt, by Churfurstelick Pals, nv onlanx ontset is; Ten eynde, dat sy in namen ende van wegen onser Classis byden aengestelden Synodo verschynen, ende denseluen van beginne ten eynde toe by wonen souden, Hebben wy hen oyck beuel gegeuen ennige punten, soe vut den actis Synodalibus van Embden, als anderssins, voir te dragen, ende daer op ende op alle andere saecken, die in uwer L. vergaderinge voiredragen sullen worden, inder vreesse ende aenroepinge Gods des almachtigen, na synen heyligen woorde ende waerheyt, samentlick met uwer L. sich te bespreken ende te besluyten, soe als tot verbreydinge des Euangeliums ende Rycx Iesu Christi goetgeuonden sal worden, Daeromme wy uwe L. bidden, onse voirss. gedeputeerde voir sulcke in uwer vergaderinge aen ende op te nemen, ende hen in allen dingen, die sy van onsen wegen voidragen sullen, volcomen gelooue te gheuen, Wy willen oyck

(gelyck betaempt) allet wat alsoe besloten sal syn, voir goet ende Christelick aennemen, ende na onsen vermogen onderhouden; Onse Heere Iesus Christus, die belooft heeft by syner kercke te syn, tot aent eynde der werelt, wille door de kracht synes heyligen geests, alle uwe voirnemen regeren, ende weeren allet wat met syner eere ende Goddelicken wille is strydende, Amen. Datum te Franckendael in onser Classique vergaderinge den 11^{en} dach in Meye XVC achtentseuentich, Des toorconden desen Credentzbrieff by Drieen Ministers deser vergaderinge onderteekent.

DAVID ARONDEAULX.

IOHANNES MONTANUS LOUENICH manu
propria ss.

HENRICUS CORPUTIUS manu propria ss.

17° *Credentzbrief der Classis van Cleuen, d.d. 26 Mei.*

Ghenade ende vrede van Godt onsen Hemelschen Vader door Iesum Christum onsen Heere ende salichmaker sy met v. l. ende met ons allen, Amen.

Ghunstige lieue broeders. Nadien wij vermaent syn gheweest door het schrijuen van onse broederen des Consistorii vanden kercken van Antwerpen, van eenen Nationalen Sijnodo in der stadt Dordrecht teghen den iersten dach Iunii te houden, Soe hebben die broederen onses Consistorii van Wezel die Cleefsche Classe versamelt opten 19 dach Maii nu verleden, alwaer volgende het voergemelde schrijuen ende vermanen der voirss. broederen van Antwerpen van wegghen derseluer Cleefsche Classe verordineert off ghedeputeert syn geweest om inden voirss. Sijnodo tot Dordrecht te verschijnen dese twee broederen, Namentlijck Seruatius Wijnants Minister der gemeijnten vae Goch Rhees Emmerick etc. ende Cornelius Rhetius

ouderlinck vander Walscher ghemeijnten binnen Wezel, ende denseluen volcomen macht gegeuen om van wegghen ende in den naeme derseluer Classe aldaer te verschijnen verhandelen ende mede besluyten alle het gheene dat tot vorderinghe nut ende profijt der Nederlantschen gemeijnten sall moghen dienen. Hebbende oick tot dijen eijnde opgericht sekere instructie diewelcke bijden broederen derseluer Classe is onderschreuen ende onderteekent ende den voiringenomenen twee broederen mithgegeuen, Dwelck wij onderschreuen broederen vth den beijden Consistorien te weten der duytscher ende walscher gemeijnten binnen Wezel, vth beuel ende inden naem derseluer Cleeffsche Classe also betuijgen ende certificeren in kracht deses. Biddende ende begheerende aen V. L. dese onse twe broederen als volmachtige der voirss. Classe, ten eijnde bouen geschreuen te willen aennemen ende ontfangen, Ende in tghene sij v. l. sullen voerdragen van wegen derseluer, volcomen ghelooue thoestellen. Mith beuelinghe v. l. allen in die beschuttinge ende bescherminghe des almachtighen, die huere reijse wil voerspoedich maken, ende v. l. alletsamen met synen heijlighen Gheest begnadighen ende verstercken, om te moghen besluyten dat tot synder eeren ende opbouwinghe synder gemeijnten mach gedijen, Amen. Ghedaen tot Wezel desen 26^{en} Maii Anno 1578.

IOANNES HERTFELDIUS, verbi minister in Ecclesia Vesaliensi subscripsit.

GODEMANNUS BREUCERUS, eiusdem Ecclesiae minister sspt.

CAROLUS NIELLIUS, Ecclesiae Gallicae Wesaliensis Minister.

IAN DE VARENNES, Ancien.

MICHIEL IOERDAENS, ouderlinck der Nederlantsche duytscher gemeente in Wesel.

FRANS MEESS. ouderlinck der nederlansche
duitscher gemeente in Wesel.

COENRAET VORSELMAN, diaken der nederlantse
gemeijnte in Weesel.

Den Eerwerdighen hoichgeleerden Eer-
samen ende voersichtigen mannen in dem
Sijnodo tot Dordrecht vergadert wesende
onsen gunstigen lieuen broederen.

18° *Protest van de Classe van Keulen, d.d. 5 Mei.*

Ghenade ende vrede van Godt den hemelschen vader
door Iesum Christum onsen Heere.

Eerwerdighe lieue broeders, medearbeyders in den heiligen dierbaren oogste des Heeren, Also wy den neghende Aprilis onse ghewoonlicke classische versamelinghe tot Betbur Reyfferscheyt gehalden ende een yder wederomme tot syner woonplaetse ghekeert is gheweest, is ons daernae te hande ghecommen eenen brieff van die ghemeynte tot Antwerpen, den derden Aprilis ghedateert, met een copie des wtschryuens eens Synodi, ghenoeemt nationael, teghen den eersten Iunii naestcommende tot Dordrecht te halden, begherende aen ons dat wy onse classen alvoren weder beroepen ons met malcandren ouer die ghestelde Emdische artikelen ende oock Dordrechtsche (welcke wij niet ontfangen en hebben) bespreken, ende wat ons daerin mishaechde ende veranderens noodich bedochte, aenteeckenen, Ende also twee mannen in name onses Classis affverdighen, om den Nationalen Synodo by te wonen; So ist dat wij ons wederom den 5^{en} Maii tot Betbur by enander ghevoecht hebben, ende met malcanderen ouer dese sake ghedelibereert hebbende konnen wy V. l. tot eene niet verhalten, Eerstelick dat dit schrift vorghemelt, die aenghestelde versamelinghe noemt een Nationael Synodus, daerop wy wel een wtleggginghe vannooide hadden, want

wy het wel erwoghen hebbende, vinden (so wy anders der broederen meyninghe recht verstaen) dat het een bysonder versamelinghe is, teweten noch Generael noch Prouinciael, noch Classisch, volghende die constitutien des Synodi van Emden, daerin wy ons beswaren ende ghepreiudiceert vinden; Want daer werden by enander gheroupen alleen die van der Nederlantsche, ofte nederduytsche sprake, die Welsche auer, ende Akensche, Cuel-sche, Gulicsche enz. kercken, die doch het voorneemste deel onser Classen sijn, werden wtghesloten, ende also werdt onse Classis ghescheurt, het welcke sonder Generael Synodus niet en behoorde onderstanden te worden; Ende offschoon die vander Walsche sprake int voorleden iaer sulcx onder sick ghedaen hebben, so hebben wy tot noch toe niemant ghehoort die sulcke particuliere vergaderynghen ghebilliet heeft; Hebben het auer int beste gheduydt, ende also ghenomen dat sy wat sonderlings ende dat hen alleen aenghynck te handelen hadden; Maer nu wy sien dat die van der Nederduytsche ofte Vlaemsche sprake sulcken exempel nauolghen, willen, en kunnen wy niet langer stil daertoe swyghen; Protesteren derhaluen dat die van der Nederlantsche ende Welsche sprake, die onder ons ghehooren ende duslanghe haere Classische versamelynghen met ons ghehouden hebben, ghelyck sy noch begheren te doen, onghhouden syn sulcker nieuwe aenghgestelde versamelynghe by te wonen; Protesteren oock so in der selue versamelinghe yet voorghenomen ofte besloten werdt tot preiuditie ofte vooroordeel onses Classis ofte eenigher kercken desseluen (Ghelyck alschoon gheschiet is, door die vier Welsche ghesantte dienaers der particuliere Welsche versamelinghe die van Dordrecht op Aken gheschiet syn gheweest, met voller macht om seker saken afftehandelen, die eyghentlick tot onser Classis behoorden, ende oock door die Classis van Suythollant versamelt tot

dergaude den 5^{en} Septembris 77. so wy verstaen wt eenen sekeren brieff aen onsen Classis gheschreuen, onderteeckent Petrus Ioannis preses ende Ioannes Leo scriba) sulcker censure niet onderworpen te wesen; So auer die Classis van Hollant haere ordentlicke versamelynghe houdt ende tot haeren rade etlicke ander Nederlantsche kercken ghebruycken wil in saken die de ghemelde Classis aengaen; so soudemen dat duydelick ende bytyde teweten ghedaen hebben; Bidden derhaluen, die broeders en willen niet voornemen daerdoor de Embdiche artikelen eenighe afbreuck gheschiede, by den welcken wy ons ghedencken te halden, ter tyt toe dat door een ordentlick Prouinciael ofte Generael Synodum eenighe veranderinghe daerin gheschiet sy, opdat wy schuwen allen erchwaen, als off wy die ghemelde Embdiche constitutien omstooten ofte vcleyneren wouden, Oock om der boosen consequentien wille die wy vreesen dat daerwt volghen mochten (so nu niet, doch in toecomstighe tyden), Somen verwillichde dat een kerck ofte Classis sick ouer andere opheffen woude, autoriteyt nemende, so vele te beroupen als haer welgheuallich is, Ten lesten om der onnoodicheyt wille, die kercken te onderwerpen eener sulcke ghehoorsaemheyt, die tot dienstbaerheyt ghedijen mochte, Wanneer een Classis ofte meer, daertoe niet ghedeputeert synde, den Synodum te beroupen praesumeerde, dat een yghelick als dan verplicht soude wesen, daer te moeten verschynen. Lieue ende Eerwerdighe broeders wy verhopende desen dat die broeders niet voor ongoet en sullen nemen dat wt onse Classe niemant op die aenghestelde versamelynghe en verschynt; V. L. hiermede der ghenade Godts beuelende, die V. l. met synen heylighen Gheest regiere tot prys syns naems ende stichtinghe syner kercken, Amen.

Datum Betbur Reyfferscheydt desen 5^e Maii anno 1578.

V. I. goetgunstige broeders dienaer der Ghemeynte Christi inde Classe van Coelen

CORNELIUS WALRAUE, praeses.

Aen die Eerwerdighe onse seerghelieffde broeders ende medearbeyders in den wercke des Heeren, die op het Nationael Synodus versamelt syn tot Dordrecht.

C. *Afschrift eener naamlijst van hen die de Synode bijwoonden* (zie boven blzz. 228—232).

Nomina tam Ministrorum verbi quam Seniorum, qui huic Sijnodo Dordracae interfuerunt, haec sunt ¹⁾.

Ministrorum.

Petrus Dathenus Ecclē. Sijnodi praeses. [Petrus Dathenus].

1) De naamlijst is hierboven afgedrukt, geheel gelijk zij in het Prov. Geld. Actenboek te lezen staat, met al de daarin voorkomende schrijffouten, die trouwens gemakkelijk te onderkennen zijn. Alleenlijk is de naam van Dirck Berten, die aldaar bij vergissing onder de predikanten staat (na nr. 9), hier verplaatst naar de kolom der ouderlingen; en evenzoo de naam van Alst Thomassen, die aldaar bij vergissing onder de ouderlingen staat (als de allerlaatste), naar de kolom der predikanten. — Of zulke verplaatsing soms ook noodig zou zijn met den onder nr. 7 bedoelde naam (Passiche), is moeielijk uit te maken: blijkbaar is die naam zeer verminkt, en er zijn geene gegevens om de juiste lezing ook maar te doen gissen. — De namen van hen, die de Acta ook onderteekend hebben, zijn hier cursief gedrukt. — Bij de namen van hen, wier geloofsbrieven nog over zijn, is bijgevoegd, hoe zij daarin geschreven staan; en desgelijks zijn hier bijgevoegd (behalve bij het moderamen, dat als zoodanig vooraan staat) de namen der vertegenwoordigde Classen. — Een vraag-

Arnoldus Cornelii Delph. M. scriba. [Arnoldus Cornelius].
Ioannes Cubus Antwerp. M. alter scriba. [Ioannes Cubus].
Casparus Heidanus Mid. M. assessor. [Casparus Heydanus].

teeken is geplaatst bij Cl. Gouda, niet alleen omdat deze eerst nu van de Classe Dordrecht is afgescheiden, maar ook omdat onzeker is of de daarbij genoemde H. Cesarius (nr. 40, op de naamlijst de allerlaatste predikant) in eenige qualiteit van gedeputeerde het laatste gedeelte van de Synodale zittingen kan hebben bijgewoond (vgl. den brief, hierachter sub F, 1°, te vinden). — En eenzoo moest een vraagteeken staan bij Gelderland, niet alleen omdat in die provincie in 1578 nog geenerlei kerkelijke ordening was noch reeds zijn kon, maar ook omdat het wel waarschijnlijk, doch niet zeker is, dat Jacobus Eldenius en Joannes à Nieken dictus Fabricius Venlonius destijds reeds in Gelderland werkzaam waren. Kort daarna waren zij er blijkbaar mannen van invloed, want blijkens de Acten der Prov. Geldersche Synoden was laatstgenoemde haar praeses in de vergadering van 11—14 Nov. 1579, en haar assessor in de (met Overijssel gecombineerde) vergadering van 19 en 20 Jan. 1580, terwijl Eldenius (daar genoemd als in het graafschap Zutphen dienstdoende) toen haar scriba was. — Eindelijk valt nog op te merken, dat in den naam, die hier onder nr. 35 voorkomt, misschien ook eene schrijffout is: althans, een Waalsche predikant Herenus wordt nergens elders genoemd; daarentegen is de Waalsche predikant Jean Haren maar al te bekend, en daar deze in Juni 1578 juist geene vaste gemeente had, en destijds veel gekozen werd voor kerkelijke commissiën, kan het wel zijn dat zijn naam hier oorspronkelijk gestaan heeft. Volgens de naamlijst der Waalsche predikanten van Dordrecht (Bulletin d. l. Commission pour l'histoire des Eglises Wallonnes, Tome III, 1887/1888, p. 41) was aldaar vóór 1586 geene georganiseerde Waalsche Kerk. maar waren er wel onderscheidene tijdelijk dienstdoende predikanten, van welke t. a. p. ook twee genoemd worden, echter geen naam die ook maar eenigszins gelijkjt op Herenus, zoodat deze dan zou moeten schuilen onder de bijvoeging: „et d'autres.”

[*Classe de Paltz.*]

Engelbertus Faber Superintend. in Palat. [*Engelbertus Faber*].

[*Classe Zierikzee.*]

Gerhardus Culenburgius Zirckz. M.

Passiche [?] N. ex classe Zirckz.

[*Classe Leyden.*]

Carolus Rickwaert alias *Theophilus Leid.* M. [*Carolus Rijckewaert*].

Ioannes Arcerius ex Classe Leidensi [*Ioannes Arcerius*].

[*Classe Bommel.*]

Ioannes Leo Bommeliensis Minist. [*Ioannes Leo*].

Rodolphus Vessius Gorkum M. [*Rodolphus Veltius*].

[*Classe Kleef.*]

Servatius Winants, M. *Vezaal.* [*Servatius Wijnants*].

[*Classe Alkmaar.*]

Ruardus Aconius Alcar. M. [*Ruardus Accromius*].

Petrus Theodorici ex Class. Alcar. [*Pieter Dirksen*].

[*Classe Walcheren.*]

Ioannes Gerubelus, *Vlissing.* Minist. [*Ioannes Gerobulus*].

Hubertus Francisci Armud. Minist. [*Hubertus Francisci*].

[*Classe Enkhuizen.*]

Andreas Castricomius Enckusan. Minist. [*Andries Dirksen*].

Hildebrandus Cunaeus ex Classe Enckus. [*Hilbrandus Cuneus*].

[*Classe Delft en Rotterdam.*]

Petrus Carpentier [*Petrus Carpentarius*].

Petrus de Bert, *Rotterdam.* Minist. [*Petrus de Bert*].

[*Classe den Briel.*]

Aegidius Ioannis Brielens. Minist.

Andreas Hagius in *Henfiet.*

[*Kerken in Engeland.*]

Isebrandus Trabius Zantwic. M. [*Ysebrandus Trabius*].

[*Classe Dordrecht.*]

Hermannus Herbers Dord. M. [*Hermannus Herberts*].

Levinus vander Born, *Geertruid.* M. [*Levinus vanden Borre*].

[*Classen Oost- en West-Vlaanderen.*]

Iacobus Regius, Gandav. M. [Iacobus Regius].

Petrus Platefoet Bruggens. M. [Petrus Plateuoet (Plancius)].

[*Classe Hoorn.*]

Clemens Martini Horn. Minist. [Clement Martenson].

Sibrandus Vemetius in Hem. [Sybrant Gerritson (Vomelius)].

[*Classe Edam.*]

Petrus Sichecius Purmerend. M. [Pieter Pieterssen].

Bernhardt Vezekius Edamens. M. [Bernherus Vezekius].

[*Waalische Kerken.*]

D. *Wilhelmus Figureus* Leidens. Prof. [Fuggeré].

Ioannes Taphinus Princip. Aurani. M. [Taffin].

Ioannes Hoesides [lees: Hochedeus = Vignia] Gall. Eccles.

Antw. M.

Ioannes Herenus Gall. Eccles. Dord. M.

[*Gelderland?*]

Iacobus Eldenius.

Ioannes Venlovius [lees: Venlonius = à Nieken].

Henricus Middeldorphius.

[*Classe Haarlem.*]

Ioannes Damius Harlem. M.

[*Classe Gouda?*]

Henricus Caesarius Schoonh. M.

[*Classe 's Gravenhage.*]

Alst Thomas Riswick [Alst Thomassen].

Seniorum.

[*Classe Leyden.*]

Dirck Berten [Dyrick Beerthen].

[*Classe Kleef.*]

Cornelius Rhetius Ves. Eccl. S. [Cornelius Rhetius].

[*Classe Alkmaar.*]

D. *Iacobus Forest* Ecclesiae Almar. S. [Iacob van Foreest].

[*Classe Enkhuizen.*]

Iohan Cornelis Class. Enckus. S. [Ian Cornelissen].

[*Classe Delft en Rotterdam.*]

Hughe Jacobs Class. Delph. S. [Huijch Iacob Bouijns].

[*Kerken in Engeland.*]

Ioannes Roe Ecclesiae Lond. Sen. [Ian de Roo].

[*Classe Brabant.*]

Ian Iaspers Ecclesiae Bred. S. [Ian Iasparss Scheniers].

[*Classen Oost- en West-Vlaanderen.*]

Lodewijck vander Veste Gandavens. Ecclesiae Sen. [Lowijs van der Veste].

Ioris Hergine [Iooris Herrewijn].

[*Classe Hoorn.*]

Fobbe Sibrants Class. Horn. Sen. [Ffoppe Sijbrantson].

[*Classe Edam.*]

Gerrit Ians Class. Edamens. Sen. [Gherrit Ianssen Schagen].

[*Classe Haarlem.*]

Arnt Meiner Class. Harlem. Sen. [Arent Meijnarts].

D. Instructiën voor de ter Synode gedeputeerden.

1° *Instructie voor de gedeputeerden der Waalsche Kerken.*

Deze instructie (bevattende amendementen en nadere voorstellen op 21 artikelen van de Emdensche Kerken-ordening) is te vinden in het Archief voor Kerkelijke Geschiedenis, Dl. XX, blzz. 189 vgg. ¹⁾

1) Voor deze instructie (evenals voor die der gedeputeerden uit Engeland) wordt verwezen naar de geschriften, waarin zij reeds zijn afgedrukt; want, ofschoon sommige lezers misschien wel zouden gewenscht hebben al wat van deze Synode nog over is hier bijeen te hebben, deze uitgave mocht toch niet bezwaard worden met een herdruk van reeds openbaar gemaakte stukken. Althans, wanneer die vroegere uitgave nauwkeurig genoeg was,

2° *Instructie voor de gedeputeerden der Nederduitsche Kerken in Engeland.*

Deze instructie (bevattende, behalve eigen voorstellen, amendementen, protest enz. op 11 besluiten van de Emdensche Synode en op 15 besluiten van de Dordtsche Synode van 1574) is te vinden in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie II, Dl. I, blzz. 40 vgg.

E. *Brieven over noodige hulp voor den dienst des Woords.*

1° *Van den Kerkeraad van Brugge aan de Synode, d.d. 19 Mei.*

Deze brief is te vinden in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie III, Deel III, blzz. 16 vg.

2° *Van den Kerkeraad van Antwerpen aan de Synode, d.d. 20 Mei.*

Deze brief is te vinden in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie III, Deel III, blzz. 2—4.

3° *Van de Edelen en Notabelen van Gent aan de Synode, d.d. 27 Mei.*

Eerwaardighe ende beminde, Alzo wy verstaen hebben van vl. Christelicke verzamelinghe gehouden te werden tot

gelijk het geval is met de hierboven bedoelde instructie. Er zijn daarin slechts weinig afwijkingen van eenige beteekenis. Min of meer zinstorend zijn alleen de volgende: blz. 190, regel 4 v. b. en regel 5 v. o., en blz. 191, regel 5 v. o. staat „Eglise” in het enkelvoud in plaats van in het meervoud; blz. 191, regel 7 v. b. staat „Anciens”, lees: „Auditeurs”; en blz. 192, regel 6 v. b. staat „levé”, lees: „leue” (= lue.)

Dordrecht desen yersten Iunii ende nyet twyfelende zy en zal tot voirderinghe der ghereformeerde Ghemeente onder onse Natie geschieden, So eyst dat wy Edele ende Notabele der stede van Ghendt, aenmerckende d'oirzaken die ons die Almachtighe God door syne wysheyt daghelicx gheeft om syne eere te verbreedene, ende de gemeente ons beuolen te vervoirderen, goet ghevonden hebben middelen te zoucken waerdoore wy het rycke Christi alderbest mochten anrichten ende verbreeden, dwelcke ouermits dattet nyet gheschien en kan dan door bequame ende ghetrouwe Leeraers, ende wy alhier in dese stadt een groot ende yverich volck hebben dat **met** onse ordinaire Ministren nyet en kan bedient werden. So eyst dat wy vlieden (van welcker voorsienicheyt ende goede affectie totter zake Christi, wy ons versekeren) willen ghebeden hebben, dat ghy ons aen eenighe gheleerde ende godtsvruchtighe Ministers wilt helpen. V. L. en behoeft nyet vele redenen tot persuasien gemerckt ghy wel verstaet den grooten noot, ende hoe vele aen onse stadt van Ghendt (die wy na Godes woort begheeren te reformeren) gheleghen is. Ende te wyle onder andere Ministeren, ons bekendt ende met lofficker ghetuyghenissen gherecommandeert zyn: D. Petrus Dathenus, die ons voormaels inden Euangelio ghedient heeft, D. Helmichius, wiens broeder oyck by ons in saligher ghedachtenisse is, ende Daud arondeaux bij ons alhier opgheuoedt, So eyst dat wy ernstichlick bhegeiren v. L. willet de zelue vuyt onsen name beschryuen. Wy sullen ons teghen de zeluen gheleyckmen teghen Christi dienaers schuldich is, zo int onderhouden als anderssins quytten, Bidden oock v. L. willet ons metten yersten dese zake voirderen want den tyt zulcx verheescht.

Eerweerdighe ende beminde, De allewyse Godt wille v. L. metten gheest der wysheyt ende des Raedts altyts

regeren ende in desen Christel. versamelinghe voorsitten.
Vuyt Ghendt desen xxvii^{en} May 1578.

Dyne goetwillighe vrienden Dedele ende
Notabele der stede van Ghendt,

I. CAMPENE.

Aen die vrome ende godtvruchtighe Dienaeren Iesu Christi ieghenwoordich vergaert inde verzamelinghe beroepen te Dordrecht, Tot Dordrecht.

4° *Van den Kerkeraad van Gent aan de Synode, d.d. 13 Juni.*

Deze brief is te vinden in de Werken der Marnix-Vereeniging, Serie III, Deel III, blzz. 46—48.

5° *Van de Edelen en Notabelen van Gent aan de Synode, d.d. 13 Juni.*

Ghenade ende vrede door Ihesum Christum onsen Zalichmaecker.

Lieue ende beminde broederen in Christo, Alzo Daud van arondeaux gheboren van deser stede, vlieder mededienaer inden worde des Heeren, nu ieghenwoordich hier is ende dat wy verstaen, vuyt hem, dat zyne beroepinghe voor de gemeente van Bruessele conditioneel is, in alzo verre als wy zynen dienst konden derfuen ofte ymmers dat hy van ons nyet beroepen en wierde, ende dat wy nu op dit pas beuinden dat wy zo zeer als eenighe andere ghemeenten binnen dese Nederlanden zynen dienst ghebreck hebben, ouermits den grooten Ougst die hier voor handen is, beneuen dat hy burgher deser stadt is, So eyst dat wy vlieden E. gheuen te bedinckene ende t'ordeelene, Of wy nyet, bouen onse behoirlicke beroepinghe, en behoiren, voor alle andere, gheprefereert te wordene, te meer dat

hy daertoe ghesindt is. Bidden derhalfuen hierop acht thebbene, ende zyne behoirlicke beroepinghe alhier, ons te bewillighen, ons metten brengher van desen goede ende corte antwoirde ouer te schicken, ten eynde onse kercke die in haere beghinselen noch teer ende swack is, gheen afbreucke en lyde.

Voirts konnen nyet naghelaeten uwe L. hertgrondelicken te bidden, ons alle hulpe ende assistentie te doene, omme onsen metbroeder Petrum Dathenum alhier thebbene, die ontwyfelicken gheen kleene vrucht hier doen werdt, vuyt oirsaecke van het goddelick saet, by hem hier tanderen tyden met ouervloet ghesayt, Ende dat om alle goede ordre ende kerckelicke politie te stellene, ende goede scholen op te rechtene ende de zelue door syne presentie t'authoriserene, ende dit alles voor zekeren corten tyt. Waerinne hy dese onse kercke ende alle andere hier omtrent gheleghen eenen goeden ende salighen dienst doen zal, Latende hierentusschen voorby den grooten onvuytsprekelicken yuer die alle menschen hier tot hem hebben.

Ende om dese te beslyten, wilt oyck ghelycke neersticheyt doen, om ons met andere dienaers te voorsiene ende zonderlinghe van onsen metbroedere Isenbrando, die wy hier oyck grootelicx van doene hebben. Dienende dese tot gheenen anderen eynde. Willen Vl. L. ende voorsienighe broeders den almogenden Godt beuolen hebben, den welcken wy bidden int midden van vlieden te presideren. Vuyt Gendt desen XIII^{en} Iunii 1578.

Die al vl. goede vrienden D'edele ende
Notabele der stede van Ghendt,

I. CAMPENE.

Onse lieue ende beminde broederen in Christo dienaers des goddelicken woorts ieghenwoordich versamelt op het Synodus tot Dordrecht.

6° *Van den Kerkeraad van Amsterdam aan dien van Delft, d. d. 30 Mei (ter Synode overgelegd).*

Lieue ende waerde Broeders. Wij hebben wel op v. aller begheren ende eysschende noodt v weder ghezonden Thomam Tileum onsen ghelieffden broeder, ons wt lieffde ende zonderlinghe vrientschap gheleent, daeruan wij v tallen tijden zeer hoochlyck the dancken hebben ende ons the verschuldighen staet. Dan lieue Broeders alzo zindert zijn vertreck die Heere ghenadichlyck zijnen H. Woorde eenen groiten door gheopent ende zijn glorie verbreyt heeft, alzo dat wij nu inde stadt van kercken ende plaetsen (propijs om tzelue the verkondighen) wel verzien, dan (helas) met dienaers gantsch ende nyet verzocht zijn om opten thoekomenden weecke eenen dienaer inden schoonen Aougst the zenden, Soo ist dat wij hier door weder ghedrongen zijn om deze onse ghestalte v the kennen the geuen, met bidden ende smeecken weder aen v the versoucken hulp ende assistentie vanden voorn. onsen broeder Tileo (zoot mueghelyck es) oft eenen anderen godsalighen man voor eenen tijt the mueghen van v versorcht zyn daeruan die Heere onghetwijfelt uwer aller rijcken loon ende verghelden zal zijn ende wij ghehouden dese weldaet naer onsen vermueghen the recompenseren. Die Heere (den welcken wij v hiermede in ghenade beuelen) bewege uwer aller harten ende sinnen tot dit zijn werck te promoueren ende vorderen door de kraftighe werckinge zijns h. Gheests door Iesum Christum zijnen gheliefden zone onsen Heere, Amen, Amen. Taemsterdam den Naestlaetsten Meye a° 1578.

V. L. G. ende dienstw. broeders inden Heere Christo

HENDRICK VAN MARCKEN.

IAN MUERLING.

IAN IANSSSEN KAERLE.

HENRICK OLFERTSS. FUYCK.

Eerzame, Voorzienighe, ende Godtsalighe
Broeders der ghemeijnte tot Delft.

7° *Van den Magistraat van Amsterdam aan de Synode, d. d. 5 Juni.*

Waerde wyse voorsienige mannen ende broeders etc.

Wy gebieden ons aan uwe Eer. Ende die wyle die almogende God doer een sonderlinge, Iae by nae onuerhoopte werckinge, het Rycke Christi binner deser stede zulcx aen heeft geheuen, dat het zelue nyet alleen by die gemeen burgeren in zeer grooten getale, maer oeck by het meerderdeel vande tegenwoordige magistraten, met vruechde aen is genoemen, ende wy tot voortganck ende opbouwinge des zelfs (twelck ons ampte oeck eyscht naer alle vermogen te vorderen) van harders ende dienaers des godlycken woordes gants nyet zyn versien, als uwe Eer.W. breder vuyt bringers van desen Iohan Comelyn ende Ian Ians zoon Carel, onse mede lidtmaten der kercke, dan zullen kunnen verstaen, Soe willen wy vuyt ons priue naem, als oeck vuyt name ende van wegen deser stede uwe E. W. hoochlick vermaent ende gebeden hebben, ons met twee ofte drie godvresende, vroomen, vreedsamigen ende wel begaefden dienaers des godlycken woorts in yle te willen besorgen, ende zoe het mogelick zy onder anderen met Petro Datheno ofte anderen gelycke, der franchoyse tale kundich, omme den gheenen die vander zeluer tale zyn (die hier veele zyn) by siecte ofte andere vermaninge te mogen doen, want (God lof) die ougste hier veele is, dies uwe Eer. W. oock toestaet ernstlick daer op te veruolgen, ende gedencken hoe veele datter aen dese stadt is gelegen, alwaer het Rycke antechristi vuyt zyn vaste besit eerst geextirpeert zynde, Noch veele vian-

den ende spotters zyn, die zulcx nyet dan met die alder vroomste ende best begaefste dienaers en zyn te ouerwinnen, ofte in dwanck te houden, Daer op het dan uwe Eer. W. dan ernstelick zall gelieuen te letten. Dien wy hier mede den Heere beuelen. Tot Aemsterdam den Ven Iuny 1578.

Die alle uwe goetwillige broederen Burgm̃ren
ende Regierders der stede Aemstelredamme.

Den eerwaerdigen godsaligen geleerden
ende voorsienigen Dienaren des godlycken
woorts Synodaliter vergadert tot Dordrecht.

[Buitenop staat aangeteekend:] Der Ma-
gistrat van Amstelredam bitt om 2 of 3
dienaeren des woorts [En als dagteekening
van ontvangst:] 9 Iunii 1578.

8° *Van den Kerkeraad van Amsterdam aan de Synode,
d.d. 7 Juni.*

Deze brief is van woord tot woord bijna geheel gelijk-
luidend met den brief van den Magistraat van 5 Juni.
Alleen staat hier (regel 16 v. o.) de naam „Nicolas Com-
melyn” in plaats van Iohan Comelyn; — bij het woord
„verstaen” (regel 14 v. o.) is op den kant bijgevoegd: „want
wij denzeluen broeders gheautoriseert hebben, volcomelyck
met uwe E. te handelen ende the doen als hen Raedtsaem
duncken sal”; — en de dagteekening is hier: 7 Iunii 1578.

Bij dezen brief is het onderschrift en de onderteekening:

Die al uwe dienstwillige Broeders

ADRIAEN CROMHOLT.

IAN DE BISSCOP.

CORNELIS VAN TEYLINGEN.

CORNELIS ALBERTSSEN.

IAN MUERLING.

IAN IANSS KAERLE.
HENRICK OLFERTSS. FUYCK.
ANTONIS IANSS SCCELLINCWOU.
MAILLIAERT CUIJPER.
GUILLAME DU GARDIN.
THIJMEN MEIJNERTS.
HINDRICK VAN MARCKEN.

[Buitenop staat aangeteekend:] Consistorium tot Amstelredam bittet om dienaeren.

[En als dagteekening van ontvangst:] 9
Iunii 1578.

9° *Van den Magistraat van Gouda aan de Gecommitteerden van de Staten van Holland, d.d. 3 Juni*
(authentiek afschrift, ter Synode overgelegd).

Copie.

Eersame voirsichtige zeer discrete heeren goede vrienden
ende mede broeders.

Alsoe eenen ygelick wel notoir ende kennelick zy hoe
qualicken dat den volcke alhier hen hebben connen be-
geven tot de smaecke ende tgehoor des goddelicken woordts
waer deur de kercke christi ende syne heylige gemeente
nyet van sulcker achtige en es geweest als wel behoorde,
genouch tot een bespottinge van onse naegebueren, Theeft
nochtans den almachtigen (die hoochgelick gelooft ende
gedanct moet syn) gelieft gehadt zyne bermhertige ooghen
nederwaerts op ons te slaen, Dat hy een getrouwen god-
saligen dienaer, om syn vervallen huys alhyer op te
bouwen, ons toegeschickt gehadt heeft, naemptel. Her-
manus Herperts Dienaer tot Dordrecht, dwelcke soe alle
menschchen bekent zy, het woordt des Heeren (naede gauen
hem gegeuen) soe vuytgedeelt heeft, dat nyet alleen de
swacke gemeente deser kercke grootelix heeft aengenomen,

maer heeft oock de herten vanden ghenen, devangelische leere contrarie zynde soe beroert, dat oock veele van hen dat goddelicke woort aengenomen ende hen totter gemeente christi begeuen soudē hebben, Daer up ter contrarie mits tvertreck vanden seluen Hermanus, de gemeente vermindert iae inder voughe dat nauwelix nyemant inder predicatie compt, deurdyen dat de gemeente hen tot tgehoor van andere predicanten nyet en connen begeuen, Ende ons sulx wee doende ende bevyndende als billick zy, dat wy als goede christel. ouericheyden onse arme desolate gemeente van goede herders behooren te voorsyen, Soe hebben wy Dirck Iacobss. Lorick ende Gerrit Franss. Kegelinx onse medebroeders tot Dordrecht geschickt gehadt opte generaele vergaderinghe van tSinodo, dat aldaer wesen soude, omme aldaer met alle middelen aen te houden ten fyne dat de voorñ. Hermanus ons weder mochte werden toegeschicket, alear de kercke in ruynē quame, Maer tSinodus noch nyet vergadert zynde, sijn dselue gedeputeerde op huijden weder thuyt gecomen, sonder yet in deser saecke anders gedaen te hebben, dan de voorñ. Hermanus onse meninge verclaert, die heurluyden seyde dat hy nyet en twyffelde ons soude hem geworden, euen verre myn heeren de Staten by heurl. missiue aen tsinodum te adrescheren, sulx ernstel. versochten, Waeromme wy desen bode in alder vliet hebben affgeveerdicht, ten eynde uwer E. gelieue by den Staten terstondt te beleden, dat sy sulcken missiue willen doen depescheren dienende tonser intentie, Indyent mogelick zy, Soe de voorñ. onse gedeputeerde op vrijdach toecomende hen daer mede weder in tSinodo soudē laeten vynden, dat alsdan vergadert sall wesen, twelck doende uwer E. ons een aengename vruntschap bewysen sullen, Dat kenne den almachtigen die uwer E. will nemen in zyn heylige behoede. Vuyt der Goude den III^{en} Iunii 1578.

Onder stont geschreuen Vwer E. goetwillige medebroederen Burgemrs. ende Regierders vande Goude. De superscriptie was dese, Eersaeme zeer voirsichtige discrete Heeren ende medebroeders Mr Iohan Iacobss. ende Dirck Ianss. Loncq gecommiteerde vande Staten van Hollandt wesende inden Hage.

Vuyt gegueu voor copie, By my
DE RECHTERE 1578.

10° *Van de Staten van Holland aan de Synode, d.d.*
4 Juni.

Eerwaerdige Lieue seer discrete,

Alzoe deur Godes genade die kennisse des Goddelicken woorts binnen deese landen ende steeden met groote veruolch ende tegenstrijt geresen zijnde, de selfde naer zyne Godlicke wille tot opbouwinge ende vermeerderinghe van zynder kercke ende gemeente onderhouden ende waergenomen behoort te worden, byzonder ter plaetze daer dye predicatien vandyen met groote vruchtbaerheyt gedaen mogen worden, Ende uwer Eerw. vuyt het schrijuen van Burgeṁrn. ende regierders van der Goude wel sullen cunnen verstaen hoe grootelicx daeraen is gelegen tot den dienste Godts ende verbreydinghe van zyn heylich woort, Dat den getrouwen ende godtzaligen Leeraer Hermannus Herperets Dienaer tot Dordrecht hem wederomme begeue binnen der voorss. steede vander Goude, Daertoe wy uwer E. dubbelt vande selve brieuen ouerzenden, Soe hebben wy nyet willen laten op uwe generale vergaderinge aldaer (zulcx wy oeck tot meermael aenden gemeene Dienaeren mitsgaders den Magistraten van Dordrecht hebben gedaen) uwer Eerw. wel ernstelick bij desen te verzoucken den gedeputeerde der stede vander Goude voorṁ. die tot dyen eynde aldaer verschynen zullen, alle behulpsaemheyt daertoe

te willen bewijzen ende zulcke ordre stellen, Dat den voornoemde Leeraer ende predicant metten eersten wederomme binnen der Goude voor̄n. mach worden geschickt, ende hem aldaer onthoude naede goede affectie ende deuotie vande gemeente aldaer, Ende dat dye van Dordrecht inde plaetze vanden seluen wederomme van eenen anderen ende alzulcken dienaer voorzijen mogen worden, Daer mede de Magistraten ende gemeente aldaer hen zullen laten genuegen ende te vreedden houden, Waermede uwer E. Godt den Heere achteruolgende uwe beroepinghe ende ons eenen aengenamen dienst bewysen zullen.

Hiermede

Eerwaerdige Lieue zeer discrete, Onse Heere Godt zij met uwer Eerw.

Geschreuen inden Hage den III^{en} Juny a^o 1578.

Ter ordonnancie vande Staten, Bij mij

DE RECHTERE 1578.

Eerweerdigen Lieuen zeer discreten Den gemeene Dienaeren der kereke Christi vergadert binnen der stad Dordrecht.

11° *Van den Kerkeraad van Leyden aan de Synode, d.d. 6 Juni.*

Gnaet ende vrede von Gott doer Ch̄m̄.

Ehrwerdige ende gottsalige broders, vwer brieffer schriuen hebben wij empfangen ende gelesen, danckende von herten mit v. l. Gott dem Herrn vor seine gnade, die hy . . . [?] beweisende ist seinen kercken alhir in diesen Nederlanden hem hertgrontlick bedende, dat hij dieselue seine gnade vnss hoe langer hoe mehr ende mehr will bewisen tott loff ende preiss seins gottlicken nams, tott opbouwing seiner gemeente ende vnser aller saligheit. Weiter, angaende

vnsen sehr werden brodre Theophilum zijn die brodre des sehr well te vreden dat hij nae brugge gahe, die teit von 3 offte 4 weken, Maer dat hij langer soude wt bliuen, offte dat sei souden vnderstaen hem genschlich te houden, dairin soude sie geninssins (glick ock vnse Magistraet) consenteren willen, dairom v. l. belende dat si dit ter herten nemen ende vnsen brodre beuelen willen, nae expiratie van die obgenante teit weder te komen, ock die von bruggen vermanen, omme in der teit haer mit einen anderen te versorgen, v. l. hirmit altosamen die gnade Godes beuelende, Met haest vt lejden den 6 Junii anno 78.

Vt last ende beuell der broderen des Consistorii

CASPARUS KOELHAES.

Ersamen vrommen ende godtsalighen predicanten ende ouderlinghen unssfoort versamlet tot Dordrecht vnsen sehr werden brodren.

12° *Van den Magistraet van Leyden aan de Synode, d d. 7 Juni.*

Achtbaere hoochgeleerden ende zeer voorsyenyge Heeren,

Wy hebben met groete blyschap verstaen V. E. missiue ende dyen volgende zyn wy wel te vreden dat Caerl Rycwaert onsen diener des woorts hem voor den tyt van een maent als een geleent diener metten alder eersten tot brugge sal moegen vinden. Wy hebben oick gesien sekere missiue vanden Godgeleerden doctor Wilhelm fugureus aen den heeren Curateurs vande Vniuersiteyt gesonden daer by hy vuyt uwer E. name versouet dat doctor Bollius zyn collega inden professie vande Theologie voor eenen tyt ofte eeuwich tot Brugge als dienaer gesonden soude mogen werden waer op uwer E. sal belieuen te verstaen dat wy die twee professores der selver Theologie in desen

ioncheyt ende goeden voortgang der voors. Vniversiteyt nyet en mogen missen mer zoe wanneer wy van meer andere ervaren ende geleerden der seluer professie sullen wezen voorsien en sullen alsdan nyet naer laeten alles te doene dat tot Goedens dienste eenigsins vordelick sal zyn.

Achtbaere hoochgeleerden ende zeer voorsyenyge Heeren den Heere almachtig belieue uwer E. in alles te seghenen, vuyt Leyden den zeuenden Iuny XV^c acht ende tzeuentich.

Vwe A. H. guetgunstige vrunden Burgermēren der stadt Leyden

I. VAN HOUT.

Achtbare hoochgeleerden ende voorsyenyge heeren vande Synodale vergaderinge tot Dordrecht.

13° *Van den Kerkeraad van Schiedam aan de Synode, d.d. 7 Juni.*

Genaede ende vrede van Godt den hemelschen vader door I. Christ. Amen.

Eersame seer lieue ende waerde Broeders in den Heer. Wy hebben den vi Iunii omtrent den auondt v. E. brief ontfangen den welcken met alder kerckelycke ordininge daer toe dienende van ons ouerleesen ende weluerstaen is. Eerstlyck hoe dat tot Gendt ende op ander plaetsen die reyne waere ende oprechte leere I. Christi int openbaer geleert ende gepredict werdt: waerin wy ons allen van gantscher herten christelyck verblyden verhoepende dat door soodanich middel dat rycke des Satans gestoort ende dat Rycke I. Christi daechlycx grooter ende meerder gemaect sall worden. Ten anderen verstaen wy oock vuyt v. E. scryuen hoe dat die van Gendt anden Broeders in Synodo vergaedert, versocht hebben om aldaer voor een weynich tyts een dienaer ofte twe te hebben op dat

alsoo die gemeynte I. Christi getroost, gestarckt ende verquickt mochte werden ende dat onsen getrouwen, vromen ende godtsaligen dienaer Pieter de carpentier door die gemeen stemmen der broederen in Synodo gecooren is om aldaer voor een tyt van drie ofte vier weecken te predycken. Wy dancken voor eerst die genaedigen God dat hy die van Gendt alsoo door sonderlinge gratie begenaediget heeft dat sy soo grooten begeerten hebben om syn woort te hooren, dan ons verwondert seer dat den Broederen ons daer van niet en hebben geaduerteert voor syn reysen naer Gendt gemerckt onsen voorn. dienaer onser Gemeynte verobligeert is ende den plaets niet verre om sulcx ons ouer te scriyuen. Aengaende nu lieue broeders die verwilliginge int senden onses dienaers naer Gendt om aldaer te blyuen voor een tyt van drie ofte vier weecken willen wy sulcx niet wederstaen gemerckt wy t'allen tyden die saecken der Gemeynten I. Christi van harten gaerne geuordert sien, consenteren daerom allegaeder eendrachtelyck dat sulcx geschien sall doch niet langer dan den broederen selfs in haeren brief begeert hebben om oorsaecken die oock grootelyck noodich syn tot vorderinge van onser gemeynte twelcken die broederen lichtelyck mogen verstaen aengesien wy vuyt grooten noodt by onsen dienaer Pieter de carpentier met alder naersticheyt becoemen hebben noch eenen getrouwen dienaer.

Eersame seer lieue ende waerde broeders die almach. God verstarcke v allen ende onsen dienaer met sijnen H. Geest, ende seghene uwen getrouwen arbeyt. Den selfden geue oock dat onse dienaer gesondt ende vroom wederom by syn Gemeente come, Amen. Vuyt den Consistorie van Schiedam den VII dato anno LXXVIII.

By ons v. l. goetwilligen
PETRUS TAURINUS Audewatranus.
Minister Verbi Dei.

PIETERSS. VAN DER BURCH ouderlynck.

ADAM ALLARTS, Dieaken.

WIJNANT IACOBSS. van dyck, Dieaken.

IAN IACOBSS, Diaecken.

Eersame seer lieue ende waerde metbroederen dienaeren des godtlycken woorts ende ouderlingen der kercken Christi vergaedert altans in Synodo tot Dordrecht.

14° *Van den Kerkeraad van Keulen aan de Synode, d.d. 14 Juni.*

Gnade vnd friede durch Iesum Christum, Ehrwürdige hoch vnd wolgelerthe herren und Bruder. E. E. vnd L. den 7^{en} ietz lauffenden Monats Iunii auss Ietz versambleten Synodo zu Dordrecht ahn vns abgefertigtes schreiben haben wir vorgestern als den 13 gemelten Monats von dem herren Iohann Venlo empfangen, wharin vns meldet, das E. Ehrw. und L. auss gnedigem ansuchen des Wolgeborenen Herren Hern Iohans Graefen zu Nassau etc. ietziger zeit Gubernators des furstenthumbs Gelderen vnsers Gnedigen Herren, D. Ioannem Badium vnseren Diener Gotliches Worts I. G. auss sonderlichen vrsach zu einem HoeffPrediger furgestellet, mit begeren, da Ire G. gemelten D. Badium von vns gnediglich abforderen wurde, wir I. G. darin sonder einiche difficultirung wilferig sein wollen etc. Alsoe wir den von Irre G. solche gnedige ansuechung und abforderung vnter dato 10 diss Monats Iunii neben E. Ehrw. vnd L. schreibens empfangen Vnd wie wol wir in denen vnd anderen so vill vns mueglich, in bereitwilligkeit I. G. geneigt, sonderlich in vortpflanzung der ehren Gottes vnd Reichs seins sons Christi, Haben wir I. G. vnserere erhebliche vilfeltige vnd noetwendige Vrsachen warumb wir die Person gedachten Badii, der

uns den seines verstandes, gelertheits vnd redseligkeit halbes gar ein noetwendiger diener ist, welchen wir auch mit vill arbeit vnd kosten (wie vnter E. Ehrw. und L. etliche solches bei Ihnen sebst gnugsam berichtet) bekommen nicht entrathen khunnen, gantz dienstwillig schriftlich angezeigt, Verhoffen auch I. G. an vnsere erheblichen angetzogenen vrsachen ein gnediger geuallen tragen werden vnd hattens dafur gehalten E. Ehrw. vnd L. als denen diser vnser kirchenstandt vnd gelegenheit mit[?] bewussendt, auch mit [?] vnd durch was listige geister dieselbe taglich zuthun vnd angefochten (wozu insonderheit dieser man uns dienlichen, der anderen erheblichen vrsachen geschwiegen) Dieselbe solten einen anderen vnd nicht eben diesen, Nachdem deren mehr, welche dazu tauglichen und bequem, I. G. furgestellet haben, Welchs wir auch vmb wolfart Zunemung vnd Verhuetung viler Periculen vnser kirchen, von E. Ehrw. und L. gantz bruderlich, dienstlich und freuntlich hie mit wollen gepeten, Vnd der selbig zu ehren Gottes vnd vortplantzung des Reichs Christi seines Sons in E. Ehrw. vnd L. ietz versambleten Synodo gnedige und gluckselige beforderung zu thun vnd fur allen ubel zu bewaren, dem Almachig Herren emfolen haben. Datum Collen vnter vnser Consistorii InSiegel am 14 tage Monats Iunii a^o 1578. E. Ehrw. vnd L. freundliche und dienstwillige Mittbruder

Eltisten und Diacone der Burglichen
Christlichen Gemein zu Collen.

Dem Ehrwürdigen Hoch vnd wolgelerthen
Gotseligen Diener des Gotlichen Worts, El-
tisten vnd Diaconen in dem Christlichen
Synodo zu Dordrecht versamblett, vnsern
gunstigen herren vnd geliebten Brudern.

15° *Van den Kerkeraad van Brussel aan de Synode,
d.d. 15 Juni.*

Genade ende vrede van Godt onsen Hemelschen vader door Iesum Christum, amen.

Eersame ende geliefde broeders, Wij moeten met grooter droefheyt beclagen dat den noot onser gemeenten die niet cleijn te achten en is, soe seer versumpt wert, wij hebben met grooter moijten swaren costen ende lange solliciteren voor eenen dienaer beroepen Daudem Arendeum, hij is verordineert geweest van die classe van franckenthal met syn consent ende wille om syn beroepinge te volgen hoe wel op sekere conditie, hy is oock tot dijen eynde herwaerts ouer gecomen met sijn familie, en nv wert ons het broot midden op den wech vuyt den mont getrocken, wij die hungeriger syn als geene andere, ende dat van die gene die alreede wel versien sijn, Wij bidden v. l. te bedencken hoe sulcx met recht can bestaen, dat een sekere tegenwoordige geordineerde ende geconsenteerde beroepinge opgehouden wert door een toecoemende twijffellachtige ende grootelijcx disputerlijke beroepinge, Want wij voerwaer voor disputerlijk achten, ende oock niet verstaen en connen hoe men een predikant van daer hij wettelijcken beroepen is ende geconsenteert heeft wechnemen mach om te stellen op een ander plaetse vuyt oorsake alleen dat hij van daer geboren is, want soe die oorsake oueral ende altijt moet gelden soe souden die wettelycke verkiesingen ende beroepingen te vergeefs gescieden, Immers ten minsten hebben wij groote reden ons te beclagen dat onsen beroepen dienaer tegen die ordinnantie der Classis van franckenthal ons opgehouden wert in desen ouergrootten noot (die soe is dat het aengenomen werck staet te niet te gaen soe wij niet versien en werden) middeler tyt dat men van het recht dat anderen op hem pretenderen de-

bateert ende yet sekens ordinneert, Soe is dan ons vrin-
delijcke ende Eerstel. begeeren dat v. L. willen hier op
ernstelijck nae der onpertydiger billicheijt verordinneren
het tgene dat tot die opbauwinge der gemeynte alhier
van noode is, ons laetende behouden onsen minister die
wij door wettelijcke beroepinge als den onsen houden,
Ten anderen soo geuen wij v. L. te kennen hoe dat ouer-
mits wij sien den grooten wasdom onser kercken die doer
des Heeren genade soo groot geworden is dat het niet
wel mogelyck en is met eenen dienaer oft twee onse
kercke te versorgen, aengesien sommige omliggende steden
van ons oock versoecken bystant ende behulp om met
Godes woert gevoet ende gespyst te worden soo hebben
wy desen aengemerct beroepen D. Petrus Dathenus ende
Walnero Helmichio tot onsen dinst opbauwinge ons ende
onsen naerbueren kercken, Ende tot dijen eynde bidden
v. L. het tzelue onse beroep te confirmeren ende te be-
uestighen ende daer en tegen afteslaen het beroep van
die kercke van antwerpen die welcke de voergenoemde
beroepen hebben tegen den onsekeren openen tijt. Gelyck
onse broederen brengeren des briefs die wy tot dyen fyne
aen uw. L. gesonden hebben opentlyck in als [= alles]
ende ten vollen mondelinge sullen verclaren biddende vl.
voors. onser broederen in alles gehoor ende gelooue te
geuen, dit doende suldy Godt ende synder gemeenten
eenen seer aengenamen dinst doen den welcken v. L. wil
bewaeren in voerspoedich ende gelucksalich lange leven
tot synder glorien ende der gemeynten oorbaer, profyt
ende salicheyt. Vaert wel vuyt brussel den xv^{en} Iuny 1578
tot confirmatie van desen soo hebben wy onsen kercken
segel hier onder gestelt ten dage ende iaere als bouen act.

Vuyt laste der ouderlingent ende diakenen der
gereformeerder kercken binnen brussel.

Den eersamen ende welgeleerden Petro

Dateno tsamentlyck die compaingie der broederen versamelt in den name des Heeren tot Dordrecht.

F. *Stukken over allerlei andere zaken*¹⁾.

1° *Brief van den Kerkeraad van Schoonhoven aan de Synode, d.d. 8 Juni, hoofdzakelijk tot betuiging hunner vreedzame gezindheid tegenover de Roomschen.*

Wy dienaren des gottelycken woorts Ouderlingen ende Diaconen der gemeynthe Iesu Christi tot Schoonhoven be-
kennen ende attesteren mitsdesen dat D. Gerardus [*lees*:
Ioannes] Gerobulus dienaar des woorts tot Vlissingen ende
D. Ioannes Arcerius oock dienaar des woorts by ons als
gedeputeerde vanden Synodo tot Dordrecht gecommen ende
gecompareert syn op den vii^{en} Iuny des auonts omtrent
tusschen acht ende negen vren anno 78 ende ons wt den
naem des geheelen Synodi geremonstreert die inconuenienten
die so mochten comen wt die veranderinge onlanck geschiet
op het stuck der Religie binnen Amsterdam, Haerlem
ende Gendt ende daerom ons ghebeden ende vermaent tot
alle modesti ende gerusticheyt, oock nyet te attenteren
waer door die gemeyne rust ende pacificati tot Ghent
gemaect, soude moghen geinfringeert ofte ouertreden wor-
den daerbenneffens noch anderen dinghen met ons com-
municieert die nerghens anders toe gestreckt hebben dan
dat wy die lidmaten van onser gemeynte vermanen souden
tot ruste ende vrede ende affmanen met smeucken ende
bidden van allen nieuwicheyden veranderinge ende com-
motien aff te houden daer op wy haer beloofd hebben in
den naem des Heeren vergadert dat (so veel ons aengaet

1) Onder deze rubriek behoort ook nog een gedeelte van den geloofsbrief uit Haarlem, hiervoren blz. 295 afgedrukt.

nae dien wy tot desen dach toe anders nyet gesocht hebben) alsulcx met die hulpe des Heeren doen sullen, maer wederom fryndelyck ende ootmoedelyck souden bidden ende begeeren dat het Synodus alle mogelycke hulpe ende vlyt aen soude willen weynden byden genen daer sulcx te versoucken staet, dat alsoedanige dingen by onse wederparty mochten geweert ende affgeschafft worden, waer door niet alleen onse gemeynthe, maer oock veel andere die Gemeene sake ende die Religie fauorabel, dagelyckx beroert ende geirriteert worden, streckende tot groote oorsake van veranderinge ende groete andere beroerten, alst breeder blyckt in onse principale missiue, aenden Synodum ouergestuert. Nae dese gehouden comminucaty [*sic*] syn die bouengemelde broeders van ons gescheyden seer haestelyck noch tsauonts laet ten thien vren op eenen waghén nae Amsterdam. Tot meerder vestenisse van desen, hebben wy dese attestaty met onsen Christelycken naem een yder voor hem, mitsgaders den gemeynen kerckelycken segel beteyckent ende verseghelt. Datum Schoonhouen in onse versamelinghe den viii^{en} Iuny a^o 1578.

HENRICUS CESARIUS minister verbi.
 GERART FRANS. VAN BLOCKHUYSEN.
 HUTHERUS [?].
 DIRCK KOUCK [?] CORNELISSEN.

2° *Brief van den Magistraat van Haarlem aan de Synode, d.d. 9 Juni, met getuigenis dat de op Sacramentsdag voorgevallen ongeregeldheden niet aan de predikanten te wijten waren.*

Eersame zeer wyse voorsichtige Heeren.

Op hyden syn opter burgeninn camere alhier gecommen den predicanten ende leraers des godlickén woorts, metten diaconen ende ouderlingen der gereformeerde kercke

alhyer verthonende ons zeeckere missiue van uwer Eer. omme by ons ofte yemandt vanden onsen onderrichtinge gedaen te werden van tgundt op sacraments dach alhyer gebeurt es, ende off den seluen onsen predicanten daer van yet was te imputeren ofte hen met dies gemengt hadden, Hèbben wy (soe sonderling eegeene van onsluyden ofte der vroetschappe deser stadt inder roomscher kercke ter zeluer sacraments daege en zyn geweest) voor onsluyden ontboden eerigen personen inder zeluer kercke geweest hebbende, ende den zeluen affgevraecht naer de waerheyt van tgundt aldaer gebeurt was, sulcx uwer E. byde bygevouchde attestatien sien sult moegen wat de zelue personen verclaert hebben, Biddende dat uwer E. dese onse aduertentie voor goet ende aengenaem wilt hebben. Hyer mede,

Eersame zeer wyse voorsichtige Heeren, bidden wy den almoegenden God uwer E. te willen spaeren lancksalich gesont ende hebben in zyn behoede. Gescreuen tot Haerlem den ix^{en} Iuny 1578.

Uwer E. dienstwillige etc.

Burgerm̃rn. ende regeerders der stad Haerlem

DE WEERDT.

Aen t Sinodum vande Predicanten der ge reformeerde religie tegewoordel. gehouden binnen der stadt van Dordrecht.
